

SOCIAL WATCH

POLITICI SELHALI

na řadě je veřejnost

GLOBÁLNÍ VÝVOJ V OBLASTI VYMÝCENÍ CHUDOBY
A GENDEROVÉ NESPRAVEDLNOSTI 2013

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

SOCIAL WATCH
2013

© SOCIAL WATCH

POLITICI SELHALI na řadě je veřejnost

SOCIAL WATCH

Karolína Silná ed.

Recenzovali:
Tomáš Tožička, Pavel Trkal

Překlad:
Tomáš Bíla, Klára Kuncová

Grafická úprava:
Lukáš Silný

Tisk:
Integraf, s. r. o.
Myslbekova 273
547 01 Náchod
www.integraf.cz

Vytisknuto na certifikovaném papíře
FSC (Forest Stewardship Council)
www.fsc.org

Vydavatel:

Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel./fax: +420 272 737 077
www.ekumakad.cz
www.socialwatch.cz

Studii Cena úsporných opatření – dopad na práva žen a genderovou rovnost v Evropě k překladu poskytla Evropská ženská lobby. Národní zprávy byly poskytnuty INSTITUTO DEL TERCER MUNDO a publikovány na www.socialwatch.org, kde lze nalézt další zprávy, publikace a informace.

Creative Commons 2013

Dílo i jeho jednotlivé části podléhají licenci Creative Commons a mohou být použity v nezměněné podobě, s uvedením autorů k nekomerčnímu využití (laskavě zašlete kopie na adresu vydavatele). Nezávislé autorské dílo nemusí vyjadřovat názor podporujících institucí a nezakládá žádnou právní odpovědnost z jejich strany.

evropský
sociální
fond ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Publikace byla vydána v rámci projektu „Jde to i jinak: možnosti boje proti chudobě a odstraňování genderových nerovností“, který je financován z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK) financovaného Evropským sociálním fondem (ESF).

ISBN 978-80-87661-04-8

Obsah

Úvod – Situace ve světě se nelepší, na řadě jsou občané	7
<i>Tomáš Tožička</i>	

TEMATICKÉ ČLÁNKY

Lidský rozvoj dnes	11
<i>Jiří Silný</i>	

Cena úsporných opatření – dopad na práva žen a genderovou rovnost v Evropě	14
Evropská ženská lobby	

Nezaměstnanost mladých, Evropská unie a Česká republika	26
<i>Patrik Eichler</i>	

Asociální bydlení? Systém a fungování českého sociálního bydlení ve vztahu k romským komunitám.....	28
<i>Adéla Zicháčková</i>	

Elektrifikace venkovských oblastí	32
<i>Tomáš Tožička, EDUCON</i> <i>Teodoro Sanchez, Practical Action</i>	

NÁRODNÍ ZPRÁVY

ÁZERBÁJDŽÁN	40
BELGIE	42
FILIPÍNY	44
GHANA	47
IRÁK	49
JIŽNÍ KOREA	51
KANADA	53
KONGO	55
PARAGUAY	57
PERU	59
SALVADOR	60
SRÍ LANKA	62
THAJSKO	64

DODATEK

CO JE SOCIAL WATCH	68
MILÉNIOVÁ DEKLARACE OSN	69
ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ	71

Situace ve světě se nelepší, na řadě jsou občané

V polovině roku 2012 jsme zveřejnili zprávu o situaci v České republice – nazvali jsme ji: Česká republika se řítí do smrtící spirály. Další experimenty vládnoucího establishmentu mění spirálu ve vír. V této zprávě se zaměřujeme více na mezinárodní aspekty, na nezaměstnanost mladých v Evropské unii a Česká republika poukazuje ve svém článku Patrik Eichler, na problematiku situaci v oblasti bydlení u nás pak upozorňuje Adéla Zicháčková ve své studii Asociální bydlení? Systém a fungování českého sociálního bydlení ve vztahu k romským komunitám.

Říkáme-li, že situace ve světě se nelepší, máme na mysli většinu populace – pracující, nezaměstnané, děti i seniory. Podíváme-li se ovšem na nejbohatší skupiny populace, vidíme úplně jiný obrázek. Bohatství nejbohatších stále roste, příjmové rozdíly se zvětšují a dosahují starověkých rozměrů.

Podle studie USA TODAY z roku 2011 postavené na analýze dat Governance Metrics International vzrostly příjmy vedoucích řídicích pracovníků (CEO) v USA mezi lety 1978 – 2011 o 725 %, ale příjmy zaměstnanců o pouhých 5,7 %. Zatímco průměrný plat zaměstnanců překračovaly CEO v roce 1978 jen 26,5krát, v roce 2011 to již bylo průměrně dvěstě šestkrát, ale v některých firmách dokonce více než tisíckrát... Příjmová nerovnost je tak dle USA TODAY v USA větší, než byla v antickém Římě, a vyšší než v Pakistánu či na Pobřeží slonoviny.

Oxfam UK zveřejnil před jednáním globálního finančního establishmentu v Davosu zprávu, ze které vyplývá obrovská nerovnost v příjmech. Podle Oxfamu činí příjem sta nejbohatších milionářů 240 miliard USD. To by bohatě pokrylo roční výdaje potřebné na definitivní eliminaci extrémní chudoby na této planetě. Britští experti se proto domnívají, že je třeba vrátit příjmy zpět na úroveň devadesátých let.

I zpráva o globálních rizicích, kterou vydávají zástupci ekonomického fóra v Davosu, uvádí rozdíly v příjmech jako jedno z největších nebezpečí. Je překvapivé, že i ti moudřejší z globálního establishmentu, ač se s normálním životem setkávají jen zřídka, si začínají uvědomovat nebezpečí, které z rostoucí nerovnosti plyne.

Je dobré si připomenout slova Francina Delano Roosevelta, jehož úspěch v překonání krize spočíval také na vyrovnání ekonomických nerovností. Jeho slavné varování zní: „Politická rovnost, kterou jsme kdysi získali, je bezvýznamná tvář i tvář nerovnosti ekonomické.“

Ekonomická svoboda nemnoha tu tedy stojí proti občanským svobodám většiny.

V reflexi Zprávy o lidském rozvoji Jiří Silný ukazuje, že krizi navzdory, právě ve státech globálního Jihu se situace zlepšuje nejvíce v těch zemích, které odmítly neoliberalní postupy. To pro ekonomické experty Severu není dobrá vize.

V Česku jsme ovšem zatím nedospěli ani k poznání základních ekonomických a politických principů. Konzervativní ekolog Bedřich Moldan je schopen tvrdit, že: „Konzervativní přístup klade především důraz na svobodu a odpovědnost každého člověka.“ Ale zapomíná říci, že se jedná pouze o svobodu ekonomickou, tedy o svobodu bohatých, i když odpovědnost skutečně zůstává ležet na bedrech všech. Konzervativce nemá zájem o svobodu prostých občanů, kteří by chtěli žít podle svého, mimo konformní společenské svazky a hledat nové cesty ke svému naplnění. To mohou pouze ti, kterým konzervativci (pravice) připraví půdu svými zákony k lepšímu prosazování jejich práv.

Jako nejvyšší soud v USA omezil práva obyčejných občanů ovlivňovat politiku, když podpořil financování politických stran korporacemi – často dotovanými ze státního rozpočtu či napojenými na státní zakázky.

Podobně jako Moldanova strana TOP 09 byla financována z peněz uhelného a tiskového magnáta Zdeňka Bakaly, který příjmy svých firem daní mimo naše území. Jediné, co svým podnikáním přináší pro naši vlast, je tedy korupce naší vlády a mediální výplach mozků.

Jsou to právě čeští neokonzervativci, kteří neustále brání rovnému začleňování žen do společnosti. Na to poukazuje i mezinárodní Index genderové spravedlnosti, kde Česká republika zaostává za mnoha méně vyspělými zeměmi. Proto je také index napadán z neobjektivnosti a indikátory jako úmrtnost rodiček jsou zpochybňovány s tím, že muži jsou diskriminováni, protože nemohou rodit. Dalším argumentem proti indexu je to, že nereflkuje, kolik žen vlastně ve veřejných funkcích či v podnikání působit chce. Konzervativci si pochopitelně představují, že ženy touží především po rodinném životě a výchově dětí a na angažovanost nemají chuť. Tyto argumenty nikoho nepřekvapí, uvědomíme-li si, že pochází z dílny Vysoké školy ekonomické v Praze. Ale je dobré, že i tady se začínají zabývat fakty, což je první krok k překonání ideologie.

Postavení žen se ovšem zhoršuje v mnoha zemích Evropy, a to především kvůli krizi. Rozpočtové škrty, které tlačí ekonomiku dolů a místo úspor generují jen další náklady, dopadají kriticky i na postavení žen ve společnosti. O tom informujeme zveřejněním zprávy Evropské ženské lobby Cena úsporných opatření – dopad na práva žen a genderovou rovnost v Evropě.

Sledujeme-li situaci ve světě, nemůže nám ujít extremizace názorů napříč politickým spektrem. Konflikt, pokud zůstane v ideové rovině, samozřejmě není špatný a může pomoci při hledání efektivnějších řešení. Pokud ovšem zůstává neřešen, stane-li se blokem komunikace, místo aby ji povzbuzoval, pak následky mohou být tragické.

Je ovšem důležité zaznamenávat i ty pozitivní příklady, které nám ukazují, že je možné společně řešit společné záležitosti a společně zajišťovat správu obce. Jedním z takových příkladů je středočeská obec Kněžice. Po letech spolupráce tamních občanů a angažovanosti samosprávy se podařilo z této obce se 148 popisnými čísly vybudovat energeticky soběstačnou komunitu. Kromě energie ještě obec provozuje doplňkovou výrobu pelet a digestát z bioplynky využívají společně s popelem na hnojení pozemků.

Tak jako se někde daří na vysoké profesní úrovni spolupracovat při správě obce, daří se i mnoha občanským iniciativám zajišťovat vlastní potřeby ve vyšším standardu a za nižších cen, než by si mohly pořídit komerčně. To dokazuje například brněnské společenství Autonapůl. Jeho smyslem je, aby lidé, kterým se nevyplatí vlastnit auto, ale občas by ho využili, měli dostupnou službu, která jim to zajistí. Přes sedmdesát lidí tak má dnes přístup k dvanácti vozům různých kategorií. Kromě úspory vlastních financí za současného zvýšení komfortu tak zároveň šetří životní prostředí.

Naše zpráva sice není pozitivní, ale jejím úkolem není vytvářet či podporovat skepsi a rezignaci. Naším záměrem je podívat se na společenské problémy jiným prizmatem, než je běžné v našich médiích hlavního proudu. Takový pohled pak nabízí zákonitě i jiná východiska. Naše zpráva ukazuje, že situace se nelepší. Poukazuje na to, že zaběhaná řešení, v nichž si hoví současná politika, nefungují.

Neklade si nárok na univerzálnost a jedinou pravdu. Vychází z našich expertíz a dat, která jsme měli k dispozici. Vychází také ze zkušeností a společenského zázemí autorek a autorů. Třináct národních zpráv od partnerů koalice Social Watch umožňuje alespoň trochu nahlédnout do situací, následků a řešení, jak se s nimi potýkají v jiných zemích na různých kontinentech.

Je čím dál zřejmější, že paternalistická řešení politiků, zejména v jejich autoritářsko-elitářském pojetí, v jakém nám je předkládá současná česká i evropská politická scéna – demokratická levice jen o něco méně než demokratická pravice – nefungují. Politika odtržená od občanů a zaměřená jen na ekonomistická fantasmata a zájmy kapitálu přivedla tuto planetu už do mnoha násilných konfliktů a problémů. Bud' to taková politika samotná, nebo divoká reakce na ni.

Ve studii Elektrifikace venkovských oblastí poukazujeme s Teo Sanchezem, že historická i současná zkušenost a dobrá praxe přesvědčivě ukazují, že jediné odpovědná státní politika ve spojení s občanskou kolektivní akcí dokážou efektivně zajistit přístup k veřejným službám a správu občin. Tato zkušenost spojuje takové země jako Spojené státy a Čínu, předválečné Československo a současnou Ghanu.

Je na čase, aby se politika vrátila do rukou občanů. Aby z obyvatel, zaměstnanců, politiků, úředníků, podnikatelů byli spolupracující občané, kterým společně jde o zajištění důstojného, tvůrčího a svobodomyslného společenství pro všechny. Kromě nás tu není nikdo, kdo by to vyřešil. Současné mocenské síly situaci nezlepšují, nezbývá, než aby ji řešili občané sami. ■

Tomáš Tožička

© TEMATICKÉ ČLÁNKY

Lidský rozvoj dnes

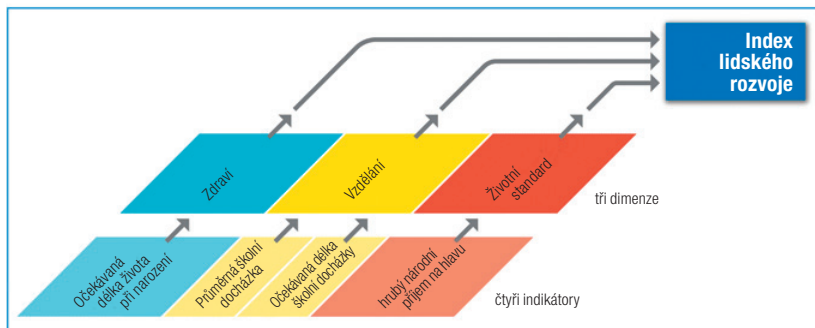
Jiří Silný

Zpráva o lidském rozvoji

Letošní Zpráva o lidském rozvoji (Human Development Report 2013)¹ je nazvaná *Vzestup Jihu: Lidský pokrok v různorodém světě*. Zprávy pravidelně vydává Rozvojový program OSN (UNDP) a ta poslední vyznívá překvapivě pozitivně. Dobré zprávy se ovšem týkají zemí Jihu. Zatímco rozvinuté ekonomiky přešly v době finanční krize růst, Jih v růstu pokračoval. Zpráva kromě stavu v daném období nabízí také analýzu hlavních rozvojových otázek a rozvojových politik a popisuje současné trendy, a tak se tu můžeme dozvědět leccos o tom, jak pravděpodobně bude vypadat svět v příštích letech. Vedle globální zprávy jsou vydávány i zprávy regionální a národní a webové stránky UNDP nabízejí i řadu dalších informací včetně interaktivních map nebo podrobného popisu metodologie.

Pozornost světové veřejnosti se v posledních letech soustředila na růst hrubého domácího produktu (HDP) v několika velkých ekonomikách, jako jsou Čína, Indie nebo Brazílie, ale jde o daleko širší a hlubší proces, do kterého je zapojeno velké množství rozvojových zemí. Je známo, že ukazatel HDP vypovídá o rozvoji jen nedokonale. Je to suma vyjadřující v penězích veškerou produkci výrobků a služeb během jednoho roku na daném teritoriu, ale z takového údaje například nepoznáme, jak je vyprodukované bohatství rozděleno nebo zda v zemi zůstává a neodplývá jako zisk zahraničních firem pryč. Kritici tohoto zatím všeobecně užívaného ukazatele rozvoje uvádějí často příklad, jak se v HDP projeví automobilová nehoda s tragickými následky. Zmařený život a zničené hodnoty jsou pro ekonomický rozvoj hotové požehnání. Vydělá pohřební služba, nemocnice, autoservis, nebo se vyrobí nové auto, čím draž to přijde, tím více roste hrubý domácí produkt. Na druhou stranu HDP vůbec nezaznamenává činnost, která je neplacená, ale pro chod a rozvoj společnosti nezbytná, jako jsou třeba výchova dětí, péče o domácnost, dobrovolnické aktivity apod.

HDI - tři dimenze a čtyři indikátory

Tabulka č. 1. Složení Indexu lidského rozvoje.

Zdroj: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>

Zprávy o lidském rozvoji, které vydává OSN od roku 1992, proto užívají jemnější nástroj k měření, který se jmenuje Index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI), který sleduje zároveň sociální i ekonomický rozvoj. Hodnota HDI je v rozmezí 0 až 1. Skládá se ze tří tzv. dimenzí – to jsou zdraví, vzdělání a životní standard – a čtyř indikátorů, kterými jsou očekávaná délka života při narození, očekávaná délka školní docházky, průměrná školní docházka a hrubý národní příjem na hlavu. Složení indexu ukazuje tabulka č. 1.

Žebříček zemí

V loňském roce si podle HDI nejlépe vedlo Norsko, na dalších místech v pořadí jsou Austrálie a Spojené státy. Nejhorší výsledků dosáhly Mozambik, Demokratická republika Kongo a na posledním 186. místě Niger. Česká republika je uváděna na 28. místě, za Lucemburskem a Spojeným královstvím a před Řeckem. Přitom prakticky u všech zemí světa došlo za posledních deset let ke zlepšení. I Niger a Kongo dosahují od roku 2000 vysoký, více než dvouprocentní růst HDI ročně. Rychlost růstu kvality života je celkově vyšší u zemí označovaných Zprávou za rozvojové, i když se to týká různých regionů v různé míře. Situace se nezlepšuje jen v zemích BRIC (Brazílie, Rusko, Indie, Čína), ale k nejvíce rostoucím patří i další výrazná skupina, nazývaná MIST

(Mexiko, Indonésie, Jižní Korea a Turecko) a s nimi také Írán. Výrazného pokroku dosahují i Bangladéš, Chile, Ghana, Vietnam, Malajsie nebo Mauricius.

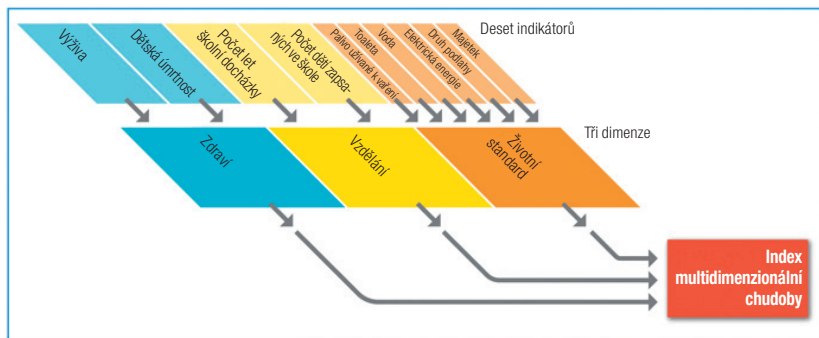
Rychlost a rozsah současného sociálního a ekonomického vzestupu Jihu je bezprecedentní. Zpráva připomíná, že nikdy v historii se životní podmínky a vyhlídky tak velkého množství lidí nezlepšovaly tak rychle. Velká Británie, kolébka průmyslové revoluce, potřebovala 150 let na to, aby zdvojnásobila výrobu na hlavu. Spojeným státům, industrializovaným později, to trvalo padesát let. Obě země měly na počátku industrializace populaci nižší než deset milionů lidí. Indie a Čína zahajovaly industrializaci zhruba s miliardou obyvatel v každé z obou zemí a výrobu na hlavu zdvojnásobily za méně než dvacet let. Jen v samotné Číně se snížil počet lidí žijících v extrémní chudobě o pět set milionů lidí.

Dimenze chudoby

Právě pokles extrémní příjmové chudoby, definované Světovou bankou příjmem menším než 1,25 USD na den, je nejzřetelnějším ukazatelem pokroku. V Brazílii se jedná o pokles ze 17,2 % v roce 1990 na 6,1 % v roce 2009; Čína dosáhla snížení z 60,2 % v roce 1990 na 13,1 % v roce 2008 a Indie omezila extrémní chudobu ze 49,4 % v roce 1990 na 32,7 % v roce 2010.

1 Zpráva je k dispozici na internetu: <http://hdr.undp.org/en/>

MPI - tři dimenze a deset indikátorů

Tabulka č. 2. Složení Indexu multidimenzionální chudoby

Zdroj: <http://hdr.undp.org/en/statistics/mpi/>

UNDP používá pro měření Index multidimenzionální chudoby (Multidimensional Poverty Index, MPI). Tento ukazatel postihuje složenou deprivaci v oblasti zdraví, vzdělání a životního standardu na individuální úrovni. Zatímco HDI pracuje s obecnými statistikami, MPI využívá výsledky terénních průzkumů v domácnostech (proto také není index dostupný každý rok pro všechny země). Zpráva 2013 uvádí data pro 104 zemí s celkovým počtem obyvatel 5,4 miliardy (76 % světové populace). Z tohoto počtu žilo v multidimenzionální chudobě v letech 2002–2011 kolem 1,6 miliardy lidí – tedy 30 %. MPI umožňuje srovnání nejen mezi jednotlivými zeměmi, ale v rámci jednoho státu mezi různými komunitami. Lze sledovat i jednotlivé indikátory pro různé regiony, etnické skupiny apod. a to může být užitečné pro zavádění cílených politických opatření. Složení MPI ukazuje tabulka č. 2.

Zpráva zaznamenává i nárůst chudoby v průmyslových zemích. Tam se jedná většinou o relativní chudobu, zasahující ovšem často celé skupiny populace. Zvláště znepokojivé je, že roste počet dětí vyrůstajících v chudobě a vyskytuje se už i extrémní chudoba. Aktuální evropské statistiky mluví o sto šestnácti milionech lidí ohrožených chudobou. Před krizí v roce 2008 to bylo zhruba osmdesát milionů občanů EU. Za oficiální hranici chudoby se v EU považuje 60 % mediánu ročního národního ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku.² Čtyřicet milionů lidí v EU trpí „vážnou hmotnou nouzí“. Situace se tak podobá stavu, který Evropa zažila po

2. světové válce.³ Podobná situace je i v USA. Tyto výsledky jsou důsledkem dlouhodobé stagnace, ale závažnější je, že se zatím neobjevují známky pozitivní změny. Negativní trendy se spíše prohlubují.

Sever, který pokračuje v ideologických experimentech nyní formou úsporných politik, se dál propadá a bude v tom pokračovat, dokud tuto politiku nezmění. Nakonec je v tom určitá dějinná spravedlnost. To, že se utlačované národy a kultury vlastním úsilím pozvedají z bída a získávají nové sebevědomí, je přirozené. To, že národy v Evropě a v Severní Americe nenacházejí sílu vzdoru a někdy dokonce omámeně napomáhají vlastnímu zbídačování, moc pochopitelné není.

Ekonomický růst a lidský rozvoj

Důležitý je poznatek, který provází sledování HDI od počátku: ekonomický růst neznamená automaticky pokrok v lidském rozvoji. Teprve tam, kde je s dobrými ekonomickými výsledky spojena politika zaměřená na potírání chudoby, která investuje do lidských schopností prostřednictvím vzdělání, zlepšování výživy a zdravotní péče a tvorby pracovních míst, daří se celkové povznesení společnosti. V této souvislosti zpráva identifikuje čtyři oblasti, které jsou pro rozvíjející se ekonomiky zvláště důležité: posilování rovnosti včetně genderové dimenze, umožňování větší participace občanů včetně mládeže, vyrovnávání se s environmentálními ohroženími a řešení demografických změn.

V mnoha zemích se i přes pozitivní výsledky v jiných oblastech prohlubuje nerovnost. To platí pro rozvíjející se ekonomiky i pro ekonomicky vyspělé země, kde většina vlád programově nerovnost prohlubuje úspornými opatřeními v sociální oblasti. Jen Latinská Amerika rozdíly v příjmech a majetku snižuje, ale pořád ještě zůstává regionem, kde tyto rozdíly dosahují nejvyšší míry. Zpráva uvádí, že právě setrvávající nerovnost brání většině zemí dosáhnout lepšího zařazení z hlediska HDI.

Příčiny úspěchu

Příčinou výrazného pokroku v ekonomickém a sociálním rozvoji Jihu určitě není zvýšená rozvojová pomoc ze strany bohatých zemí. Ty se sice už v roce 1970 zavázaly, že budou na rozvojovou spolupráci poskytovat 0,7 % svého hrubého národního příjmu (ten na rozdíl od HDP zahrnuje i příjmy domácích ekonomických subjektů v zahraničí), ale do dneška tak činí jen hrstka zemí (skandinávské země a Lucembursko), zatímco ostatní hluboce zaostávají. V devadesátých letech minulého století došlo ke stagnaci výdajů na rozvojovou spolupráci. Od roku 2000, kdy byly slavnostně vyhlášeny Rozvojové cíle tisíciletí, nastal růst, který zastavila finanční krize. V roce 2011 věnovaly země OECD na rozvoj 133,5 miliardy dolarů, což představuje 0,31 % jejich hrubých národních příjmů. Vůči roku 2010 to byl pokles o 2,7 %.⁴ Vývoj ukazuje tabulka č. 3.

Ty země Jihu, které opustily washingtonský konsenzus, ordinující jim po desetiletí zmenšování státu, privatizaci, rušení veřejných služeb, liberalizaci a deregulaci, dosahují dobrých výsledků díky dobrému vládnutí v zájmu vlastního obyvatelstva a převážně vlastními silami a v důsledku vzájemně výhodné spolupráce. Vzájemný obchod mezi zeměmi Jihu vzrostl podle Zprávy z necelých 8 % v roce 1980 na 26 % v roce 2011.

Příklady úspěšných politik

První chudou zemí, která dosáhla redukce extrémní chudoby na polovinu už v roce 2006, byla Brazílie. V Brazílii to je výsledek vládních sociálních programů, např. programu Bolsa Familia, který prezident Lula da Silva vyhlásil v roce 2003. Jedná se o přímou měsíční finanční podporu nejchudších rodin, spojenou s podmínkami, jako je školní docházka a pravidelná zdravotní péče o děti.

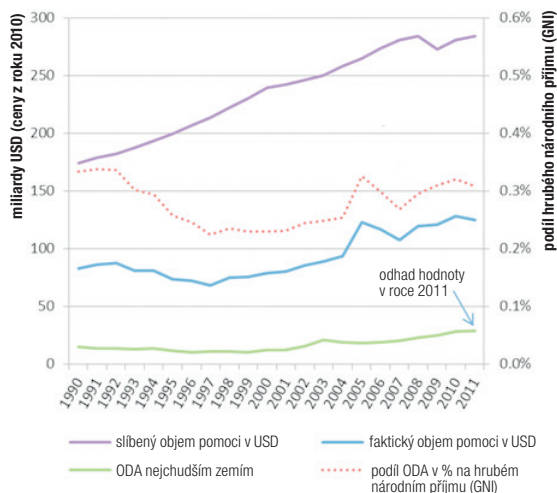
Neméně ambiciózní sociální program si představovala Indonésie, která chce do roku 2014 zavést

² Více podrobností k měření: <http://www.ey2010.cz/otazky-odpovedi/> [cit. 15. 4. 2013].

³ TREJBAL, V. Chudoba v Evropě dosahuje poválečné úrovně. [cit. 15. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.patria.cz/zpravodajstvi/2290259/chudoba-v-evrope-dosahuje-povalecne-urovne.html>

⁴ Dostupné na internetu: <http://www.oecd-berlin.de/oecdwash/oda2011/> [cit. 15. 4. 2013].

Oficiální rozvojová spolupráce, 1990 – 2011

Tabulka č. 3. Výdaje na oficiální rozvojovou spolupráci (ODA) v letech 1990–2011

Zdroj: OECD, duben 2012. Dostupné na internetu: <http://www.globalissues.org/article/35/foreign-aid-development-assistance>

povinné zdravotní a sociální pojištění, které má odstranit současný stav, kdy existují různé systémy zdravotní péče – pro chudé a pro bohaté. Na přípravě zákona se podílely odbory a nevládní organizace. Pro zemi s 240 miliony obyvatel to jistě není žádná maličkost a bude vyžadovat dalekosáhlé změny v daňovém systému i zvýšení výkonu státní správy. Ale i v Indonésii si vláda uvědomuje, že ekonomický a kulturní rozvoj země bez rozvoje sociálních systémů není v současném světě možný.

Problémy v miliardové Indii mají ještě větší dimenze a jsou obtížněji řešitelné. Stejně jako jinde i tady představuje zvlášť závažný problém pro sociální politiku obrovský rozsah neformální práce, která znemožňuje zdanění a další regulační zásahy státu. Ve velké Indii ale najdeme množství zajímavých, inovativních sociálních programů. Indický ministr pro rozvoj venkova Jairam Ramesh prosadil jako opatření proti korupci v sociálních programech sociální audit. To znamená, že všechny toky vládních peněz na sociální programy jsou transparentní a podrobené nezávislé kontrole až na úroveň konečných příjemců. Pozoruhodná je i široká podpora lokálního ekologického zemědělství, která spojuje potravinovou suverenitu s ochranou životního prostředí a posilováním místních komunit.

důchody ve výši asi třicet euro měsíčně, financované z daní. Letos má být důchod zvýšen o pět euro. Namibie zavedla v některých oblastech dokonce všeobecný základní příjem: malý měsíční příspěvek pro všechny občany. Logika takových opatření je zřejmá: u nejchudších i malé zvýšení příjmů podstatně zlepšuje jejich výživu a dostupnost základního vzdělání a základní zdravotní péče. Na tomto základě se pak mohou rozvíjet schopnosti lidí produktivně se zapojit do života společnosti a zvyšovat ekonomický výkon země.

Sever a Jih

Přetrvává vzájemná závislost, ale dnes Sever více než dříve potřebuje Jih. Logickým důsledkem současného stavu musí být výraznější zastoupení zemí Jihu v mezinárodních organizacích. V neformálním uskupení představitelů největších ekonomik, sdružujících dlouhou dobu pod názvem G7 jen sedm zemí, už došlo v důsledku finanční krize k rozšíření na G20, ale to nestačí. Důležitá je reprezentace v orgánech, které rozhodují, zejména ve Světové bance a Mezinárodním měnovém fondu a v dalších institucích systému OSN. Nedávno zveřejněné založení nové banky Jihu, na kterém se shodly státy BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika), ukazuje,

Také v Africe si řada zemí začíná uvědomovat, že sociální programy jsou klíčovým momentem rozvoje. Třináct afrických zemí, spojených od roku 2006 v akčním programu „Livingstone Call for Action“, se hlásí k takové koncepci. Zde i jinde je základem takové politiky přihlášení se k základním sociálním právním, jak je obsahují odpovídající mezinárodní konvence. Mají v tom podporu OSN a Mezinárodní organizace práce, které prosazují všeobecné základní sociální zabezpečení pro všechny (social protection floor). Tímto směrem by měla být zaměřována také rozvojová spolupráce.

Positivní zkušenosti se zaváděním zatím aspoň minimálních sociálních dávek má např. Lesotho. Země s ročním příjmem na hlavu tisíc dolarů zavedla v roce 2004 starobní

že nové mocnosti na ochotu Severu podělit se o moc a odpovědnost příliš nevěří a raději jednájí samy.

Co přinese budoucnost

Rostoucí populace většiny zemí Jihu představuje ohrožení pozitivního vývoje v případě, že ekonomický růst nebude schopen pokrýt rostoucí potřeby. Zároveň ale současný stav představuje „demografickou dividendu“ – velké množství aktivní pracovní síly. K jejímu využití doporučuje zpráva zejména dvě opatření. Prvním je investice do vzdělání a to zejména u dívek a žen, protože vzdělané ženy obvykle mají méně dětí, které jsou zato zdravější a vzdělanější. Z druhého je žádoucí, aby vlády uskutečňovaly aktivní politiku zaměstnanosti.

Z dlouhodobého hlediska budou nepochybně největší výzvy představovat problémy životního prostředí. Rostoucí populace a zvyšující se životní úroveň vytvářejí enormní tlak na spotřebu surovin, energií a potravin. Klimatická změna má už dnes daleko závažnější dopady v zemích Jihu a tento trend bude pravděpodobně pokračovat. V žádné jiné oblasti nezávislé řešení tolik na globální spolupráci, jako je tomu zde.

Pod vlivem posledního vývoje jak prezident Světové banky Jim Yong Kim, tak generální tajemník OSN Pan Ki Mun vyjádřili naději na možnost překonání extrémní chudoby do roku 2030.

Ukazuje se, že i v rámci globálního kapitalistického systému hrají národní politiky stále významnou roli a rozhodují do značné míry o blahobytu obyvatelstva té které země. Důležitá je rovněž skutečně partnerská a vzájemně výhodná spolupráce mezi zeměmi. Otázkou zůstává, zda vzestup Jihu bude znamenat i prosazování skutečně alternativních ekonomicko-politických modelů, které ukotví primát demokratické politiky při určování pravidel ekonomického života a dosáhnou postupně (nebo i náhle) demokratizace ekonomiky a zároveň změny paradigmatu od ekonomiky zaměřené na zisk a nekonečný růst k udržitelné ekonomice zaměřené na uspokojení potřeb. ■

Cena úsporných opatření – dopad na práva žen a genderovou rovnost v Evropě

Tato zpráva Evropské ženské lobby (EWL) se zabývá dopadem úsporných opatření na práva žen a genderovou rovnost v Evropě. Na základě údajů členských organizací EWL ve třinácti zemích a nedávného výzkumu, vycházejícího z řady zdrojů, dospívá k závěru, že úsporná opatření v Evropě podkopávají práva žen, zachovávají existující genderové nerovnosti a vytvářejí nové a brání snahám o udržitelný a spravedlivý ekonomický rozvoj. Nedávné omezení veřejných výdajů ve členských zemích Evropské unie (EU), které schválila Evropská komise, nejvíce postihují ty, kdo mají nejmenší slovo v ekonomickém rozhodovacím procesu: ženy, děti a seniory.

Generální tajemnice EWL: Cécile Gréboval

Koordinátorka: Mary Collins

Výzkum a text: Anna Elomäki

Evropská ženská lobby

European Women's Lobby / Lobby Européen des Femmes

Klíčová zjištění o dopadu úsporných opatření na pracovní a mzdové podmínky žen

- Zmenšující se rozdíly v míře a vzorcích zaměstnanosti žen a mužů nejsou známkou rostoucí genderové rovnosti. Nereflektují zlepšující se postavení žen, ale spíše zhoršující se situaci u žen i mužů.
- Krize negativně ovlivnila několikaletý pokrok směrem k integraci žen na trhu práce. Úsilí Evropské unie zvýšit zaměstnanost žen bylo ve 22 členských státech EU zmařeno. Ve 12 členských státech (GR, ES, RO, SK, IE, DK, SI, LV, LT, EE)¹ se míra zaměstnanosti žen snížila pod úroveň roku 2005.
- Dopady krize ovlivňují především ženy. Rušení pracovních míst ve veřejném sektoru má drastický dopad na zaměstnanost žen, které v EU tvoří 69,2 % zaměstnanců ve veřejném sektoru. Od roku 2010 byly ženy nezaměstnaností postihovány ve stejné míře jako muži.
- Úsporná opatření ve veřejném sektoru ženy nutí přecházet na nezajištěná pracovní místa s omezenou jistotou příjmů, sníženými možnostmi kombinovat pracovní a rodinný život a s menšími příspěvky na penzijní pojištění, čímž se zhoršuje celková kvalita jejich pracovních podmínek. Tlak na snižování mezd ve veřejném sektoru ohrožuje již dosažený mírný pokrok v uzavírání genderové mzdové mezery.

Klíčová zjištění o genderovém dopadu omezování poskytovaných služeb a příspěvků

- Omezování veřejně poskytovaných pečovatelských a zdravotních služeb vede k reprivatizaci této péče a návratu k tradičním genderovým rolím. Omezená kapacita institucí předškolní péče (GR, PT, CZ, IT), rostoucí poplatky za ni (NL, UK), omezení služeb poskytovaných seniorům a invalidům (NL, IE) a rušení nemocnic (GR, PT, RO) přenášejí břímě péče ze společnosti na domácnosti, tj. zpravidla na ženy. Vlády zároveň sahají po úsporných opatřeních v projektech na podporu spravedlivého rozdělení péče mezi ženami a muži, jako je např. otcovská dovolená (EE, ES, DE).
- Úspory na mateřské a rodičovské dovolené (DE, RO, FYROM, PT), na příspěvcích na dítě (IE, DK, FI, UK) a na dalších příspěvcích pro rodiny s dětmi (CZ, IE, PT, EE) trvale snížily příjmy všech žen starajících se o rodinu.
- Úspory na službách a příspěvcích negativně ovlivnily ekonomickou nezávislost žen, protože ženy tyto služby a příspěvky využívají častěji než muži a často pro ně představují důležitý zdroj příjmů. Největší ztráty utrpěly matky samoživitelky a samostatně žijící důchodkyně.

Klíčová zjištění o snížení financování pro organizace podporující ženská práva a genderovou rovnost

- Veřejné instituce podporující genderovou rovnost jsou pod záminkou úsporných opatření likvidovány. Tyto instituce byly v některých případech zrušeny (ES, RO), sloučeny s jinými institucemi (TK, DK, IE, CZ) nebo čelily drastickému snížení finančních prostředků (UK, GR).² Eroze mechanismů genderové rovnosti je porušením závazků EU a mezinárodních závazků

ochrany práv žen a úsilí o genderovou rovnost.

- Ženské organizace, od advokačních skupin po poskytovatele služeb, bojují o přežití a hrozí jim ukončení činnosti. Vládní podpora pro nevládní organizace byla snížena nebo dokonce úplně zrušena (IE) a veřejné orgány a soukromí dárci omezili finanční podporu projektů s genderovou tematikou (PT, CZ). Tato úsporná opatření přispívají k tomu, že hlas žen je ve společnosti slyšet ještě méně a nevládní organizace, které ženám poskytují nenahraditelné služby, omezují svou činnost zrovna v době, kdy je jí nejvíce zapotřebí.

Klíčová doporučení Evropské ženské lobby: Posílit hlas žen v ekonomickém rozhodovacím procesu

Doporučení této zprávy, adresované národním vládám, Evropské komisi a ženským organizacím, požadují pečlivější posouzení a vyhodnocení dopadu úsporných opatření ve veřejných výdajích na práva žen a genderovou rovnost, přísnější genderové rozpočtové nástroje a posílení demokratického procesu. Ženské organizace by se měly bezodkladně zapojit do rozpočtového procesu a vydat se na pro ně zatím neprobádané území aktérů finanční politiky.

Ke zprávě je přiložen Manifest o dopadech hospodářské a finanční krize na ženy v Evropě, který je výsledkem práce pracovní skupiny Valného shromáždění EWL 2012.

¹ Zkratky zemí používané v této publikaci: CZ (Česká republika), DE (Německo), DK (Dánsko), EE (Estonsko), ES (Španělsko), FI (Finsko), FYROM (Makedonie), GR (Řecko), HU (Maďarsko), IE (Irsko), IT (Itálie), LV (Lotyšsko), LT (Litva), NL (Nizozemsko), PT (Portugalsko)

² I některé orgány EU (Evropská síť žen v rozhodovacím procesu a Evropská síť mechanismů genderové rovnosti) byly zrušeny nebo sloučeny s jinými institucemi.

Úvod

Evropská ženská lobby (EWL) a její členské organizace jsou velmi znepokojeny dopadem současného trendu úsporných opatření na život žen a na genderovou rovnost v Evropě. Evropské vlády se s krizí vyrovnávají bezprecedentními škrty ve veřejných výdajích, které těžce dopadají na veřejné služby a sociální příspěvky.

Ačkoli omezení služeb a příspěvků bude mít negativní dopad na všechny, tento dopad je rozložen nerovnoměrně. Rozpočtové schodky se pokrývají převážně z kapes těch, kteří mají nejmenší možnost zasahovat do ekonomického rozhodovacího procesu. Nejvíce tak trpí ženy, zejména matky samoživitelky a samostatně žijící důchodkyně.

V oficiálních statistikách o hospodářské krizi a následném zotavování, které se soustředí na situaci na trhu práce, se jen stěží odráží, do jaké míry škrty veřejných výdajů zasáhly ženy a narušily genderovou rovnost. Tato zpráva EWL předkládá prokazatelná fakta o krizi a zaměřuje se na témata nedostatečně zachycená v oficiálních statistikách. Vychází z údajů získaných od členských organizací EWL ve třinácti zemích³ v září 2012 a z analýzy širokého spektra nedávných výzkumných prací, věnovaných hospodářské krizi a politice podporující oživení.

Zpráva se zabývá I) rozdílným dopadem krize na ženy a muže na trhu práce, se zvláštním zřetelem na omezování počtu pracovních míst a snižování mezd ve veřejném sektoru; II) dopadem omezování veřejných služeb a příspěvků na ženy a genderovou rovnost se zřetelem na pečovatelské služby a příspěvky; a III) dopadem úsporných opatření na financování organizací podporujících ženská práva a genderovou rovnost. Ze zprávy vyplývá, že škrty veřejných výdajů mají neproporcionální dopad na ženy a že úsporná opatření ohrožují dosavadní pokrok v úsilí o genderovou rovnost a vytvářejí nové nerovnosti.

Škrty veřejných výdajů – Kdo platí?

Od roku 2010 nejčastější reakcí na hospodářskou krizi v Evropě omezení veřejných výdajů. Ve třech zemích s programem MMF/EU/ECB (Irsko, Řecko a Portugalsko) byly zavedeny přísné konsolidační plány a i v zemích s lepší finanční situací (např. ve Spojeném království nebo Francii) byly ohlášeny rozpočtové škrty. V Řecku a Irsku dosahuje výše implementovaných a plánovaných škrťů přibližně 18 %

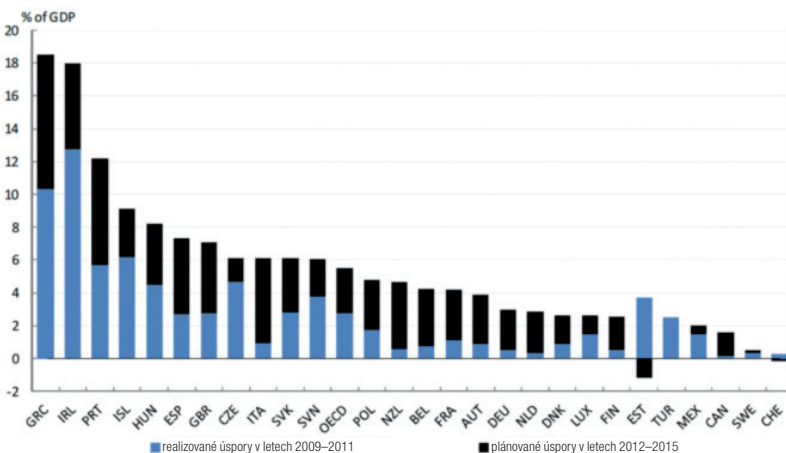
HDP.⁴ I drobné škrty mohou mít dramatický dopad na životy žen (a mužů), pokud se týkají různých sociálních příspěvků a nenahraditelných pečovatelských a zdravotních služeb.

Škrty ve veřejných výdajích jsou schvalovány Evropskou komisí, která opakovaně doporučovala členským státům, aby snížily úroveň veřejného dluhu a rozpočtových deficitů.⁵ Komise přitom prakticky vůbec nezvala v úvahu sociální a genderové následky tohoto přístupu.

Z výzkumu vyplývá, že škrty ve veřejných výdajích mají tendenci neproporcionálně dopadat na ženy a tím podkopávat genderovou rovnost. Propouštění a snižování mezd ve veřejném sektoru bude mít velký dopad na ženy, které zde představují většinu zaměstnanců. Omezování služeb a příspěvků pocítí zejména ženy, protože ženy jsou na veřejných službách, jako je například předškolní výchova, závislé

více než muži, a protože sociální příspěvky hrají větší roli v jejich celkovém příjmu. Kromě toho se při zavádění úsporných opatření často šetří na financování organizací podporujících práva žen a genderovou rovnost.

Dodnes ještě žádná země nevyhodnotila dopady navrhovaných škrťů ve veřejných výdajích z genderové perspektivy, ani na úrovni jednotlivých opatření, ani u jejich kumulativního dopadu. V některých zemích provedly ženské organizace nezávislá posouzení genderového dopadu navrhovaných úsporných rozpočtů. Z těchto analýz konzistentně vyplývá, že peníze, které se vlády snaží ušetřit, jsou brány z kapes žen. Například ve Spojeném království se odhaduje, že omezení příspěvků a změny zdanění pocítí ženy dvakrát silněji než muži.⁶ Vlády však dosud nepodnikly žádné kroky k tomu, aby napravily tyto genderové nerovnosti.

Graf 1: Realizované (2009–2011) a plánované (2012–2015) úspory v zemích OECD (zdroj: OECD)⁷

3 Belgie, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Makedonie, Portugalsko, Rumunsko, Řecko, Turecko a Spojené království.

4 OECD, 2012, Ozdravení veřejných financí: Fiskální konsolidace v zemích OECD, aktualizace 2012, str. 30.

5 např. Evropská komise, 2011, Počíní analýza růstu: Reakce Evropské unie na krizi. COM(2011) 11 finální

6 Cooper, Yvette, 2010, „Ženy nesou břímě rozpočtových škrťů“ <<http://tinyurl.com/38pzgccc>>

7 OECD, 2011, Ozdravení veřejných financí, str. 30.

Kapitola I

Práce žen a mzdy – krize nakonec nedopadá jen na muže

Dopad krize na zaměstnanost žen byl dlouhou dobu podceňován. V prvních fázích recese se dokonce mluvilo o tom, že úbytek pracovních míst postihuje především typicky mužská odvětví. Nyní, když se projevují odložené následky krize a nedávná úsporná opatření ve veřejném sektoru, která se dotýkají především žen, je však zřejmé, že krize zaměstnanosti postihla také ženy.

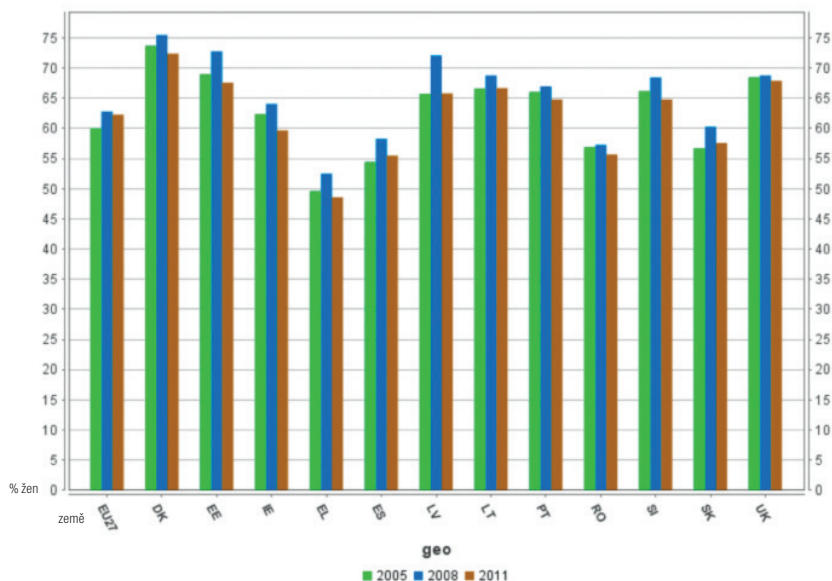
Rušení pracovních míst a snižování platů ve veřejném sektoru, které představovaly typickou reakci evropských vlád na hospodářskou krizi, výrazně ohrožují genderovou rovnost v přístupu k zaměstnání. Vzhledem k tomu, že ženy představují v zemích EU téměř 70 % zaměstnanců ve veřejném sektoru, dotkne se jakékoli opatření, které dopadne na počet pracovních míst a výši mezd ve veřejném sektoru, vždy silněji ženy než muži. Kromě toho byl veřejný sektor v mnoha zemích tahounem dosahování genderové rovnosti v zaměstnání, protože (většinou) nabízí lepší pracovní příležitosti, lepší podmínky práce včetně placené dovolené, lepší možnost kombinace pracovního a rodinného života a lepší mzdové podmínky pro ženy. Zároveň poskytuje služby, na které se ženy spoléhají už v okamžiku, kdy se rozhodnou, že se vůbec budou ucházet o zaměstnání.⁸

Ženy ve veřejném sektoru EU

Ženy představují 69,2 % zaměstnanců veřejného sektoru v EU. Podíl žen je nejvyšší ve zdravotnictví a sociálních službách (78,4 %) a ve školství (71,5 %).

38 % všech zaměstnaných žen v EU pracuje ve veřejném sektoru, přičemž tento podíl sahá od 22,5 % v Rumunsku po 49,1 % ve Švédsku.

8 Rubery, Jill, 2012, Změny ve veřejném sektoru a jejich dopad na genderovou rovnost. In: ILO, 2012: Změny ve veřejném sektoru v Evropě.

Graf 2: Míra zaměstnanosti žen ve vybraných zemích v letech 2011, 2008 a 2005 (zdroj: Eurostat)

1. Jedná se také o krizi zaměstnanosti žen!

Zaměstnanost

Ačkoli v prvních fázích krize zaznamenala větší propad zaměstnanost mužů, od roku 2010 jsou stejně silně postihovány i ženy. V některých zemích se břemeno krize dokonce přesouvá z mužů na ženy (Spojené království, Španělsko, Portugalsko, Řecko, Lotyšsko, Maďarsko, Rumunsko a Irsko).

Nedávné snižování počtu pracovních míst ve veřejném sektoru je jedním z faktorů, které zhorší postavení žen na pracovním trhu. K výraznému omezení počtu pracovních míst ve veřejném sektoru došlo mimo jiné v Řecku (-25 %), ve Spojeném království (odhaduje se -20 % do roku 2014), v Portugalsku (-10 %) a v Rumunsku (-10 %).⁹ Ve Spojeném království do roku 2017 dojde ke zrušení 710 000 pracovních míst ve veřejném sektoru a předpokládá se, že o zaměstnání přijde dvakrát více žen než mužů; ztráta zaměstnání tedy postihne přibližně půl milionu žen.¹⁰

V některých zemích, jako je Španělsko,

Portugalsko a Řecko, se škrtly soustředily na oblasti, ve kterých pracují převážně ženy, jako například školství, zdravotnictví a sociální péče, čímž se postavení žen ještě víc zhoršilo.¹¹ V Itálii přišlo jen ve školství o zaměstnání 19 700 žen a očekává se, že v následujících letech jich bude propuštěno dalších 87 000.¹²

Krize přibrzdila pozitivní momenty, kterých bylo po celé Evropě dosaženo v začleňování žen na pracovním trhu. Míra zaměstnanosti žen trvale stoupala až do roku 2008, kdy Evropu zasáhla krize, ale od té doby stagnuje. V roce 2011 činila zaměstnanost žen v průměru 62,3 % (v roce 2008 to bylo 62,8 % a v roce 2005 60 %).¹³ Vzhledem k tomu, že zatím byla realizována jen část úsporných opatření, lze předpokládat, že míra zaměstnanosti žen bude i v následujících letech klesat.

Ve 22 členských státech EU krize zvrátila pokrok v naplňování cílů EU pro zaměstnanost žen, stanovených na 60 % (do roku 2010, Lisabonská smlouva) a 75 % (do roku 2020, Strategie Evropa 2020). Pokles byl nejvýraznější v Řecku, Španělsku,

9 Mezinárodní organizace práce, 2012. Změny ve veřejném sektoru v Evropě. Rozsah, dopady a politický podtext. Studie prezentovaná na konferenci v Bruselu 21. – 22. června 2012.

10 Fawcett Society, 2012. Dopad úsporných opatření na situaci žen, schůzka Fawcett Society, březen 2012, str. 6.

11 Gonzales Gago, Maria, 2011, Ženy, genderová rovnost a ekonomická krize ve Španělsku. Prezentace na sympoziu „Ženy, genderová rovnost a ekonomická krize“, Athény, 1. – 2. prosince 2011; Zpráva EWL Portugalsko a EWL Řecko.

12 Evropský parlament 2011, Genderové aspekty ekonomického propadu a finanční krize, Generální ředitelství pro vnitřní politiky, oddělení C: Občanská práva a ustávné záležitosti, str. 138.

13 Eurostat

Rumunsku, Slovensku, Irsku, Dánsku, Spojeném království, Portugalsku, Slovinsku, Lotyšsku, Litvě a Estonsku, kde míra zaměstnanosti žen už v roce 2011 poklesla na nebo pod úroveň roku 2005 a zvrátila tak několikaletý pokrok.¹⁴

Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je problém, který se dotýká i žen. V srpnu 2012 bylo 10,6 % ženské pracovní síly v EU nezaměstnaných (u mužů 10,5 %). Předkrizový rozdíl mezi mírou nezaměstnanosti žen a mužů – nezaměstnanost žen byla v průměru o 0,9 procentního bodu vyšší – se srovnal kvůli tomu, že v počátečních letech krize postihovala zejména zaměstnanost mužů. Od roku 2010 byly však nezaměstnaností stejně – a někdy dokonce i silněji – postihovány ženy. Zatímco nezaměstnanost mužů se od počátku roku 2010 do jara 2011 dokonce mírně snižovala, nezaměstnanost žen setrvale narůstá. V srpnu 2012 byla nezaměstnanost žen ve 12 členských státech EU vyšší než nezaměstnanost mužů.¹⁵

Ženy jsou nezaměstnaností nejvíce zasaženy v Řecku a ve Španělsku, kde je v současnosti bez práce celá čtvrtina ženské pracovní síly (Řecko, červen 2012: 28,1 % oproti 12,5 % v roce 2009; Španělsko, srpen 2012: 25,3 %).¹⁶ V Řecku jsou nejhůř zasaženy mladé ženy, u kterých nezaměstnanost dosahuje 62,1 %.¹⁷

Oficiální údaje o nezaměstnanosti však nepostihují celou závažnost situace. Ztráta zaměstnání má na ženy a na muže odlišný dopad, který vychází z jejich odlišného postavení na pracovním trhu a ve společnosti.

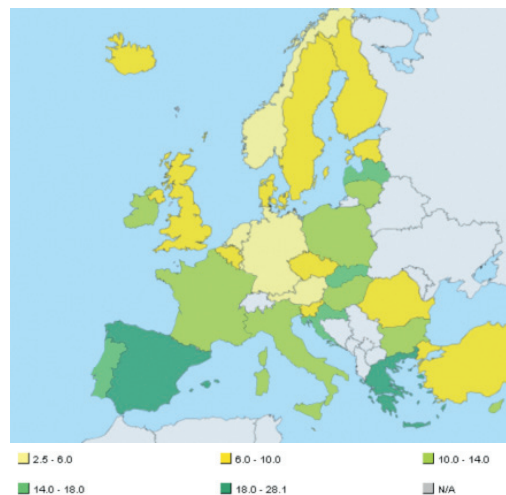
Zprvu, nezaměstnané ženy se častěji než muži vyhnou tomu, aby byly v oficiálních statistikách zachyceny jako nezaměstnané, protože se častěji rozhodnou neregistrovat se na úřadech práce. Mnohé z nich se stáhnou z trhu práce a začnou se věnovat neformální nebo neplacené práci.¹⁸ Kromě toho jsou ženy často zaměstnané jen na poloviční úvazek (v roce 2011 bylo 32,1 % pracujících žen zaměstnáno jen na částečný úvazek), ale přitom se počítají jako zaměstnané.¹⁹ Proto je možné, že

se nezaměstnanost žen v oficiálních statistikách oproti nezaměstnanosti mužů podceňuje.

Zadruhé, ženy se často ocitají v mnohem zoufalejší životní situaci, když přijdou o zaměstnání, a hrozí jim rychlejší propad do chudoby. Vzhledem k tomu, že systémy sociální ochrany mají tendenci upřednostňovat zaměstnance se standardní pracovní smlouvou a posuzovat situaci domácnosti s ohledem na dostupné prostředky, jsou ženy svým specifickým postavením v domácnosti i na trhu práce znevýhodněny, pokud jde o přístup k podpoře v nezaměstnanosti a její výši. Například v Německu v roce 2009 získávalo dávky v nezaměstnanosti jen 85 % nezaměstnaných žen oproti 89 % nezaměstnaných mužů a dávky v nezaměstnanosti byly u mužů v průměru o 200 eur vyšší než u žen.²⁰ Ve Spojeném království představovaly ženy jen 28 % z těch, kdo žádali o podporu v nezaměstnanosti, ačkoli podíl žen mezi nezaměstnanými činil 42 %;²¹ ve Francii se o podporu hlásilo 57 % nezaměstnaných žen a 64 % nezaměstnaných mužů.²²

Aktivita na trhu práce

Na rozdíl od mužů ženy svou aktivitu na trhu práce v průběhu krize zvýšily. Přestože pracovních míst ubývá, je teď na pracovním trhu více "aktivních" žen (tj. zaměstnaných a nezaměstnaných) než kdy dříve.²³ To znamená, že ačkoli některé ženy přicházejí o zaměstnání, jiné, dosud ekonomicky neaktivní, ženy nastupují do zaměstnání, patrně buď proto, aby vykompenzovaly výpadek příjmů partnera, nebo aby rodinný rozpočet vylepšily.²⁴ Model muže – živitele rodiny tak následkem krize ztrácí svou platnost a narůstá podíl domácností, ve kterých příjem zajišťují ženy. Ačkoli stát se po ztrátě zaměstnání partnera

Graf 3: Míra nezaměstnanosti žen v Evropě, srpen 2012
(zdroj: Eurostat)

jedinou živitelkou rodiny není nutně zlepšením pozice dotyčných žen, krize by mohla v dlouhodobém horizontu podpořit i pozitivní změny v genderových vztazích.

Neplacená práce

Plnohodnotné posouzení dopadu krize a úsporných opatření na zaměstnanost žen musí brát v úvahu i změny v neplacené práci, což je aspekt, který oficiální statistiky nezachycují. Když domácnosti čelí snížení dostupných prostředků a veřejné služby se stávají nákladnějšími nebo vůbec nedostupnými, produkce zboží a služeb, které byly doposud nakupovány zvenčí, padá na domácnosti. Nárůst času využívaného k neplacené práci není rozložen rovnoměrně, ale často dopadá především na ženy. Údaje z Itálie, Slovinska, Estonska a Turecka ukazují, že genderová mezera v alokaci neplacené práce se v průběhu recese prohloubila.²⁵ Rostoucí poptávka po neplacené práci může některé ženy přimět k tomu, aby přešly z placené zaměstnání na neplacenou práci. Ty, které zůstanou na pracovním trhu, budou nuceny čelit namáhavějšímu "dvojímu břemenu".

14 Eurostat

15 Eurostat

16 Eurostat

17 Zpráva EWL Řecko

18 Maier, Friederike, 2011. Změni krize genderové vztahy na trhu práce a ve společnosti? *Journal of Contemporary European Studies*, roč. 19, str. 91.

19 Smith, Marc, 2009. Analytická poznámka k genderové rovnosti v době recese. Přípraveno pro Evropskou komisi, Generální ředitelství pro zaměstnanost, sociální věci a rovnost příležitostí,

květen 2009.

20 Jepsen, Maria a Leschke, Janine, 2011. Ekonomická krize – výzva nebo příležitost pro genderovou rovnost a výsledky sociální politiky? Srovnání Dánska, Německa a Spojeného království. Evropský odborový institut, výzkumná práce 2011.04, str. 23–25

21 tamtéž, str. 25

22 Christiane Marty, Ženy, krize a úsporná opatření (nepublikováno)

23 Eurostat

24 Brigitte Young a Helene Schubert, 2010. Globální finanční krize a dopad finančního řízení na gender, *Garnet Policy Brief* č. 10, leden 2010

25 Francesca Bettio, 2011. Krize a obnova v Evropě, Dopad na muže a ženy na pracovním trhu. Prezentace na sympoziu "Ženy, genderová rovnost a ekonomická krize", Athény, 1. – 2. prosince 2011

2. Zhoršující se pracovní podmínky žen s ohledem na mzdy

Úsporná opatření ve veřejném sektoru vedou k zániku kvalitních pracovních příležitostí pro ženy. I v případech, kdy tyto zaniklé pracovní pozice časem nahradí nabídka soukromého sektoru, je nepravděpodobné, že by nové pracovní příležitosti nabízely stejné podmínky s ohledem na možnosti kombinace pracovního a rodinného života, penzijní zajištění, mzdu a pracovní podmínky. Mnoho žen, které přišly o zaměstnání ve veřejném sektoru, bude pravděpodobně nuceno přijmout nejisté zaměstnání, práci na částečný úvazek, krátkodobé zaměstnání nebo "mini-práci". To povede k dlouhodobému zhoršení životních podmínek těchto žen a ke snížení už tak nízké celkové kvality pracovních podmínek žen v Evropě.

Úsporná opatření budou také zhoršovat pracovní podmínky ve veřejném sektoru, zejména co se týče mezd. Pokles mezd ve veřejném sektoru hlásí Řecko, Lotyšsko, Rumunsko, Litva, Španělsko, Irsko, Portugalsko, Estonsko, Česká republika, Slovensko, Slovinsko a Maďarsko. Spojené království a Francie patří k zemím, které mzdy zmrazily.²⁶ Tato úsporná opatření měla drastický dopad na životní podmínky žen. Například v Lotyšsku dopadlo břemeno omezení mzdových nákladů velmi silně na učitele, z nichž téměř 80 % představují ženy. V roce 2011 činila minimální mzda učitelů pouhých 6000 eur ročně, o 30 % méně než v roce 2008.²⁷ V portugalském sektoru zdravotnictví dnes zdravotní sestry pracují za hodinovou mzdu 4 eura, o 2 eura méně než v roce 2011.²⁸

Rozsáhlý veřejný sektor vedl k tomu, že se uzavírala genderová mzdová mezera, protože lepší mzdové podmínky ve veřejném sektoru, ve kterém většinu zaměstnanců představovaly ženy, vyrovnávaly nerovnosti mezi muži a ženami zaměstnanými v privátním sektoru.²⁹ Snížení mezd ve veřejném sektoru tím pádem přineslo celkově negativní dopad na mzdy žen a genderovou mzdovou mezera. Údaje ze zemí, kde ke snížení mezd ve veřejném sektoru

došlo už v počátcích krize, naznačují, že skutečně došlo k úplnému zvrácení dosavadního postupného zmenšování genderové mzdové mezery. Zatímco v roce 2008 ženy v Lotyšsku vydělávaly v průměru o 13,4 % méně než muži, v roce 2010 už tento rozdíl narostl na 17,6 %. V Rumunsku nepoměr mezi mzdou žen a mužů vzrostl z 9,0 % v roce 2008 na 12,5 % v roce 2010.³⁰ Lotyšsko a Rumunsko mohou ale posloužit i jako ukázkové příklady dalšího znepokojivého trendu: Mzdy žen se ve veřejném sektoru propadly víc než mzdy mužů.³¹

Krise prohloubila genderovou mzdovou mezera i v Bulharsku, ovšem z jiného důvodu. Zde si sektory, ve kterých jsou zaměstnány převážně ženy, za nepříznivých hospodářských podmínek nedokázaly vyjednat zvýšení mezd. Průměrná mzda v Bulharsku mezi roky 2009 a 2010 vzrostla o 9,3 %, ale protože mzdy mužů rostly výrazně rychleji než mzdy žen, genderová mezera se prohloubila o 2,8 procentních bodů.³²

Průměrný rozdíl mezi mzdami mužů a žen v EU se mezi roky 2008 a 2010 zmenšoval vlivem obecného pozitivního trendu, ale možná také kvůli tomu, že v počátečních fázích krize mzdy mužů klesaly. Je ovšem možné, že v následujících letech, až statistiky zachytí celkový dopad úsporných opatření ve veřejném sektoru na mzdy žen, dojde ke zpomalení či obrácení dlouhodobého pozitivního trendu.

3. Závěr: Co je v sázce z hlediska práv žen a genderové rovnosti?

- Zmenšující se rozdíl mezi mírou zaměstnanosti mužů a žen není známkou rostoucí genderové rovnosti ani zlepšení postavení žen. Odráží zhoršující se pracovní situaci mužů i žen a ostřejší dopad počáteční fáze krize na zaměstnanost mužů. Mezera se uzavírá kvůli zhoršení podmínek mužů, nikoli kvůli zlepšení podmínek žen.
- Krize podkopala léta pokroku směrem k integraci žen na pracovním trhu a dosažení rovnosti v placené práci. Poklesy zaměstnanosti žen bude zřejmě těžké překonat, protože mnoho žen bylo nuceno přejít od placené práce k neplacené, aby vyvážily úpadek veřejných služeb a úbytek finančních prostředků domácnosti, a také proto, že současná politika

zaměstnanosti jednotlivých vlád se soustředí spíše na snížení (mužské) nezaměstnanosti než na zvýšení nabídky (ženských) pracovních míst.

- Od roku 2010 dopadá nezaměstnanost na ženy stejnou měrou jako na muže. Statistiky však nezachycují skutečnost, že ženy mají po ztrátě zaměstnání větší pravděpodobnost, že se propadnou pod hranici chudoby.
- Kvalita zaměstnání žen, která byla už tak dost nízká, se dále snižuje kvůli úbytku pracovních míst ve veřejném sektoru. Stále více žen se ocitá bez zajištěných příjmů, bez možnosti kombinace pracovního a rodinného života a bez penzijního zajištění.
- Snižování mezd ve veřejném sektoru hrozí zvrátit dosavadní úspěchy ve zmenšování genderové mzdové mezery.
- Model muže – živitele rodiny ztrácí svou platnost, protože míra aktivní participace žen stoupá a postupně přecházejí z pozice vedlejší výdělečné činnosti na spolu- až samoživitelky. Zatím není možné říct, zda jde o stálou změnu v genderových vztazích nebo jen o dočasný projev krize.

26 Evropská federace odborových svazů veřejných služeb (EPSU), 2011. Rozšiřující se genderová propast: Dopad snižování mezd a omezování pracovních míst ve veřejném sektoru na zaměstnanost a pracovní podmínky žen ve čtyřech zemích. Zpráva pro Evropskou federaci odborových svazů veřejných služeb, přípravená oddělením pro výzkum pracovních podmínek, červen 2011; EPSU, 2010. Špatný cíl: Jak vlády nutí zaměstnance veřejného sektoru, aby platili náklady krize; ILO, 2012; Rubery, 2012; OECD, 2011.

27 Školství v krizi, <http://www.educationincrisis.net/learn-more/country-profiles/europe/item/420-latvia>

28 Zpráva EWL Portugalsko

29 Rubery, 2012.

30 Eurostat

31 EPSU, 2011, str. 16–17

32 Evropská odborová konfederace (ETUC), 2011. 4. výroční zpráva ETUC, 8. března 2011, str. 19.

Kapitola II.

Omezování veřejně poskytovaných služeb a příspěvků

Podle zprávy EWL/Oxfam „Neviditelná krize?“³³ měla krize už v roce 2010 značný negativní dopad na životy žen i mimo pracovní trh. Nedávno zavedená úsporná opatření dopadla i na ty, jejichž životy závisí na různých sociálních příspěvcích jako mateřské nebo rodičovské příspěvky, důchod či sociální dávky. Krize dopadla i na ženy, které – ať už jsou zaměstnané nebo nezaměstnané – jsou závislé na veřejných službách, např. pečovatelských službách nebo útlucích pro ohrožené ženy.

Ačkoli omezování veřejně poskytovaných služeb a příspěvků se dotýká všech, nejvíc je pocítí ženy, které tyto služby využívají ve větší míře a jsou na příspěvcích více závislé. Úspory na veřejně poskytovaných službách a příspěvcích se žen dotknou hned dvakrát: Na jednu stranu omezují jejich ekonomickou svobodu a prohlubují jejich chudobu; na druhou stranu jsou ženy nuceny kompenzovat výpadek veřejně poskytovaných služeb, protože zajišťování těchto služeb se přesouvá zpět na domácnost, tj. na ženy. Nejzranitelnější skupiny žen, jako jsou matky samoživitelky, důchodkyně a migrantky, jsou postiženy nejvíce.

1. Od ekonomické krize ke krizi péče

Úspory v poskytování pečovatelských služeb

Podle údajů od členů EWL a nedávných průzkumů dochází v poslední době k prudkému poklesu dosažitelnosti i cenové dostupnosti pečovatelských služeb pro děti a další závislé osoby. Členské státy EU se v roce 2002 zavázaly, že zvýší dosažitelnost i cenovou dostupnost pečovatelských služeb pro děti, a tento závazek obnovily v roce 2011 v novém Evropském paktu pro rovnost žen a mužů 2011–2020. Namísto toho, aby se dosažitelnost i cenová dostupnost těchto služeb zlepšovala, v některých zemích se dokonce zhoršuje.

Úsporná opatření vedla k omezení dostupnosti pečovatelských služeb pro děti. V Řecku a Portugalsku došlo k rušení veřejných školek.³⁴ V České republice v roce 2011 odmítla státní zařízení předškolní péče na 30 000 dětí a očekává se, že v roce 2012 toto číslo ještě stoupne.³⁵ Úsporná opatření vedou k omezování provozních hodin školek i základních škol: V Itálii nedávno v důsledku škrťů došlo ke zkrácení výuky na základních školách a omezení provozu školních družin, o jejichž služby mají zájem především matky samoživitelky a rodiny, kde oba rodiče pracují na plný úvazek.³⁶ V některých zemích byla dostupnost veřejné denní péče omezena novými pravidly. Ta mohou například vyžadovat, aby oba rodiče byli zaměstnaní, čímž dochází ke zvýšení pracovní zátěže nezaměstnaných a snížení jejich možnosti hledat si zaměstnání.³⁷

Zároveň je však poskytovaná péče o děti stále nákladnější. V Nizozemsku došlo v lednu 2012 ke snížení částek, které finanční úřad refundoval rodičům za výdaje na péči o dítě.³⁸ Ve Spojeném království byla míra státních příspěvků na péči o dítě snížena z 80 % na 70 %. Následkem toho rodiny, které každý týden vydávaly na péči o děti 300 liber, přijdou o 30 liber (37 eur) týdně, což znamená 1560 liber (2000 eur) ročně.³⁹ Úspory se dotkly i pečovatelských služeb pro seniory a další závislé osoby. V Irsku byla omezena nabídka domácí sociální asistence pro seniory a osoby se zdravotním postižením: V srpnu 2010 vláda oznámila snížení výdajů na osobní asistenty ve výši 10 milionů eur, kterému předcházelo snížení příspěvků na domácí péči ve výši 1,7 milionu eur. Zároveň došlo i ke snížení kapacit domů s pečovatelskou službou.⁴⁰ V Nizozemsku byly omezeny programy péče o osoby se zdravotním postižením.⁴¹ Ve všech těchto případech byly ženy úspornými opatřeními postiženy jak jako příjemkyně, tak jako neplacené poskytovatelky péče.

Plný dopad úsporných opatření v poskytování veřejných pečovatelských služeb na životy žen v celé Evropě dosud není vidět ve statistických údajích, nicméně už ve statistikách za rok 2010 je patrné, že

matky malých dětí se vracely do zaměstnání později než dříve: Míra zaměstnanosti matek malých dětí (do 12 let věku) byla v průměru o 12,7 procentních bodů nižší než u žen bezdětných, zatímco v roce 2008 činil rozdíl jen 11,5 procentních bodů.⁴²

Zároveň stále více žen prohlašuje, že je k ekonomické nečinnosti nebo práci na částečný úvazek nutí nedostatek pečovatelských služeb. V roce 2010 byl tento nedostatek označován za příčinu v 28,3 % případů ekonomické nečinnosti nebo práce na částečný úvazek, zatímco v roce 2009 to bylo jen 27,9 %. V některých zemích se nedostatek pečovatelských služeb výrazně prohloubil. V Bulharsku stoupl mezi roky 2008 a 2010 z 20,8 % na 31,3 %, v České republice z 13,3 % na 16,7 %.⁴³

Tyto údaje, u kterých se dá očekávat, že se v následujících letech ještě zhorší, naznačují, že krize a úsporná opatření hrozí zvrátit výsledky mnohaletého úsilí o spravedlivější rozdělení pečovatelských povinností mezi mužem, ženou a společností. Omezování pečovatelských služeb znovu zvyšuje tlak na domácnosti a vytváří větší poptávku po neplacené pečovatelské práci. Když se jesle zavřou nebo omezí své provozní hodiny, když poplatky v zařízeních péče o dítě dosáhnou nedostupné výše nebo se omezí domácí asistence pro seniory v rodině, jsou to zpravidla ženy, kdo opouští placené zaměstnání, aby se ujaly domácí péče.

Přesun od veřejně poskytovaných pečovatelských služeb k neplacené práci představuje významnou hrozbu genderové rovnosti v Evropě. Úsporná opatření vedou k reprivatizaci péče a k posunu k více „rodinnému“ systému sociálního zabezpečení, v němž jsou to členové rodiny – zpravidla ženy –, od koho se očekává, že na sebe vezme zodpovědnost, kterou dříve nesl veřejný sektor. Takový posun by zároveň znamenal návrat k tradičnějšímu rozdělení genderových rolí.

Přerušení procesu sladování?

V roce 2010 byla míra zaměstnanosti žen s malými dětmi v EU o 12,7 % nižší než u žen bezdětných. V roce 2008 byl rozdíl jen 11,5 %. V roce 2010 z ekonomicky neaktivních či na částečný úvazek zaměstnaných žen 28,3 % uvádělo jako překážku v práci na plný úvazek pečovatelské povinnosti. V roce 2009 to bylo jen 27,9 %.

34 Zpráva EWL Řecko, Zpráva EWL Portugalsko

35 Zpráva EWL Česká republika

36 Evropský parlament 2011, str. 138

37 Zpráva EWL Portugalsko

38 Nederlandse Vrouwenraad 2012, Zpráva členů EWL, květen 2012.

39 Daycare Trust 2010. *Dopad revize úhrad za péči o dítě*, tisková zpráva, citováno dle Fawcett Society 2012, str. 29.

40 Barry, Ursula a Conroy, Pauline/TASK 2012, str. 6; Irská národní rada žen, 2012, str. 27

41 Nederlandse Vrouwenraad, 2012

33 Oxfam International/Evropská ženská lobby, 2010. Ženy, chudoba a sociální vyloučení v Evropské unii v dobách recese: Neviditelná krize? Zpráva GenderWorks, březen 2010.

42 Eurostat

43 Eurostat

Změny v podmínkách mateřské dovolené a příspěvků spojených s rodičovstvím

Řada vlád přistoupila k úsporám pomocí snížení výplat a zpřísnění podmínek vyplácení mateřských a rodičovských příspěvků a dalších dávek.

V Rumunsku vláda v roce 2010 snížila podporu v mateřství na 65 % původní výše a zkrátila dobu jejího vyplácení.⁴⁴ V Makedonii byla tato podpora snížena z původních 100 % na 75–80 % předchozí mzdy.⁴⁵ V Portugalsku došlo k výraznému poklesu této podpory, protože už se při jejím výpočtu neberou v úvahu prémie na dovolenou a Vánoce, které odpovídají dvěma měsíčním platům.⁴⁶ Omezení práva těhotných žen na podporu v mateřství a další výhody, ale i jejich práva na návrat do původního zaměstnání hlásí Řecko, Portugalsko, Itálie a Česká republika.⁴⁷

Ve Slovinsku byl rodičovský příspěvek snížen ze 100 % předchozí mzdy na 90 %.⁴⁸ V Německu byl tento příspěvek snížen z 67 % na 65 % předchozí mzdy pro osoby s čistým příjmem přesahujícím 1200 eur, zatímco lidé se středním a vyšším měsíčním příjmem touto úpravou nijak postiženi nebyli. Zároveň bylo pozastaveno plánované zdvojnásobení trvání rodičovské dovolené u osob, které pracují na poloviční úvazek, přičemž toto opatření se opět týká převážně žen.⁴⁹

Úsporná opatření zpomalila úsilí o vybudování systému rodičovské dovolené a dalších opatření, který by muže povzbuzoval k tomu, aby se podíleli na péči o dítě. Ve Španělsku se opozdilo již přislíbené rozšíření otcovské dovolené ze 13 na 28 dní.⁵⁰ V Estonsku byla placená otcovská dovolená až do konce roku 2012 pozastavena a jen velmi málo mužů se rozhoduje pro její neplacenou variantu.⁵¹ V Německu bylo odloženo zdvojnásobení „partnerských měsíců“ otcovské dovolené ze dvou na čtyři.⁵²

I další příspěvky na péči byly zasaženy úspornými opatřeními a napjatou ekonomickou situací. V Estonsku se příspěvky pro rodiče pečující o nemocné

dítě snížily ze 100 % na 80 % předchozí mzdy.⁵³ V České republice byly sníženy příspěvky osobám pečujícím o závislé rodinné příslušníky (převážně zdravotně postižené osoby)⁵⁴ a v Portugalsku byly příspěvky na péči o postižené děti sníženy o 30 %.⁵⁵ V Irsku byly příspěvky na péči, které jsou důležitým příjmem mnoha žen ve středním věku a starších žen, sníženy o 8 eur týdně pro všechny příjemce mladší 66 let.⁵⁶

Snížení příspěvků na péči vedlo k trvalému snížení reálných příjmů žen pečujících o rodinné příslušníky a oslabilo jejich ekonomickou nezávislost v tomto období. Zejména matky samoživitelky se dostávají do ekonomicky nejisté situace. Úspory z omezování příspěvků na péči pro muže, jako je například placená otcovská dovolená, představují významnou překážku spravedlivému rozdělení pečovatelských povinností mezi muže a ženami. Ohrožují genderovou rovnost zvláště v době, kdy úspory ve výdajích na veřejně poskytované služby přesouvají víc a víc pečovatelských povinností na domácnosti.

Omezení příspěvků na dítě a dalších příspěvků pro rodiny

Mnoho vlád sáhlo po omezení příspěvků na dítě a dalších příspěvků pro rodiny a zpřísnilo podmínky pro jejich vyplácení. Tato úsporná opatření mají drastický dopad na rodiny s nízkými příjmy a protože příjemcem příspěvků na dítě jsou ve většině zemí ženy, projevují se negativně i na jejich ekonomické nezávislosti.

V Irsku byly příspěvky na dítě sníženy o 10 eur měsíčně za první a druhé dítě, 19 eur za třetí dítě a 17 eur za čtvrté a další děti. Od ledna 2013 bude příspěvek standardně nastaven na výši odpovídající prvnímu dítěti, tedy 140 eur. Rodina s pěti dětmi se tedy bude muset vyrovnat se snížením příspěvků z 801 eur měsíčně v roce 2011 na 700 eur v roce 2013.⁵⁷ Kromě toho byly zrušeny jednorázové příspěvky matkám dvojčat a trojčat, které se vyplácely ve 4. a 12. roce věku dětí, a dodatečné příspěvky pro rodiny s jedním rodičem byly sníženy o 8 eur týdně. Příspěvky na děti byly sníženy i v Dánsku: Strop omezující maximální výši příspěvků byl snížen

na 4 600 eur (35 000 dánských korun) na rodinu a rok bez ohledu na počet dětí.⁵⁸

Ve Spojeném království byla výše příspěvků na děti zmrazena až do dubna 2014. Při současné inflaci to znamená, že reálná výše příspěvků klesne do roku 2014 o více než 10 %. Rodina s jedním dítětem si tak pohorší přibližně o 130 liber (165 eur) oproti tomu, kdyby byly příspěvky valorizovány podle inflace.⁵⁹ Příspěvky na děti byly zmrazeny i ve Finsku.⁶⁰ Zmrazení na určitou dobu má přitom dlouhodobý dopad, protože vede k trvalému snížení reálné hodnoty příspěvků.

Některé země zpřísnily podmínky pro příznání příspěvků na dítě. Ve Spojeném království bude od roku 2013 zrušen všeobecný příspěvek na dítě náležící matce, protože rodiny, ve kterých aspoň jeden z rodičů spadá do vyššího pásma zdanění příjmů, získají ekvivalent tohoto příspěvku na daňových úlevách. Tím utrpí zejména ženy, které nemají zaměstnání a příspěvek na dítě je pro ně důležitým zdrojem nezávislých příjmů a zároveň nároku na důchod.⁶¹ Zachování všeobecného příspěvku na dítě je ohroženo i v Irsku.⁶²

2. Úspory na poskytovaných službách a příspěvcích zasahují ty nejchudší

Zdravotnictví a školství

Jedním z následků krize bylo ve všech členských státech EU snížení veřejných výdajů na zdravotnictví a školství. V Rumunsku po uplatnění úsporných opatření výdaje na zdravotnictví představují pouhých 3,84 % státního rozpočtu, což je nejnižší podíl v celé EU.⁶³ V Lotyšsku v roce 2009 tvrdá úsporná opatření vedla ke snížení rozpočtu na školství o celých 50 %.⁶⁴

Pokud jde o zdravotnictví, úsporná opatření snížila přístup k poskytovaným službám i jejich kvalitě. V Rumunsku došlo následkem krize ke zrušení mnoha veřejných nemocnic a jejich nahrazení

44 Zpráva EWL Rumunsko

45 Zpráva EWL Makedonie

46 Zpráva EWL Portugalsko

47 Bettio, 2011

48 Sonia Lokar, bývalá předsedkyně EWL

49 Jepsen a Leschke/ETUI 2011, 52

50 Gonzales Gago, 2011

51 Evropská aliance pro rodinu, 2011, http://europa.eu/familyalliance/countries/estonia/index_en.htm

52 Jepsen a Leschke/ETUI 2011, 52

53 Evropská aliance pro rodinu, 2011

54 Zpráva EWL Česká republika

55 Zpráva EWL Portugalsko

56 Zpráva EWL Irsko

57 Irská národní rada žen, 2012. *Návrh rozpočtu na rok 2013*, str. 12–13

58 Jepsen, Maria a Leschke, Janine/ETUI 2011, str. 56

59 Fawcett Society 2012, str. 25

60 Zpráva EWL Finsko

61 Fawcett Society 2012, str. 26

62 Irská národní rada žen, 2012, str. 12–13

63 Zpráva EWL Rumunsko

64 Školství v krizi, <http://www.educationincrisis.net/learn-more/country-profiles/europe/item/420-latvia>

soukromými klinikami.⁶⁵ V Řecku byly mnohé veřejné nemocnice uzavřeny nebo sloučeny a v těch zbývajících je nedostatek personálu i zdravotnického materiálu, což vede k tomu, že jejich služby již nejsou schopny pokrýt všechny zdravotní potřeby obyvatelstva.⁶⁶ V Portugalsku byla zavřena nejdůležitější porodnice v Lisabonu a další velké porodnici v Coimbra hrozí totéž.⁶⁷

Omezení dosažitelnosti a cenové dostupnosti zdravotnické péče přináší genderově specifické dopady, protože ženy těchto služeb využívají ve větší míře než muži. Kromě toho může toto omezení ovlivnit genderové rozdělení placené a neplacené práce v neprospěch žen.

V některých zemích byly omezeny služby zaměřené na zranitelné skupiny jako zdravotně postižené, migranty a Romy. V Irsku byla snížena finanční podpora zdravotnických a vzdělávacích programů pro kočovné Travellers, v případě zdravotnických programů dokonce o celých 70 %.⁶⁸

Ze zpráv členských organizací EWL i z dalších zdrojů vyplývá, že úsporná opatření vedla k omezení služeb zaměřených na boj proti násilí vůči ženám a na podporu obětí takového násilí. Ve Spojeném království bylo financování takových projektů na regionální úrovni mezi roky 2010/11 a 2011/12 sníženo o 31 %.⁶⁹ V Řecku úsporná opatření vedla k zastavení financování ženských azylových domů místními vládami⁷⁰ a ve Španělsku se jen v regionu Castilla-la-Mancha v roce 2012 plánuje uzavření 85 center a 13 azylových domů.⁷¹ V Belgii regionální samospráva v Bruselu hrozí ukončením financování centra SOS Viols pro oběti znásilnění.⁷² V dalších zemích posloužila ekonomická krize jako záminka proti navýšování poskytovaných služeb a rozšiřování kapacit azylových domů, které jsou nutné k dosažení minimálních standardů a naplnění mezinárodních závazků.⁷³

Úspory ve financování ženských azylových domů a dalších podpůrných služeb představují

vážné ohrožení práv žen v období, kdy pod vlivem ekonomické krize dochází k nárůstu ohlášených případů násilí vůči ženám.⁷⁴ Například členské organizace EWL z Řecka a Portugalska hlásí, že v roce 2012 přibýlo případů domácího násilí.⁷⁵ Omezené služby nestačí na rostoucí poptávku: Například ve Spojeném království bylo v roce 2011 průměrně odmítnuto každý den 9 % z žen, které hledaly azyl, z důvodu nedostatečné kapacity azylových domů.⁷⁶

Sociální dávky a důchody

Ženy jsou na sociálních dávkách závislé více než muži, nejen vzhledem k břemeni pečovatelských povinností, ale také kvůli relativní nerovnosti příjmů a chudobě. Vzhledem k tomu, že sociální dávky a příspěvky představují u žen větší část příjmů než u mužů, pocítí ženy ve svém každodenním životě dopad úsporných opatření intenzivněji než muži. Škrty v sociálních dávkách tedy obecně znevýhodní ženy a tím prohloubí mzdovou mezeru mezi ženami a muži.

Většina evropských zemí zavedla úsporná opatření v různých programech sociálních dávek a asistence. Z genderové perspektivy jsou nejpodstatnější úspory na příspěvcích, které slouží k podpoře zranitelných skupin. V Irsku došlo ke snížení invalidních a slepeckých důchodů o 8 eur týdně, v Portugalsku byl invalidní důchod snížen o 30 %. Také příspěvky určené pro ty nejpotřebnější jsou snižovány: V Irsku byla o 2 eura týdně navýšena spoluúčast příjemců příspěvku na bydlení a snížena dotace na vytápění.⁷⁷

Omezování podpory v nezaměstnanosti a zprísňování podmínek pro její přiznání mají rovněž genderově rozlišený dopad. Například v Rumunsku byla podpora v nezaměstnanosti snížena o 15 %;⁷⁸ v Portugalsku je podpora po prvních šesti měsících snížena o 20 % a podmínky pro její přiznání jsou mnohem přísnější.⁷⁹ V Dánsku byla maximální doba poskytování podpory v nezaměstnanosti zkrácena ze čtyř na dva roky. Přísnější podmínky přiznání podpory jsou z genderového hlediska problematické, protože pečovatelské povinnosti omezují možnosti žen přijmout nabízená pracovní místa nebo se zapojit do rekvalifikačních programů.

74 EWL/Oxfam, 2010, str. 20–21

75 Zpráva EWL Řecko

76 Towers & Walby 2012, str. 3

77 Barry & Conroy/TASK, 2012, str. 15

78 Zpráva EWL Rumunsko

79 Barry & Conroy/TASK, 2012, str. 15; Zpráva EWL Portugalsko

Státní starobní důchody se v mnoha evropských zemích staly populárním terčem úsporných opatření, která budou mít dopad na současné i budoucí důchodce. Starší ženy a muži jsou zejména postiženi snížením a zmrazováním výše starobních důchodů. V České republice byla výše důchodů v roce 2012 poprvé v dějinách zmrazena.⁸⁰ Řecko zavedlo zvláštní daň na důchodové příjmy ve výši od 3 % do 9 % podle výše důchodu.⁸¹

V mnoha zemích došlo ke změně pravidel pro výplatu starobního důchodu způsobem, který bude mít dlouhodobý negativní dopad na ekonomickou nezávislost žen. Prodloužení minimálního počtu odpracovaných let pro přiznání starobního důchodu v plné výši (např. FR, GR) a výpočet důchodu z průměrného příjmu během celé kariéry namísto z jeho poslední výše (např. GR, IR) postihuje ženy, protože jejich pracovní kariéra je v průměru kratší a vyžaduje nepravdivost. Zvýšení věku pro odchod do důchodu a těžká penalizace odchodu do předčasného důchodu (FR, GR, IR, BE) mají rovněž genderově rozlišené dopady.⁸²

Podpora v nezaměstnanosti a podmínky jejího přiznání – případová studie z Portugalska

Matka samoživitelka se dvěma dětmi (3 a 7 let) dříve pracovala v textilní továrně, ale ta byla uzavřena a ona přišla o práci. Po dva roky dostává podporu v nezaměstnanosti a snaží se najít novou práci; během této doby dokončí studium na střední škole. Jediné místo, které jí je nabídnuto, je práce ve třísměnném provozu, ale ona nemá finanční prostředky na zajištění péče o děti v nočních hodinách, a tak nabízené místo odmítá. Kvůli tomuto rozhodnutí ztrácí nárok na podporu v nezaměstnanosti.

Zdanění

Sociální a ekonomická situace rodin/žen se zhoršuje kvůli zvýšení daně z přidané hodnoty (DPH), ke kterému dochází po celé Evropě. K jednomu z nejvýraznějších navýšení DPH došlo v roce 2010 v Rumunsku, kde DPH na všechno zboží stoupla

80 Zpráva EWL Česká republika

81 Zpráva EWL Řecko

82 Rubery, 2012, str. 32; Barry & Conroy/TASK, 2012, str. 15; Zpráva EWL Řecko, Zpráva EWL Francie, Zpráva EWL Belgie

65 Zpráva EWL Rumunsko

66 Zpráva EWL Řecko

67 Zpráva EWL Portugalsko

68 Irská národní rada žen, 2012, str. 28

69 Jude Towers a Sylvia Walby, 2012. *Měření dopadu škrty ve veřejných výdajích na služby zaměřené na boj proti násilí vůči ženám a dívkám*. Zpráva pro Northern Rock Foundation a Trust for London, 1. února 2012, str. 3

70 Zpráva EWL Řecko

71 Síť WAVE, 2011. <http://www.wave-network.org/start.asp?ID=23879>

72 Le Soir, 22. září 2012. L'ASBL SOS Viols hrozí uzavření, str. 8

73 Zpráva EWL Rumunsko, Zpráva EWL Portugalsko

z 19 % na 25 %. DPH byla dále zvýšena v Řecku, Irsku, Portugalsku a v České republice. Toto navýšení znamená, že se zdražily potraviny a základní potřeby, které u osob a rodin s nižšími příjmy představují větší část výdajů.

Kumulativní dopady

Výpočty provedené ve Spojeném království jsou dobrou ilustrací celkového finančního dopadu škrtů v sociálních příspěvcích a poskytovaných službách na ženy. Podle těchto odhadů zaplatí ženy 70 % všech úspor, kterých bude pomocí omezení sociálních příspěvků a daňových úlev dosaženo.⁸³

Pokud jde o omezení veřejných služeb, britský Kongres odborových svazů (Trade Union Congress, TUC) dospěl k odhadu, že v roce 2012–2013 úsporná opatření nejvíce postihnou rodiny s dětmi, ať už jde o rodičovské páry či rodiče samoživitele: Všichni příjdom o služby v hodnotě 1900 liber (2355 eur).⁸⁴ Do roku 2015 se ztráta pro pracující rodiče samoživitele vyšplhá na 3132 liber (3880 eur) ročně.⁸⁵ Podle britské Ženské rozpočtové skupiny (Women's Budget Group) budou proporcionalní ztráty největší u rodičů samoživitelů a samostatně žijících seniorů, z nichž většinu představují ženy. Do roku 2015 přijdou rodiče samoživitelé o služby v hodnotě 18,5 % a samostatně žijící důchodkyně o služby v hodnotě 12 % svých příjmů.⁸⁶

Dopad úsporných opatření se dosud v plné míře neprojevil ve statistických údajích o chudobě a životních podmínkách, které vykazují několikaleptou setrvačnost. Zatímco podíl žen obecně a konkrétně senierek ve skupině obyvatel ohrožených chudobou, stejně jako podíl žen na skupině obyvatel v hmotné nouzi, se na evropské úrovni mezi roky 2008 a 2010 mírně snižoval nebo zůstával na stejné úrovni, podíl rodičů samoživitelů ve skupině osob ohrožených chudobou mírně vzrostl.⁸⁷ Aktuální údaje možná naznačí, že chudoba se stále více dotýká žen všech věkových kategorií a že jejich životní úroveň klesá.

3. Závěr: Co je v sázce z hlediska práv žen a genderové rovnosti?

- Omezování pečovatelských a zdravotních služeb může vést k reprivatizaci péče a návratu k tradičním genderovým rolím, protože vede k přesunu péče ze společnosti na domácnosti, tj. na ženy. Lidé zatížení pečovatelskými povinnostmi – většinou ženy – jsou nuceni opouštět zaměstnání či omezit placenou práci, aby převzali služby, které už nejsou poskytovány státem nebo se pro ně stávají cenově nedostupné.
- Úspory na opatřeních, která podporují spravedlivé rozdělení péče mezi muže a ženy, např. na placené otcovské dovolené, mohou mít dlouhodobě negativní dopad na genderovou rovnost v době, kdy narůstá poptávka po neplacené rodinné péči.
- Úspory na mateřském a rodičovském příspěvku, příspěvcích na dítě a dalších příspěvcích pro rodiny trvale snižují příjmy všech žen s pečovatelskými povinnostmi.
- Ekonomická nezávislost žen je narušena a jejich chudoba prohloubena, protože sociální příspěvky představují důležitý zdroj jejich příjmů a protože jsou na veřejných službách více závislé než muži. Omezování sociálních příspěvků a služeb nejvíce pocítí matky samoživitelky a samostatně žijící důchodkyně.
- Služby zaměřené na boj proti násilí na ženách byly v mnoha zemích omezeny a krize byla využita jako záminka k pozastavení dalšího navyšování a zlepšování nedostatečných služeb.

Kapitola III.

Omezení financování podpory práv žen

Právě ve chvíli, kdy by zastánci práv žen po celé Evropě chtěli své názory prosadit jak na úrovni národních ministerstev financí, tak i na úrovni EU, dochází k bezprecedentnímu snižování financí na podporu práv žen. Veřejné instituce pro genderovou rovnost, státní úřady i nevládní organizace pro genderovou rovnost bojují o přežití na všech úrovních. Mnoho z nich bylo donuceno ukončit činnost.

1. Dezintegrace institucí prosazujících genderovou rovnost

Úsporná opatření měla drastický dopad na instituce pro genderovou rovnost a ministerstva či úřady pro rovnost příležitostí na národních úrovních. V některých zemích se tyto instituce staly obětí drastických rozpočtových škrtů, v dalších byly sloučeny s jinými odděleními nebo úřady, což vedlo nejen k omezení financování, ale také ke ztrátě viditelnosti a zájmu. V některých zemích došlo k úplnému zrušení takovýchto institucí. Tím bylo výrazně sníženo institucionální zajištění práv žen a genderové rovnosti.

V Rumunsku se v roce 2009 vláda rozhodla z finančních důvodů zrušit Národní agenturu pro rovnost příležitostí, která vznikla v roce 2007 v rámci podmínek připojení k Evropské unii.⁸⁸ Ve Španělsku bylo Ministerstvo pro genderovou rovnost, vytvořené v roce 2008, po pouhých třech letech činnosti zrušeno včetně regionálních genderových institucí.⁸⁹ V Turecku bylo Ministerstvo pro záležitosti žen a rodiny přejmenováno na Ministerstvo pro rodinu a sociální věci.⁹⁰

V Irsku byla restrukturalizována celá architektura veřejných a státních institucí zaměřených na genderovou rovnost. V roce 2009 byl rozpočet Úřadu pro rovnost snížen o 40 % (z 5,5 mil. eur na 3,3 mil. eur) a v roce 2012 hrozí Úřadu úplný zánik v rámci sloučení s Komisí pro lidská práva. Rada pro zdraví žen a Agentura pro krizová těhotenství byly už v roce 2009 úplně zrušeny a některé jejich funkce převzaly další instituce.⁹¹ V České republice byla poradní Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů v roce

⁸⁸ Zpráva EWL Rumunsko

⁸⁹ Gonzáles Gago, 2011

⁹⁰ Zpráva EWL Turecko

⁹¹ Barry & Conroy/TASK, 2012, str. 18

⁸³ Cooper, Y., 2010, „Ženy nesou bílé rozpětí rozpočtových škrtů“, <http://tinyurl.com/38p2gzc>

⁸⁴ TUC 2010. *Kam plynou peníze: Jaký je náš prospěch z veřejných služeb*. 12. září 2010, str. 49–51

⁸⁵ TUC 2010, tisková zpráva: *Výdajové škrtý dopadnou podle TUC na nejchudší 15krát intenzivněji než na bohaté*

⁸⁶ UK Women's Budget Group 2010. *Dopad koaliční revize veřejných výdajů v roce 2010 na ženy*, str. 2

⁸⁷ Eurostat

2012 převedena z Úřadu vlády na Ministerstvo práce a sociálních věcí. Po restrukturalizaci došlo k omezení počtu zaměstnanců, takže dnes se sekretariát Rady – národního orgánu pro rovnost příležitostí – skládá ze dvou zaměstnanců.⁹²

V některých zemích drastické rozpočtové škrty brání tomu, aby instituce pro genderovou rovnost dělaly svou práci. V květnu 2012 oznámila vláda Spojeného království, že rozpočet její Komise pro rovnost a lidská práva bude snížen o polovinu na 26 milionů liber a počet jejích zaměstnanců klesne ze 455 v roce 2010 do roku 2015 na 180.⁹³ V Řecku byl rozpočet Generálního sekretariátu pro rovnost příležitostí, jediné veřejné instituce pro genderovou rovnost, snížen o více než 30 %.⁹⁴ V Portugalsku bylo financování institucionálních mechanismů omezeno v rámci plošných škrty ve financování veřejných institucí.⁹⁵ V Belgii byl rozpočet Institutu pro genderovou rovnost rovněž snížen.⁹⁶

Tam, kde nedošlo k rozpočtovým škrtnům, posloužila úsporná opatření jako záminka k tomu, že nedošlo k navýšení financování. Například v Estonsku trpí úřad Komisařky pro rovnost příležitostí a odbor pro genderovou rovnost na příslušném ministerstvu nedostatkem zaměstnanců i financí. Ačkoli pravomoc Komisařky pro rovnost příležitostí byla v posledních letech rozšířena, její úřad má stále jen dva zaměstnance: samotnou komisařku a jednoho asistenta.⁹⁷

Veřejné zdroje na podporu projektů rozvíjejících genderovou rovnost byly rovněž sníženy. V Irsku byl v roce 2010 rozpočet na podporu genderové rovnosti ve výši 9 milionů eur použit na jiné účely, například na výplatu mezd policistům. Ze sníženého, pětimilionového rozpočtu na rok 2009 byly téměř 4 miliony eur přesměrovány do ne-genderových oblastí.⁹⁸ V České republice poskytoval stát v minulosti granty na programy podporující genderovou rovnost, ale pro rok 2013 se s finanční podporou takových projektů nepočítá.⁹⁹

Škrty ve financování institucí a projektů na podporu genderové rovnosti naznačují, že politická

a finanční podpora ze strany národních vlád a EU je provázána s hospodářskými cykly.

2. Živořící ženské organizace

Kampaně a služby ženských organizací – národních zastřešujících organizací i těch místních, neziskových organizací poskytujících služby obětem násilí, advokačních organizací – byly postiženy nedostatkem financí a lidských zdrojů. Mnohé z nich bojují o přežití, další už byly zrušeny. Tato situace je znepokojivá ze dvou důvodů. Zaprvé proto, že úsporná opatření umlčují hlasy žen a živořící ženské organizace nejsou schopné účinně se bránit úsporným opatřením, a zadruhé proto, že mnohé z dotčených organizací poskytují důležité služby (např. azylové domy pro oběti násilí) a musí rozsah těchto služeb omezovat právě v době, kdy poptávka po nich výrazně stoupá.

Krise působí problémy zejména organizacím, které jsou závislé na státním financování, ať už v podobě provozních dotací nebo grantů na projekty podporující rovnost příležitostí. Ve Spojeném království vláda navrhla další omezení grantů ve výši 10 milionů liber z rozpočtu Komise pro rovnost a lidská práva, ze kterého jsou financovány místní organizace pro genderovou rovnost. V Belgii vedlo omezení rozpočtu Institutu pro genderovou rovnost k tomu, že institut musel omezit vlastní finanční podporu místních organizací.¹⁰⁰

Následky pro nevládní organizace jsou drastické. Například v Irsku byl rozpočet Irské národní rady žen, národního koordinátora EWL, v letech 2008–2011 snížen o 15 % a v roce 2012 o 38 %. Irská síť pomoci obětem znásilnění a síť SAFE pro ženskou uprchlíky v roce 2011 přišly o financování ze strany ministerstva zdravotnictví.¹⁰¹ Místní ženské organizace, které se snaží společensky marginalizovaným skupinám žen poskytovat vzdělání, školení, péči o děti a řadu dalších služeb, se musely smířit se snížením rozpočtů až o 20 %.¹⁰²

Situace se zhoršila i v zemích, kde nevládní organizace nejsou financovány ze státních rozpočtů, ale spoléhají se na veřejné a soukromé projektové granty. Členské organizace EWL v Portugalsku hlásí, že celková podpora veřejných institucí pro projekty podpory žen a genderové rovnosti se snížila a rozpočty schválených projektů jsou často redukovány až na 1/3 původně plánované výše. Úřady projevují jen

minimální zájem o náplň těchto projektů a úhrady často přicházejí s velkým zpožděním a až po několikaletém opakovaném zdůvodnění výdajů. Zároveň došlo ke zpřísnění kontroly a projekty některých menších nevládních organizací byly pozastaveny.¹⁰³ Členské organizace EWL v Belgii odhadují, že v budoucnu bude obtížnější finančně zajistit vypracování studií a organizací konferencí a dalších aktivit.¹⁰⁴ Ve střední a východní Evropě, kde se ženské organizace z velké části spoléhaly na financování ze zahraničních nadací, je velké nebezpečí, že tyto nadace svou podporu stáhnou.¹⁰⁵

Krise dále snížila dostupnost dobrovolníků, na jejichž spolupráci velká část ženských organizací spoléhá. Například v Portugalsku bylo fungování ženských organizací vždy založeno na práci dobrovolníků, ale za současné krize je obtížné je pro tuto práci motivovat. Mnozí z nich jsou nuceni víc pracovat, aby si udrželi svůj životní standard, a mají méně času na dobrovolnickou práci.¹⁰⁶

3. Závěr: Co je v sázce z hlediska práv žen a genderové rovnosti?

- Veřejné instituce pro genderovou rovnost jsou ničeny pod záminkou úsporných opatření. Eroze veřejného mechanismu genderové rovnosti je porušováním závazků prosazovat práva žen a genderovou rovnost, učiněných na úrovni EU i na mezinárodní úrovni.
- Úspory ve financování ženských organizací snižují občanskou a politickou participaci žen a mají za následek, že hlas žen je ve společnosti slyšet ještě méně než doposud.
- Nevládní organizace poskytující nezbytné služby ženám byly nuceny tyto své služby omezit, ačkoli poptávka po nich právě v období krize stoupá.
- Omezení vládního financování institucí a projektů na podporu genderové rovnosti a ženských organizací naznačují, že politická a finanční podpora ze strany národních vlád a EU je provázána s hospodářskými cykly.

92 Zpráva EWL Česká republika

93 The Guardian, 15. května 2012, *Komisi pro lidská práva a genderovou rovnost čeká propouštění poloviny zaměstnanců*

94 Zpráva EWL Řecko

95 Zpráva EWL Portugalsko

96 Zpráva EWL Belgie

97 Zpráva EWL Estonsko

98 Irská národní rada žen, 2009. *Dopad na ženy: Reakce Irské národní rady žen na Zprávu zvláštní skupiny pro zaměstnanost a výdaje v programech veřejných výdajů*, str. 70

99 Zpráva EWL Česká republika

100 Zpráva EWL Belgie

101 Barry & Conroy/TASK, 2012, str. 18–19

102 Irská národní rada žen, 2012, str. 38

103 Zpráva EWL Portugalsko

104 Zpráva EWL Belgie

105 Zpráva EWL Česká republika

106 Zpráva EWL Portugalsko

Doporučení Evropské ženské lobby

Je nezbytně nutné vyhodnotit genderově rozlišené dopady již provedených úsporných opatření a, což je ještě důležitější, co nejdříve napravit vzniklé nerovnosti. Na základě závěrů této zprávy vydává Evropská ženská lobby následující doporučení členským státům EU, Evropské komisi a ženským organizacím v celé Evropě.

Členským státům EU

Krátkodobě: Zmírnit nejškodlivější dopady úsporných opatření na práva žen a genderovou rovnost

- Zajistit efektivní fungování státních institucí pro podporu genderové rovnosti zastavením rozpočtových škrtů a navýšením jejich financování a lidských zdrojů. Investice na podporu práv žen a genderové rovnosti by neměla být závislá výhradně na ekonomické prosperitě, neboť je ještě více zapotřebí právě v období krize.
- Podniknout cílené kroky ke zlepšení životních podmínek těch skupin obyvatelstva, které byly zavedením úsporných opatření nejvíce postiženy, včetně matek samoživitelek a samostatně žijících důchodkyň.
- Vyhnout se dalším úsporným opatřením, která by měla dlouhodobě negativní dopad na práva žen a genderovou rovnost, a uvolnit finanční zdroje na kompenzaci za opatření již provedená (např. k zajištění dosažitelnosti a cenové dostupnosti pečovatelských a zdravotních služeb, pokud byly v rámci úsporných opatření omezeny).
- Zajistit, že nedojde k dalšímu omezení veřejného financování pro ženské organizace, které by znemožnilo jejich fungování.
- Zajistit, aby se plánované omezování počtu pracovních míst a snižování mezd ve veřejném sektoru nedotýkalo pouze sektorů se značnou převahou žen, a připravit rekvalifikační programy pro ty, které již byly propuštěny.
- Chránit nezbytné služby (školky, ženské azylové domy, atd.) před úspornými opatřeními ze strany místní samosprávy a požadovat, aby samospráva na financování podobných služeb uvolnila odpovídající zdroje.

- Sbírat informace: Zadat vyhodnocení genderově rozlišeného dopadu předchozích rozpočtových a ekonomických reforem. Takové vyhodnocení by mělo brát v úvahu jak jednotlivá opatření, tak i jejich kumulativní dopad, a posoudit dopad na ženy i na muže obecně, ale i na konkrétní skupiny, aby umožnilo provádět budoucí politická rozhodnutí, zejména tvorbu veřejných rozpočtů, na základě pochopení situace v její celistvosti.
- Posílit rozměr práv žen a genderové rovnosti ve všech aspektech Víceletého finančního rámce 2014–2020.

Dlouhodobě: Zajistit trvale udržitelný systém tvorby genderově korektního rozpočtu

- Podrobit všechna rozpočtová a daňová opatření posouzení genderového dopadu a provést kompletní distribuční analýzu, která ukáže, jaký bude dopad na muže a ženy a různé skupiny obyvatelstva. Posouzení musí obsahovat i návrhy, jak zmírnit či eliminovat nerovné dopady opatření.
- Napravit navrhované rozpočty s ohledem na posouzení genderového dopadu tak, aby byl zajištěn férový a genderově neutrální výsledek.
- Vytvořit v rámci ministerstva financí specifickou jednotku pro dohled nad genderovou rovnou rozpočtu, která by spolupracovala se státním mechanismem genderové rovnosti a s nevládními organizacemi zastupujícími práva žen.
- Vypracovat genderově specifické metody analýzy dat, které by umožnily monitorovat dopad změn ve zdanění a sociálních dávkách na úrovni jednotlivce, ne jen na úrovni domácností.

Evropské komisi

- Zajmout vedoucí postavení ve zmírňování genderově rozlišených dopadů úsporných opatření v celé Evropě; využít procesu Evropského semestru a specifických doporučení pro jednotlivé země k zajištění toho, aby negativní dopady úsporných opatření na ženy a genderovou rovnost byly na národní úrovni neutralizovány.
- Zajistit, že nebude docházet k další degradaci financování organizací na podporu práv žen a genderové rovnosti, a to jak na úrovni EU, tak na úrovni členských států. Vydávat varování zemím, ve kterých následkem úsporných opatření dochází k degradaci systému zajišťujícího genderovou rovnost.

- Navrhnout novou dlouhodobou vizi pro budoucnost a nahradit politiku EU usilující o dosažení krátkodobé fiskální stability takovou politikou, která by zajišťovala dlouhodobou prosperitu založenou na rovnosti a solidaritě a poskytovala ochranu ekonomického postavení žen i mužů.
- Rozšířit koordinaci mezi genderovou rovností, zaměstnaností a ekonomickými politikami Evropské komise za účelem dosažení souladu mezi ekonomickou politikou a politikou zaměstnanosti EU na jedné straně a jejími cíli a závazky v oblasti genderové rovnosti na straně druhé.
- Sbírat na úrovni Evropské unie údaje nutné k posouzení dopadů krize na ženy, které dosud nejsou k dispozici: zvýšení objemu neplacené práce a změny v genderovém rozdělení neplacené práce, změny v zaměstnanosti a mzdové politice ve veřejném sektoru a jejich genderově rozlišený dopad; vznik genderově rozlišených statistik.
- Poskytnout ženským nevládním organizacím na evropské, národní i regionální úrovni finanční zdroje na projekty zaměřené na genderové aspekty úsporných opatření a hospodářských politik, a to i v rámci financování výzkumu.
- Posílit rozměr práv žen a genderové rovnosti ve všech aspektech Víceletého finančního rámce 2014–2020.

Ženským organizacím

- Vypracovat předrozpočtový návrh vládě, kterým bude možné ovlivnit budoucí rozpočtové plánování.
- Provádět nezávislé posuzování genderového dopadu navrhovaných rozpočtů, jakmile budou zveřejněny.
- Mobilizovat poslance parlamentu k tomu, aby se zabývali genderovou nerovnováhou navrhovaných rozpočtů, a to před i během jejich projednávání v parlamentu.

Dodatek: MANIFEST¹⁰⁷

Dopady ekonomické a finanční krize na ženy v Evropě

My, členky Evropské ženské lobby, jsme si vědomy toho, že pokračující finanční a ekonomická krize má v Evropě mnohem větší a diferencovaný dopad na ženy, zejména na ženy žijící na jihu Evropy: v Řecku, Itálii, Španělsku, Portugalsku, ale i v Irsku.

Plány obnovy a programy strukturálního přizpůsobení nezohledňují genderové hledisko, zatímco úsporná opatření nenabízejí udržitelné řešení krize bez katastrofických dopadů na životy jednotlivců, zejména žen.

S ohledem na výše uvedené a na mnohé další úvahy žádáme po Evropské komisi, po Evropském parlamentu a po vládách členských států EU, aby pro nápravu dopadů krize na ženy zavedly následující opatření:

- Systematickou genderově rozlišenou analýzu dopadů krize a protikrizových opatření ještě před jejich realizací.
- Brát v potaz genderovou rovinu rozpočtu jako standardní metodologii veškerých procesů při sestavování veřejných rozpočtů.
- Vytvářet pracovní místa zejména ve veřejném sektoru a investovat do sociální infrastruktury (školství, zdravotnictví, služby péče o děti a závislé osoby), čímž se zároveň uleví ženám od neproporcionálního břemene, které jim znemožňuje vstoupit na trh práce.
- Posílit význam pracovních míst v sektoru pečovatelských služeb.
- Zavázat se k úsilí o dekonstrukci stereotypních rolí žen ve školství, v zaměstnání, v rodině i ve společnosti obecně.
- Zajistit individualizaci práv na sociální zabezpečení a zdanění, aby mohla být eliminována závislost žen vůči jejich partnerům i vůči státu.

- Spolupracovat s evropskými odborovými organizacemi na podpoře/prosazování genderové rovnosti.
- Do roku 2020 odstranit genderovou mzdovou mezeru.
- Implementovat opatření pro boj proti pokračující feminizaci chudoby, kterou ekonomická krize dále prohlubuje.
- Vyvinout alternativní postupy měření výkonnosti ekonomiky zahrnující neplacenou práci žen a tím zajistit, aby neplacená domácí práce byla rovnoměrně sdílena muži i ženami.
- Implementovat veškeré direktivy a politická opatření k dosažení genderové rovnosti s důrazem na výsledky.
- Přijmout závazná legislativní opatření (včetně opatření na úrovni EU) k zajištění rovné participace mužů a žen v řídicích orgánech soukromých firem i v politickém sektoru, podporovat rovnost v rozhodování o ekonomickém a finančním sektoru i v soukromých společnostech k zajištění demokratičtější a lepší správy věcí veřejných, zejména finančního řízení.
- Vybudovat síť kontaktů mezi Evropskou ženskou lobby a organizacemi občanské společnosti, které se mohou zapojit do procesu a schůzí G20 a zajistit, aby bylo vždy bráno do úvahy hledisko genderové rovnosti.
- Učinit radikální opatření k potírání všech forem násilí na ženách včetně uvolnění finančních prostředků na poskytování služeb jeho obětem a ratifikovat Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí.
- Posílit hlas žen v Evropě, které volají po okamžité reformě globální finanční architektury, která by plně integrovala principy genderové rovnosti a práv žen, a po ukončení dosavadního nekonečného hledání neomezeného růstu a maximalizace zisků. ■

EVROPSKÁ ŽENSKÁ LOBBY (EWL) JE NEJVĚTŠÍ ZASTŘEŠUJÍCÍ ORGANIZACE ŽENSKÝCH ASOCIACÍ V EVROPSKÉ UNII (EU). JEJÍM CÍLEM JE PROPAGACE PRÁV ŽEN A ROVNOSTI MEZI ŽENAMI A MUŽI. ČLENY EWL JE NA 2000 ORGANIZACÍ VE VŠECH ZEMÍCH EU A TŘECH KANDIDÁTSKÝCH ZEMÍCH, JAKOŽ I NĚKOLIK CELOEVROPSKÝCH ASOCIACÍ.

18 RUE HYDRAULIQUE – 1210 BRUSEL – BELGIE –
telefon: (+32) 02/217 90 20 fax: (+32) 02/219 84 51
e-mail: EWL@WOMENLOBBY.ORG –
WWW.WOMENLOBBY.ORG

Zvláštní poděkování za příspěvky patří národním koordinátorkám/ům EWL v Belgii, České republice, Dánsku, Estonsku, Finsku, Francii, Irsku, Makedonii, Portugalsku, Rumunsku, Řecku, Spojeném království a Turecku.

EWL je příjemcem finanční podpory Komunitního programu pro zaměstnání a sociální soudržnost – Progress (2007–2013). Informace obsažené v tomto textu nemusejí odrážet stanovisko či názor Evropské komise.

107 Připravila pracovní skupina Valného shromáždění Evropské ženské lobby, květen 2012

Nezaměstnanost mladých, Evropská unie a Česká republika¹

Patrik Eichler

Ekonomická krize zvyrazňuje strukturální problémy, kterým se naše evropské společnosti dříve nevěnovaly. Nezaměstnanost mladých lidí² patří mezi ně. Přítomný boj s nezaměstnaností mladých a prekarizací práce u mladých pracovníků je nejen cestou, jak posilovat soudržnost evropských národních společností a Evropské unie jako celku. Je to také cesta, jak ušetřit miliony eur, které by jinak bylo třeba vydat na podpory v nezaměstnanosti nebo zajištění bezpečnosti. Pokud nebudeme vzdorovat rozšiřující se prekarizaci práce u mládeže a nezaměstnanosti v mladé generaci, vytvoříme ztracenou generaci, která bude mít vysokou nezaměstnanost a překerní práci jako jednu ze svých poznávacích charakteristik. Stejně jako jednou z jejich charakteristik budou i období nezaměstnanosti na počátku pracovní kariéry, které budou snižovat atraktivitu mladých lidí vstupujících na pracovní trh pro možné zaměstnavatele.

Na příspěvcích od svých občanů závisí také – průběžně financovaný – evropský sociální stát. Podpora zaměstnanosti v nastupujících generacích a tedy i schopnosti mladých přispívat na chod evropského sociálního státu je jednou z podmínek jeho udržení. Nižší nebo žádný příjem bude pro mladé znamenat také nižší důchod ze státních důchodových systémů. Přičemž samozřejmě lidé bez práce nebudou mít možnost „naspořit si“ na důchod ani kdekoli jinde.

Ke konci roku 2011 bylo v Evropské unii podle Eurostatu nezaměstnaných 5,5 milionu mladých lidí – celá populace Dánska nebo Slovinska. Nezaměstnanost mladých je v průměru Evropské unie přibližně dvojnásobná ve srovnání s nezaměstnaností populace jako celku (jde o 22,1 % ve srovnání s 9,9 %). Extrémně krizová je situace ve Španělsku (48,7 % nezaměstnaných mezi mladými lidmi) nebo Řecku (47,2 %). V některých zemích je poměr mezi nezaměstnaností mladých a dospělých ještě vyšší – ve Švédsku je to např. 22,9 % versus 7,5 %. Velká nezaměstnanost mladých je zvláště v zemědělských oblastech států EU.

Ze zemí Visegrádské čtyřky byla v roce 2012 nejvyšší nezaměstnanost mezi mladými lidmi na Slovensku, a to 34,5 %. Následovalo Maďarsko s 28,33 % a Polsko s 26,7 %. Nejlépe na tom byla Česká republika, kde bylo bez práce 19,86 % mladých lidí, což znamená 98 729 lidí³ do 25 let evidovaných na Úřadech práce. Od roku 2007 do 2010 vzrostla nezaměstnanost ve věkové skupině 15–24 let ze 44 900 osob na 73 400. V tomto období šlo o nárůst z 11,8 % na 22,5 %.⁴

Vysoká nezaměstnanost mladých byla také v Irsku (30,67 %) nebo Rumunsku (23,23 %). Nízká naopak v Německu (8,08 %) a Rakousku (8,3 %), kde také evropská politická levice hledá inspiraci pro legislativní řešení problémů s nezaměstnaností mládeže.

Mezi hlavní příčiny nezaměstnanosti mladých lidí patří mj. nedostatek nových pracovních míst, konzervativní škrtací politiky, nedostatečné vzdělání a výcvik, diskriminace mladých lidí na pracovním trhu, nedostatečná aktivní politika zaměstnanosti nebo překážky v mobilitě pracovních sil.

Nedostatek pracovních míst má řadu příčin. Patří mezi ně malé investice do výroby náročných na množství pracovních sil, deindustrializace řady členských států EU, přenesení finančních zdrojů z reálné ekonomiky na finanční trhy nebo i oslabení systémů sociální ochrany a aktivní politiky zaměstnanosti.

Škrtací politiky znamenají snížení výdajů na vzdělání, sociální služby (tedy omezení aktivní politiky zaměstnanosti a s tím spojené oslabení podpory mladých lidí, když bez praxe hledají své první zaměstnání) a omezení počtu pracovních míst ve veřejných službách. Nese to s sebou také ztížení možnosti vyhnout se nezaměstnanosti dalším studiem.

Silnější diskriminace se týká mladých žen, jejichž míra nezaměstnanosti je vyšší, mzdy nižší, a které častěji získávají prekarizovanou práci. Ženy představují 60 % absolventů universit, ale tvoří jen 30 % vrcholového vedení firem. Zaměstnáno je jen 68,7 % žen mezi 25. a 34. rokem, přičemž mužů je ve stejném věkovém rozmezí zaměstnáno 81,4 %. Navíc ženy představují 70 % všech zaměstnanců v sektorech s velmi nízkými průměrnými mzdami, tedy v oborech, jako je zdravotní péče, sociální práce, maloobchod a vzdělávání. Podobně se s diskriminací setkávají migranti nebo příslušníci etnických a náboženských menšin.

Statistiky Eurostatu neukazují velký rozdíl, pokud jde o nezaměstnanost mladých mužů a žen. Nezaměstnanost žen je někdy i nižší, rozdíl se ale snižuje se stoupajícím věkem. Nezaměstnanost žen a mužů je podle údajů z ledna 2012 mezi 15. a 24. rokem v EU 27,2,4 %. Nezaměstnanost mladých mužů je mírně vyšší než v případě mladých žen (23,1 % versus 21,4 %). Podle statistik OECD pro EU21 je, pokud počítáme s věkovou skupinou 25–29 let, průměrná nezaměstnanost 12,6 % (z toho je 12,8 % pro muže a 12,3 % pro ženy).

Jiné výsledky ukazují data ze zemí silně zasažených krizí – například v Řecku byla v listopadu 2011 nezaměstnanost mužů ve věkové skupině 15–24 let 41,9 %, zatímco u žen jde o 55,9 %. V Itálii je poměr ve stejné věkové skupině 27,2 % versus 31,8 % v neprospěch žen, ve Francii 22,6 % versus 24,1 % v neprospěch žen, v Portugalsku ve věkové skupině 25–29 let je nezaměstnanost mužů 12,9 % a žen 16 %.

I tam, kde procento nezaměstnaných mladých žen není vyšší než v případě mladých mužů, platí, že mladé ženy jsou placeny hůře než mladí muži. Rozdíl v příjmech vzrůstá zvláště po narození dítěte. Zatímco do třiceti let jde o 3,1 % rozdílu, ve věkové skupině 40–49 let jde už o 23,8 %. Mezi členskými státy EU ale podle dat Eurostatu panují velké rozdíly. Pokud je třeba v případě Malty rozdíl v odměňování žen a mužů ve věkové skupině 25–34 let jen 0,6 %, pak v České republice jde o 18 %.

Podle dat Eurofundu⁵ jsou nezaměstnanost nepoměrně zasaženi také mladí lidé s postižením. Je o 40 % pravděpodobnější, že skončí bez zaměstnání, vzdělání nebo výcviku než v případě ostatních mladých lidí.

Zneužívány jsou také stáže, které sice mohou být užitečné jako cesta, jak získat pracovní příležitosti, ale často jsou placeny jen špatně nebo vůbec. Často jsou využívány jako náhrada pracovního místa, přičemž je po praktikantech požadována stejná práce jako po stálých zaměstnancích, ovšem bez dostatečného vedení a podpory. To vede ke vzniku dvojitřídniho pracovního trhu se špatně placenými nebo neplacenými praktikanty na straně jedné a zaměstnanci na straně druhé.

Řešením by bylo, aby praktikanti, kteří jsou v organizaci déle než tři měsíce, museli dostávat odměnu ve výši nejméně národní minimální mzdy. Přičemž by praktikum bylo započítáváno jako příjem pro budoucí výpočet výše důchodu. Praktikanti by nesměli tvořit více než 10 % zaměstnaností organizace a pro

1 Text je českojazyčným shrnutím zprávy Combating Youth Unemployment. Report adopted by the PES Presidency on 9. February 2012 a dokumentu Factsheet on Youth Unemployment among Women, PES Woman. Doplněn je o další data dostupná na www.youth-guarantee.eu. Na této webové stránce jsou v sekci Campaign documents ke stažení i oba výše uvedené dokumenty. Na několika místech jsou použita data publikovaná v českém periodickém tisku.

2 <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/YOUNGWORKERS.htm>

3 -pit-, V Česku se rodí armáda nezaměstnané mládeže, 7. března 2013, Novinky.cz

4 Jaroslav Bican: Zaměstnanost mladých - židličková?, Deník Referendum, 7. 12. 2012

5 <http://www.eurofound.europa.eu/>

studenty by praktikum znamenalo také nějaký počet ECTS kreditů jejich studijního plánu na vysoké škole.

Nezaměstnanost běžně existuje navzdory tomu, že je k dispozici velké množství pracovních míst. Tento nepoměr vzniká kvůli neefektivním⁶ a nedostatečným zprostředkovatelským službám, které jsou navíc často nepřátelské vůči mladým lidem. Přesto by častý požadavek mobility (nejen) mladých lidí měl být volbou, a ne nutností.

Na základě těchto dat navrhuje Strana evropských socialistů (PES), coby hlavní představitel politické levice v Evropském parlamentu, tzv. záruku mladým. Tedy takovou změnu legislativy v průběhu roku 2013, která by zaručila všem mladým lidem do 25 let a všem absolventům do 30 let, že do čtyř měsíců po skončení školy nebo poté, co se stanou nezaměstnanými, dostanou nabídku práce, dalšího vzdělávání nebo profesního tréninku. Návrh Evropské strategie zaměstnávání mládeže počítá s roční investicí 10 miliard eur, které je možné vzít z prostředků nevyužitých v Evropském sociálním fondu, přičemž tyto prostředky by měly přijít do evropského rozpočtu v podobě příjmů ze zavedení daně z finančních transakcí a šlo by o pevnou součást evropského rozpočtu.⁷

Podporu by měly získat také programy na podporu tvorby nových pracovních míst ve venkovských oblastech a v oblastech s vysokou nezaměstnaností mladých lidí, přičemž PES navrhuje, že by pro tyto projekty mohlo být sníženo povinné procento kofinancování z národních rozpočtů, a to v některých případech až na nulu. Program PES počítá také s podporou reindustrializace evropských zemí (jak je to dnes vidět na příkladu Velké Británie), protože řada služeb je navázána právě na pracovní místa ve výrobě.

Získat ročně 210 miliard eur potřebných na celkovou investici do tvorby nových pracovních míst (vč. investice firem) je podle PES možné z daně z finančních transakcí, uhlíkové daně, bojem s daňovými úniky, příp. zavedením výraznějších prvků progresse do současného daňového systému.

Je nicméně třeba být nesmírně opatrní, aby nedošlo k vyvolání konfliktu mezi mladými/začínajícími a staršími/zkušenějšími zaměstnanci. Zaměstnání většího množství mladých lidí nesmí vést ke zvýšení nezaměstnanosti mezi staršími zaměstnanci. Tam, kde je to v zájmu zaměstnanců, lze podpořit v zájmu dobrého přenosu pracovních zkušeností sdílení pracovního místa starším a mladším zaměstnancem.

Je třeba také vzít do úvahy možné negativní dopady prodloužení věku odchodu do důchodu na zaměstnanost mladých, takže penzijní reformy musejí brát v úvahu potřeby budoucích generací.

Reforma pracovního trhu musí vést k vyššímu daňovému zatížení pro společnosti, které nutí mladé lidi k přijímání překerních smluv, a zároveň poskytovat daňové úlevy firmám nabízejícím řádné smlouvy. Měl by vzniknout Evropský pakt o minimální mzdě, který by motivoval všechny členské státy EU k tomu, aby všichni zaměstnanci dostávali příjem nad hranici chudoby. V celé EU by měl být také zaveden pracovní týden o průměrné délce 48 hodin týdně.

Kolem 17 % evropského HDP je tvořeno veřejnými zakázkami. Vytváření nových pracovních míst pro mladé lidi by mělo být kritériem vypisovaných výběrových řízení hrazených z veřejných prostředků. Firmy, které využívají mladé lidi placené pod úrovní minimální mzdy nebo nahrazují skutečná pracovní místa místy praktikantskými, by měly mít účast v těchto výběrových řízeních zakázána. ■

6 mj. <<http://stopsocialnireforme.cz/>>

7 <<http://www.youth-guarantee.eu/faq>>

Asociální bydlení? Systém a fungování českého sociálního bydlení ve vztahu k romským komunitám

Bydlení je jednou ze základních lidských potřeb. Každý jedinec potřebuje přístřeší, soukromí a pocit bezpečí. Dá se o něm uvažovat v různých souvislostech. Můžeme se na něj dívat z ekonomického hlediska, například jako na trh s realitami, z právního hlediska - v tomto ohledu se lze mimo jiné zabývat legislativně ošetřenými vztahy mezi majiteli domů a nájemníky, stranou nestojí ani technické, architektonické nebo urbanistické hledisko. Neméně důležité jsou sociální aspekty bydlení. Je bydlení právo? Jak jsou zajišťovány potřeby nízkopříjmových skupin? Mají členové etnických minorit v České republice rovný přístup ke kvalitnímu bydlení? Jaká je úloha státu při zajišťování služeb spojených s bydlením? A plní ji dobře?

Adéla Zicháčková

Bydlení jako základní lidské právo

Podle Všeobecné deklarace lidských práv OSN patří bydlení k základním lidským právům. V článku 25 deklarace stojí: „Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči (...)“.¹ Česká Listina základních práv a svobod na rozdíl od mezinárodních dokumentů právo na bydlení explicitně nezmiňuje, nicméně ve článku 30 se můžeme dočíst, že „každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.“² Vzhledem k tomu, že ztráta dostupnosti odpovídajícího bydlení může vést k hmotné nouzi, lze oprávněně uvažovat o tom, že je povinností státu pomoci každému, kdo se dostane do této situace.³ Abychom zjistili, zda je v České republice toto základní lidské právo skutečně dodržováno, musíme se podívat na hlubší souvislosti bytové politiky, na historický vývoj konceptu bydlení a různé koncepte sociálního bydlení, které se po roce 1989 projednávaly. Dále vyjmenované koncepte zhodnotíme a pokusíme se zjistit jejich slabiny. Následně budou ilustrovány na příkladu dvou zásadních kauz, které s problematikou (sociálního) bydlení souvisejí: na případu ostravské lokality Přednádraží a ústecké čtvrti Předlice. Nakonec se pokusíme vyvodit z uvedených informací závěry ohledně fungování české politiky sociálního bydlení a podat návrhy na její eventuelní zlepšení.

Historický vývoj bytové politiky

Před rokem 1989 a přechodem k tržní ekonomice fungovalo v tehdejší Československu tzv. centrálně

plánované hospodářství. Trh, a tedy i trh s bydlením, řídil centrálně stát. Před rokem 1989 probíhala výstavba státních bytů, družstevní výstavba (byty byly financovány z prostředků družstva, státních dotací a dlouhodobých úvěrů), podniková výstavba (náklady kryly podniky, opět státní dotace a dlouhodobé úvěry) a individuální výstavba, která se týkala převážně rodinných domů (zde vklady vlastníků doplňovaly nízkouročené půjčky garantované státem).⁴ Největší stavební boom probíhal v sedmdesátých letech, charakteristické je pro tuto dobu budování panelových sídlišť. Na přelomu padesátých a šedesátých let byla většina nově postavených bytů v majetku státu, o deset let později však převážil počet nově postavených bytů v družstevním vlastnictví. Státní byty byly výhradně nájemní, spravovaly je národní výbory, případně podniky bytového hospodářství, a jejich obyvatelé platili velice nízké, regulované nájemné. Občané získávali tyto byty do užívání na základě komplikovaného a netransparentního administrativního přidělového systému. Tento způsob přiřazování obytných jednotek ovšem nevyhovoval skutečným potřebám obyvatel, vznikala tedy jistá disproporce v bytové politice.

Po listopadu 1989 přišla s celkovou transformací ekonomiky i transformace bytové politiky. Jejím hlavními body byla restituce části bytů a domů, dále pak převod státního majetku na obce a dále potom privatizace obecního nájemního fondu do soukromých rukou. Podle údajů z roku 1991 tvořily obecní bytové domy 13,4 % ze všech obydlí bytových domů,⁵ dnes se jejich podíl pohybuje kolem 3 % (2,7 % v roce 2011).⁶ Celkový podíl nájemních bytů (tedy nejen obecních) je podle údajů z roku 2011 17,6 % z celkového počtu obydlí bytů. Dalším výraznou změnou byla deregulace nájemného, která byla završena 1. ledna 2013. Na stav před rokem 1989 navazovala vyhláška z roku 1993, která stanovovala maximální výši nájemného i poplatků

spojených s bydlením.⁷ Regulace nájemného (přitom se nepřihlíželo k příjmům a sociální situaci obyvatel bytů s regulovaným nájemným) podle některých názorů opět výrazně zkreslila poměry na trhu s bydlením, měla údajně vyhnát nahoru ceny tržního nájemného. Jiný náhled na tuto věc je, že regulace je vzhledem ke specifičnosti trhu s bydlením nutná.⁸ Nicméně v praxi zatím nájem (alespoň podle údajů Českého statistického úřadu⁹) narůstají. To je opět podle některých názorů dáno uvolněním cen nájmu regulovaných bytů. Zda skutečně deregulace přinesla zamýšlené výsledky, se projeví až časem.

Současná situace v oblasti sociálního bydlení

Nyní se dostáváme k otázce, kde přesně by se v tomto systému měly nacházet sociální byty. Pokud vezmeme v potaz, že sociální bydlení by mělo být k dispozici těm, kteří si nemohou zajistit důstojné bydlení na volném trhu, a pro jeho udržení a fungování je potřeba zvláštní právní úpravy, pravděpodobně nejlepší potenciál pro naplnění těchto podmínek mají obecní nájemní byty. Bohužel v české praxi tyto principy do velké míry selhávají. Děje se tak z několika důvodů.

S procenty obecních bytů by se Česká republika mohla řadit po bok vyspělých západoevropských států. Nicméně zatímco v ostatních evropských zemích je vlastnické bydlení záležitostí bohatších vrstev a nájemní bydlení vrstev s nižšími příjmy, u nás je nájemní typ bydlení nezávislý na příjmech domácnosti. Z toho tedy vyplývá, že obecní byty, které by mohly být sociální, obývají i lidé, kteří v hmotné nouzi nejsou.¹⁰ K špatné situaci v tomto sektoru napomáhá i to, že koncept sociální politiky není nijak legislativ-

7 Podle <http://www.finance.cz/zpravy/finance/271151-o-regulaci-a-deregulaci-najemneho/> [cit. 31.3.2013]

8 Viz například Jaromír Cisař, ekonom a bývalý ministr za ČSSD a jeho článek: <http://www.csrb.cz/prispevky%5Ckregulacinajm.pdf>

9 http://ekonomika.idnes.cz/regulace-najemneho-konci-Oxj-/ekonomika.aspx?c=A121129_160337_ekonomika_neh

10 Více informací na toto téma přináší studie Martina Luxe a Pavly Burdové: Výdaje na bydlení, sociální bydlení a napětí na trhu s bydlením: mezinárodní komparace a polistopadový vývoj v ČR.

1 <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf> [cit. 31.3.2013]

2 <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

3 <http://www.mmr.cz/getmedia/66bfa9e5-dcca-402e-a8ae-1d3bfe415ef/Koncepce-bydleni-DR-do-roku-2020.pdf>

4 Podle Müllerové, 2010: s. 34

5 Podle Lux, Burdová, 2000: s. 22

6 Podle DRÁPAL, Stanislav. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Fakta o vývoji vlastnictví bytů v ČR za posledních 10 let. 2012.

ně zakotven (neexistuje tedy exaktní zákon, který by ošetřoval například to, kdo může na sociální bydlení dosáhnout a kdo nikoliv). Sociální bydlení a bytovou politiku jako celek určují tzv. koncepce bytové politiky. Ty nejsou legislativně zakotvené, jedná se pouze o dokumenty schvalované vládou. Neexistence transparentního a jednotného systému s sebou nese dalekosáhlé důsledky. Například na některých místech republiky (zejména v Praze) může být čekací doba na obecní byt (i při splnění všech podmínek) i několik let. Není těžké si představit, že by tento stav mohl způsobit jedincům ve hmotné nouzi výrazné problémy. Rozdíl byl například v Praze i mezi jednotlivými městskými částmi: zatímco v jedné čtvrti se bytů nedostává, o několik ulic dál bydlení k dispozici je. Neuspokojivost absence zákona o sociálním bydlení si uvědomují strany napříč politickým spektrem. Tuto legislativní díru by měl ošetřit připravovaný institut bytové nouze. Na tom momentálně pracuje Ministerstvo pro místní rozvoj a měl by být přijat do konce roku 2013.

Aby byl obraz o stavu sociálního bydlení v České republice úplný, je třeba připomenout jeho dosavadní koncepci.

V Koncepci bytové politiky z roku 2005 stálo, že pro občany s nižšími příjmy budou bydlení zajišťovat obce pomocí neziskových bytových společností. Zároveň bude také probíhat výstavba nových sociálních bytů. Kromě obcí se na zajišťování tohoto neziskového bydlení mohly podílet ještě právnické osoby, které měly splňovat určité standardy obecné prospěšnosti. Koncepce zároveň signalizovala, že je nutné připravit zákon, který by jasně definoval sociální bydlení, a to do konce roku 2008. V roce 2007 se o to skutečně pokusila vláda Mirka Topolánka, nicméně kvůli předsedání Evropské unii a pádu vlády z těchto snah sešlo.

Další koncepce z roku 2011, která určuje cíle do roku 2020, zmiňovala opět podporu výstavby, rozvoj neziskového nájemního bydlení. Explicitněji také vyslovila požadavek, že by se na zajišťování sociálního bydlení mohly podílet soukromé subjekty (jako například neziskové organizace). Oproti předchozí koncepci tematizovala také snížení nákladů na bydlení omezením energetické náročnosti domů a potřebu efektivního rozdělování sociálních dávek spojených s bydlením. Koncepce se opět pozastavila nad neexistencí jednotného legislativního rámce a za jeden z hlavních cílů v oblasti bytové politiky uvedla schválení již zmíněného institutu bytové nouze.

Celý systém stimulují na straně nabídky Ministerstvo pro místní rozvoj a Státní fond rozvoje

bydlení. Ty každoročně vyhláší dotační programy, skrze které alokují peníze například na výstavbu podporovaného bydlení a nájemního bydlení. Stimulace probíhá i na straně poptávky. Pomoc tedy směřuje k občanům ohroženým hmotnou nouzí formou příspěvku na bydlení a doplatku na bydlení, které jsou součástí sociálního systému ČR. Příjemci (i potenciální příjemci) sociálního bydlení jsou všeobecně lidé ohrožení chudobou, konkrétně potom senioři, zdravotně postižení občané, rodiny nebo jednotlivci s nízkými příjmy, osamocení rodiče s dětmi nebo osoby přicházející z ústavní výchovy, z výkonu trestu nebo například z psychiatrické léčebny. Problém bydlení bývá často také spojován s romskými komunitami.

Nedostatky současného systému sociálního bydlení

Jak již bylo nastíněno, celý systém má mnoho nedostatků. Jeho hlavní slabina spočívá v již zmiňované neexistenci jednotné systémové koncepce, která by jasně rozdělila kompetence a konkrétní povinnosti. V současnosti existuje několik institucionálních prostředků – příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení, dotační programy nebo povinnost obce zajišťovat pro svoje občany dostatečné plnění jejich potřeb. Díky své neprovázanosti však často selhávají. Další výraznou příčinou může být to, že obce se v rámci privatizace zbavily části svého bytového fondu (je třeba mít na paměti také to, že ne všechny obecní byty jsou v současnosti koncipovány jako sociální) a nyní nemají dostatečnou kapacitu na poskytování sociálního bydlení. Kvůli deregulaci nájemného došlo také ke zvyšování cen nájemného v obecních bytech, které se tak pro řadu nájemníků stávají finančně nedostupné.

Nedostatek vhodných bytů může vést k sestěhovávání sociálně slabých občanů do nevyhovujících staveb v rámci obce nebo mimo ni, případně k jejich vystěhovávání mimo obec, do lokalit, které jsou levné, neatraktivní nebo neodpovídající nárokům na bydlení. Místa koncentrace chudých osob se potom stávají i místy prostorového nebo sociálního vyloučení. V těchto místech dochází k rozšíření sociálních problémů, může se jednat například o napětí, konflikty se sousedy, špatnou dostupnost a kvalitu služeb, vandalismus, kriminalitu nebo vytváření prostoru pro projevy extremismu. Sociální vyloučení bývá definováno jako nemožnost účasti na ekonomickém, kulturním nebo politickém životě společnosti. Bývá často doprovázeno odepřením občanských práv, přístupu na lokální trh práce, ke

vzdělání nebo sociálním dávkám. Vyloučená skupina se potom může odlišovat od majority jiným životním stylem, etnicitou, náboženstvím, sexuální orientací nebo jazykem. Sociální a prostorové vyloučení je pastí, ze které se velmi špatně uniká: například odstěhování se z tzv. ghett je vzhledem k nízkým příjmům obyvatel nebo diskriminaci na trhu práce a bydlení velmi těžké. I když samozřejmě nelze toto tvrzení generalizovat, jsou v českém prostředí na základě některých objektivních příčin (například již zmíněné diskriminace) ohroženy skupiny obyvatel romského původu.

Další nesmírně problematickou oblastí, na které se nedostatečná úprava sociálního bydlení podílí, je tzv. obchod s chudobou. Tímto termínem se označuje provozování ubytoven pro sociálně slabé. Pronajímatelé nejdříve zpravidla levně zakoupí zchátralý objekt a poté do něj sestěhují co nejvíce osob, u nichž byla povinnost zajistit náhradní bydlení, nebo osob, které nemohly platit nájem. V ubytovnách se často ocitají romské rodiny, v poslední době také senioři, invalidní důchodci nebo rodiče samoživitelé. Jedná se o lidi, kteří jsou v zoufalé situaci: nemohou sehnat jiné bydlení a aby nezůstali na ulici, uzavírají s provozovateli nevýhodné smlouvy. Na ubytovnách zpravidla zůstávají dlouhodobě. Pronajímatelé si v nich zpravidla účtují přemrštěné nájemné za prostorové i hygienicky nevyhovující obydlí. Tímto způsobem opět mohou vznikat prostorové vyloučené oblasti, ve kterých se vyskytují sociální problémy. To může vést k napětí v celé oblasti. Vzhledem k tomu, že v Koncepci bydlení z roku 2011 je zakotvena možnost soukromého poskytování sociálního bydlení, je oprávněné se obávat, že praxe provozování tohoto typu ubytoven bude pokračovat a bude legitimizována. V případě využívání ubytoven jako sociálního bydlení jde mnohdy o oficiální politiky měst a obcí, které často velmi úzce spolupracují s komerčními subjekty provozujícími tyto ubytovací kapacity. Některé ubytovny jsou dokonce provozovány samotnými městy (například obec Varnsdorf zřizuje dvě městské ubytovny).

Pouze pro ilustraci: podle analýzy o ubytovnách na Ostravsku, kterou vypracovalo občanské sdružení Vzájemně soužití, zaplatí šestičlenná rodina se dvěma dětmi za pokoj v ubytovně o rozměrech 18,85 metrů čtverečních 24 tisíc korun měsíčně. Za tuto částku je možné pronajmout si od soukromníka prostorný byt v jedné z lepších čtvrtí Prahy. Peníze na zaplacení nájmu v ubytovnách pocházejí z příspěvků na bydlení a doplatku na bydlení, které mají dorovnat – jak již bylo naznačeno – rozdíl mezi náklady na

bydlení a příjmy rodiny, tyto dávky jsou poskytovány přímo nájemci nebo vlastníkovému objektu. Dochází tak ke zneužívání současného systému podpory bydlení.

Za již zmíněné částky se však rodinám nedostává velkého komfortu: kuchyňky a sociální zařízení jsou společné pro všechny obyvatele na patře, navíc jsou často mimo provoz nebo v havarijním stavu. Nezřídka se stává, že je k dispozici velmi omezené množství teplé vody: matky pak musí vodu pracně ohřívat a koupat sebe i své děti v malých vaničkách. Není proto příliš překvapivé, že se v těchto podmínkách, kdy je péče o osobní hygienu velmi ztížena, daří infekčním chorobám: podle analýzy se v některých ubytovnách mezi obyvateli rozšířil svrab, bacilární úplavice nebo štetice.

Situace v ostravském Přednádraží a ústeckých Předlicích ilustruje nedostatky české politiky v oblasti sociálního bydlení

Pro představu je dobré ilustrovat si doposud spíše abstraktněji nastíněné problémy českého systému sociálního bydlení na dvou poměrně vyhraněných případech z nedávné doby: na kauze ostravské lokality Přednádraží a ústeckých Předlic. V obou případech se jedná o souběh všech výše zmíněných faktorů.

Ostravská ulice Přednádraží má dlouhou historii. V roce 1910 zde rakousko-uherská státní železniční společnost postavila domy pro své zaměstnance. Od šedesátých let, v důsledku průmyslového rozvoje Ostravy, do těchto míst přicházeli pracovníci ze všech částí tehdejšího státu: mezi nimi i slovenští Romové. V průběhu 80. a 90. let se do ulice Přednádraží postupně přistěhovali další romští nájemníci. Obyvatelé lokality patřili všeobecně spíše k nízkopříjmovým vrstvám. Vzhledem k omezení investic vlastníků domů (nejdříve České dráhy, pak Toba Trade) docházelo k postupnému chátrání domů. Velký podíl na něm měla i povodeň v roce 1997, která výrazně poškodila místní kanalizaci. V roce 2010 domy koupila firma Domy Přednádraží, s.r.o. s jednatelem Oldřichem Roztočilem. Ta se o opravy domů také nestarala, velký problém působila závadná kanalizace. Za zanedbáváním domů a neochotou investovat do jejich oprav mohou být neprůhledné obchodní a developerské zájmy. Situace vygradovala v červnu 2012, kdy město vypnulo obyvatelům vodu, stavební úřad následně označil domy za neobyvatelné a nařídil nájemníkům vystěhovat se. Řada obyvatel výzvu nerespektovala a odmítla se odstěhovat na

drahé a důstojné bydlení neumožňující ubytovny. Na soukromé nájemní bydlení většina z nich nedosáhla, částečně kvůli tomu, že neměla prostředky na koupi, částečně kvůli diskriminaci na trhu s bydlením. Zbylí nájemníci začali vlastními silami opravovat nejzachovalější dům číslo osm. Podmínky pro život v Přednádraží se postupně zhoršovaly, rodiny s dětmi lokalitu kvůli obavě z odebrání dětí opustily, přes zimu zůstalo 30 nejvytrvalejších. I když v kontextu nejnovějších událostí se jeví záchrana domu číslo osm jako nepravděpodobná, je kauza Přednádraží exemplárním příkladem iniciativy samotných místních obyvatel. Ti ukázali, že již nechtějí být pasivním objektem v rukou majitelů nemovitostí a zástupců města a že je nutné brát jejich vlastní stanoviska a potřeby na vědomí.

Kauza Předlic v Ústí nad Labem vykazuje řadu paralel s ostravským Přednádražím. Zdejší obyvatelstvo je také převážně romské, jeho příjmy jsou většinou nízké. Domy v původně malebné čtvrti byly privatizovány do rukou pochybných podnikatelů, kvůli nedostatku investic řada z nich dlouhou dobu chátrala. Poměrně logickým důsledkem bylo potom zřícení jednoho z domů. Jednu ženu padající sutiny usmrtily, druhou zranily. Obyvatelům bylo nejdříve poskytnuto provizorní přístřeší v tělocvičně, následně pro ně bylo nalezeno dočasné bydlení na ubytovně ve čtvrti Krásné Březno. Tu se však kvůli špatnému technickému a hygienickému stavu rozhodla společnost, které objekt, ve kterém sídlila dočasná ubytovna, uzavřít a nájemníci se měli vystěhovat. Alternativní bydlení pro ně buď představovaly další ubytovny, dočasné sdílení bytů s příbuznými v jiných částech Ústí, v extrémním případě by byly matky s dětmi ubytovány v azylových domech a otcové a jiní dospělí muži by skončili na ulici. Po několika dramatických dnech blokády ubytovny došel tento příběh ke šťastnému konci: lidem z ubytovny se podařilo najít slušné bydlení za přiměřenou cenu v soukromém nájemním sektoru. Nicméně vzhledem k havarijnímu stavu dalších domů v Předlicích je možné, že se podobné události mohou opakovat.

Výše popsané případy ukazují, nakolik je v praxi potřeba jednotné legislativní úpravy sociálního bydlení. V současnosti ho upravují jednotlivé obce, které, jak se ukázalo, v některých případech nemohou nebo nechtějí svým obyvatelům poskytnout přiměřené bydlení nebo alespoň pomoc v kritických situacích. Zákon o sociálním bydlení (nebo připravovaný institut bytové nouze) by přesně stanovil, kdo má na sociální bydlení nárok a jaké podmínky musí poskytnuté přístřeší splňovat.

Nedostatek vhodných obecních objektů je navíc alarmující obzvláště v podmínkách pokračující hospodářské krize. Dá se předpokládat, že ještě více obyvatel bude ohroženo chudobou a bude potřebovat pomoc obcí. Proto by obce měly mít dostatečný a dobře strukturovaný aparát podporovaných bytů. V ideálním případě by jej měla doplnit nová výstavba sociálního bydlení zakotvená v Koncepci bytové politiky z roku 2011.

Problém by mohl nastat v souvislosti se soukromými poskytovateli sociálního bydlení. Je nutné kontrolovat charakter jimi nabízených obydlení a pravidelně ověřovat, zda se jedná skutečně o poskytovatele jednající v zájmu svých klientů a nikoliv o bezohledné obchodníky s chudobou.

Problematika sociálního bydlení v České republice je velmi komplexní a složitá. Proto je potřeba o ní diskutovat, přemýšlet o zlepšení stávajících řešení a o řešeních nových. ■

Zdroje:

DRÁPAL, Stanislav. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Fakta o vývoji vlastnictví bytů v ČR za posledních 10 let. 2012.

LEITKEP, Martin. Problematika sociálního bydlení v ČR. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

LUX, Martin, MIKESZOVÁ Martina a SUNEGA Petr. Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením: mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR. Vyd. 2. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010, 64 s. ISBN 978-80-7330-176-7.

LUX, Martin a BURDOVÁ Pavla. Výdaje na bydlení, sociální bydlení a napětí na trhu s bydlením: mezinárodní komparace a polistopadový vývoj v ČR. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2000, 114 s.

MÜLLEROVÁ, Jana. Privatizace bytů ve Velké Británii a v České republice. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné z www: http://is.muni.cz/th/27564/esf_b/BP_Mullerova.pdf

NEDOMOVÁ, Alena. Trh bydlení, jeho regionální diferenciace a sociální souvislosti. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, 79 s. ISBN 80-85950-65-0.

PŘÍKRYL, Ivan. Sociální bydlení v České republice. [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: http://www.csrp.cz/prispevky/socialni_bydleni_zakladni_navrhy_2012.pdf

SOCIOKLUB. Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření: Závěrečná zpráva projektu výzkumu a vývoje Č. HS91/02 (SMLOUVA Č. GK MPSV-01-82/02) Praha 30. Praha: Socioklub, 2003.

SÝKORA, Luděk. Rezidenční segregace. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2010, 143 s. ISBN 978-80-86561-34-9.

<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=768333> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/stavebnictvi> [cit. 31. 3. 2013]

<http://www.csrp.cz/prispevky%5Ckregulacinajmu.pdf> [cit. 6. 3. 2013]

http://www.csrp.cz/prispevky%5Cbytova_politika.pdf [cit. 31. 3. 2013]

http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_78_1.pdf [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.epravo.cz/top/clanky/v-ceske-republice-chybi-socialni-bydleni-i-zakon-ktery-by-ho-upravoval-57108.html> [cit. 1. 4. 2013]

http://www.mpsv.cz/files/clanky/14451/TZ_280113a.pdf [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.mmr.cz/getmedia/8653bd48-51d6-4172-b236-da73da398d90/Koncepce-bytove-politiky.pdf> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.mmr.cz/getmedia/66bfa9e5-dcca-402e-a8ae-1d3fbfe415ef/Koncepce-bydleni-CR-do-roku-2020.pdf> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.mmr.cz/cs/Ministerstvo/Ministerstvo/Pro-media/Medialni-reakce/Reseni-socialniho-bydleni-nebude-formou-zakonu> [cit. 31. 3. 2013]

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf> [cit. 31. 3. 2013]

<http://www.ostrava.cz/cs/o-meste/aktualne/kampane/prohlaseni-magistratu-mesta-ostravy-k-lokalite-prednadrzi/#-b-p-edn-dra-----celkov--shrnut---stav-k-----b-> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/diskuse-k-bydleni-v-prednadrzi-a-usti-nad-labem-to-byste-nas-museli-postrilet-abychom-odesli> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/publicistika/rozhovory/obyvatele-prednadrzi-neodejdeme> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/objekty-v-prednadrzi-nejsou-bytove-domy-urad-chce-dokumentaci> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/vishwanathan-domy-v-prednadrzi-maji-historicky-vyznam-zachranime-je> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/publicistika/rozhovory/obyvatele-prednadrzi-neodejdeme> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/initiativa-bydleni-pro-vsechny-k-situaci-v-usti-nad-labem-mesto-ma-odpovednost-za-sve-obcany-hledame-smirlivou-cestu> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/po-demonstraci-proti-vystehovani-v-usti-zadrzela-policie-12-lidi> [cit. 1. 4. 2013]

<http://www.romea.cz/cz/video/demonstrace/video-z-demonstrace-bydleni-pro-vsechny-obsazeni-mpsv-a-nasledny-zasah-policie> [cit. 1. 4. 2013]

http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/1104526 [cit. 1. 4. 2013]

http://www.rozhlas.cz/ostrava/poznamka/_zprava/silvie-mikulcova-vyhrocene-prednadrzi--1094626 [cit. 1. 4. 2013]

http://www.son.cz/download.php?event_akce=download_down&id_down=2009000012 [cit. 31. 3. 2013]

<http://www.sosprednadrzi.cz/situace-v-prednadrzi> [cit. 1. 4. 2013]

http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zprava-majitel-ubytovny-ma-z-davek-chudych-desetitisice-mesicne_266034.html [cit. 6. 3. 2013]

Elektrifikace venkovských oblastí

Přístup k energiím je již dlouhou dobu zdůrazňován jako nezbytný předpoklad pro rozvoj, a to především ve venkovských oblastech nejchudších zemí. Mezinárodní společenství tento problém akcentovalo zejména v roce 2012, který byl OSN vyhlášen „Rokem udržitelné energie pro všechny“. Mnoho vlád a finančních institucí ovšem zastává názor, že klíčovou roli v elektrifikaci by měl hrát se svým know-how a investicemi privátní sektor. Podívejme se tedy, jaké jsou dosavadní mezinárodní zkušenosti s elektrifikací venkova a jaká z toho pro nás mohou plynout poučení.

Tomáš Tožička, EDUCON
Teodoro Sanchez, Practical Action

1. Kontext elektrifikace venkova ve světě

Přístup k elektrické energii je pro lidský život zásadní. Zlepšování přístupu k elektřině přispívá k sociálnímu rozvoji a ekonomickému růstu. Přímou ovlivňuje zdraví, vzdělání, životní vyhlídky, dětskou úmrtnost i výši příjmů a zaměstnanost.^{1,2} Je tedy zřejmé, že pro rozvoj chudých oblastí je důležitým předpokladem zavádění elektřiny.

Rozvinuté země se těší bohatství a ekonomické prosperitě částečně i proto, že mají neomezený přístup k elektřině, zatímco většina rozvojových zemí získává pro své obyvatele přístup jen stěží. Koncem roku 2011 nemělo přístup k elektřině více než 1,3 miliardy lidí, z nichž 90 % žije v subsaharské Africe nebo v jihovýchodní Asii a 84 % z nich žije na venkově.³

V nejméně rozvinutých zemích (LDCs – Least Developed Countries) se za poslední čtyři dekády počet lidí bez přístupu k elektřině změnil jen minimálně. V roce 1970 to bylo 1,59 miliardy⁴ a během následujících tří dekad toto číslo zůstalo téměř stejné

s malými změnami nahoru i dolů. Na počátku tohoto století počet lidí bez elektřiny zůstává 1,6 miliardy. Snížení celkového počtu lidí bez elektřiny o zhruba 300 milionů během poslední dekády jde na vrub velkým investicím Číny, Brazílie a Jižní Afriky do zavedení přístupu k elektřině ve venkovských oblastech.

Pokrok v LDCs byl minimální nebo se snižoval. V subsaharské Africe se například počet lidí s přístupem k elektřině od roku 2005⁵ do roku 2009⁶ snížil o 39 milionů.

K energetické chudobě, zejména ve venkovských oblastech, přispívají zejména dva základní faktory. Prvním je ekonomická chudoba. Zajištění pravidelného zásobování elektřinou vyžaduje velké finanční investice a to si chudí nemohou dovolit. Druhým je nedostatek politické vůle mezi politiky a decisionmakery na mezinárodní, národní i místní úrovni, aby přístup k elektřině uznali jako prioritu.

Přístup k energiím pro chudé se v rámci politické agendy těšil největšímu zájmu v roce 2012, který OSN vyhlásila „Rokem udržitelné energie dostupné pro všechny“ a přijala za svůj cíl dosáhnout univerzálního přístupu k elektřině do roku 2030. Evropská unie, Světová banka i většina bilaterálních agentur rozvojové spolupráce tento návrh OSN podpořily a dá se tedy říci, že problém dostatečné politické vůle byl překonán. Nicméně z ekonomického hlediska je na zajištění univerzálního přístupu k elektřině potřeba obrovské množství peněz a ekonomická situace chudých v LDCs se příliš nezměnila. Proto zůstává zajištění financování přístupu k energiím, zejména k elektrické energii, obrovskou výzvou.

Naše studie dokazuje, že role veřejného sektoru je v elektrifikaci venkovských oblastí klíčová, nejen coby moderátora dění, ale i jako klíčového investora, minimálně pro počáteční investiční náklady do elektrické infrastruktury.

2. Klíčová doporučení

- Vlády by měly projevovat větší odpovědnost za financování přístupu k elektřině pro chudé a zvláště za elektrifikaci venkova. Měly by kombinovat fondy mezinárodní pomoci a soukromého sektoru a zajišťovat chybějící prostředky z veřejných zdrojů.
- Vlády by měly vyvinout a implementovat politiku a strategie pro chudé a učinit prioritou investice do venkova a izolovaných oblastí, kde neexistují distributoři a cena za jednotku energie je mnohem větší než v městských oblastech.
- Vlády by měly vytvořit potřebné směrnice, regulace a podporu v otázkách vlastnictví – družstevního, komunálního, soukromého; a také v oblasti správy i povolování – koncese, mikro-koncese a tarify, které míří k cíli udržitelného a dosažitelného zdroje elektrické energie. Existují specifická témata spojená s politikou a směrnicemi, která jsou ve většině LDCs podobná a která vyžadují urychlené řešení. Mimo jiné jde o podobu koncesí, nutnost hodnocení dopadů na životní prostředí, problematiku vlastnictví půdy apod.
- Zajistit nové finanční zdroje, které pomohou při získání přístupu k elektřině, jako jsou například fondy z Mechanismu financování následků klimatické změny (CCFM – Climate Change Funding Mechanism). K tomu je třeba zjednodušit pravidla a předpisy pro získávání peněz z těchto fondů a zlepšit v rozvojových zemích investiční prostředí tím, že se bude řešit bezpečnostní situace a korupce. Pokud by se 5 % z CCFM nasměrovalo do přístupu k energiím pro chudé, tak by to zásadně napomohlo snížení nedostatku finančních prostředků na energetiku. Například v roce 2011 by 5 % znamenalo zhruba 7 miliard USD.⁷
- Finance z oficiální rozvojové spolupráce (ODA) určené pro přístup k energiím by měly mít jasné cíle a mířit hlavně k chudým a izolovaným.

1 Seng Leung and Peter Meisen; How electricity consumption affects social and economic development by comparing low, medium and high human development countries; GENI 2005. On-line: <http://www.geni.org/globalenergy/issues/global/qualityoflife/HDI-vs-Electricity-Consumption-2005-07-18.pdf>

2 Independent evaluation group, The Welfare impact of rural electrification: A Reassessment of Costs and Benefits. World Bank 2008. On-line: http://siteresources.worldbank.org/EXTRURELECT/Resources/full_doc.pdf

3 Energy Access for all, Financing energy access for the poor, especial energy excerpt of the World Energy Outlook. IEA 2011. On-line: http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/weo2011_energy_for_all.pdf

4 Gerald Foley; Photovoltaic Applications in rural areas of the Developing world, World Bank, Technical paper 34; Washington, 1995; See Page (39). On-line: <http://books.google.co.uk/books?id=IW6-1lcOVGEC&pg=PA38&lpg=PA38&dq=world+electrification+1970&source=bl&ots=JwnBy0UkE8S&sig=Kv1D1tkN27v6tuB8cTcw-YZP3w&hl=en&sa=X&ei=eRaBU-LbpGouR0QW8lCQBA&ved=0CEwQ6AEwBw#v=onepage&q=world%20electrification%201970&f=false>

5 The World Energy Outlook; IEA 2006. On-line: <http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowebsite/2008-1994/WE02006.pdf>

6 Viz 3.

7 Hui K. Sanchez T.; Carbon financing mechanisms as source of funding for energy access for the poor in Sub-Saharan Africa; Practical Action; UK, 2012

Během posledních dvou dekád byla finanční pomoc v oblasti přístupu k energiím vzácná; většina agentur pokrývala oblast přístupu k energiím skrze programy pro environmentální a klimatické změny a tak se finanční zdroje používaly zejména na obnovitelné zdroje, což se ale vždy nerovná přístupu k energiím resp. elektřině.

- Vlády ve spolupráci s finančním sektorem by měly vytvořit nové produkty, které budou zaměřeny na různé segmenty trhu – příměstské, venkovské, izolované venkovské, podnikatelské aktivity. Tyto finanční produkty by měly zohledňovat velikost zařízení na výrobu energie dle požadovaných služeb (osvětlení, domácí energie, podnikatelské využití, atd.).
- Vlády by měly podporovat vznik družstev či mikro, malých a středních firem (MSME) na místní a regionální úrovni, které by zajišťovaly po-instalační servis. Vlády by měly také investovat do energetické gramotnosti. Lidé, kteří rozumějí alespoň základům techniky, se budou spíše snažit získat služby, jaké potřebují a jaké mohou a chtějí platit. To napomůže udržitelnosti projektů pro přístup k energiím.

3. Financování přístupu k elektřině v kontextu energie pro všechny

Financování přístupu k elektřině pro chudé je nejdůležitějším úkolem, ještě více pak pro chudé v LDCs. Mezinárodní energetická agentura (IEA) odhaduje, že pro splnění tohoto cíle vyhlášeného OSN by bylo třeba mezi lety 2010–2030 investovat alespoň 48 miliard USD ročně (celkově tedy téměř 1 bilion USD), z toho 90 % na zajištění přístupu k elektřině. Současné investice jsou však mnohem nižší. V roce 2009 byly celkové investice do přístupu k energiím pouhých 9 miliard USD. Co se týká dalšího vývoje, IEA odhaduje, že v rámci „nového politického scénáře“ budou investice do přístupu k energiím činit 13 miliard USD ročně, pokud započteme všechny finanční zdroje (rozvojová pomoc, veřejné prostředky a soukromé investice), což odpovídá asi čtvrtině potřebné sumy.⁸ Z toho vyplývá deficit 35 miliard USD ročně mezi lety 2010 až 2030.

Pokud chceme naplnit všechny základní potřeby uživatelů, budou jednotkové náklady (USD/kWh) dodávky elektrické energie (ať již z rozvodné sítě nebo off-grid) vyšší u lidí rozptýlených v malých izolovaných vesnicích a farmách, než u obyvatel městských a příměstských oblastí, bez ohledu na zvolené technické řešení.⁹

Chudoba ve venkovských oblastech je velká; Rural Poverty Report 2011 (Zpráva o chudobě na venkově) ukazuje, že 71 % lidí, kteří žijí za méně než 1,25 USD na den, je z venkova.¹⁰ Zřejmě nejhorší situace je v jihovýchodní Asii a subsaharské Africe.¹¹ Kromě toho lidé z venkovských oblastí často trpí izolací, nedostatkem základních služeb a infrastruktury a nemají přístup k trhům pro své výrobky. Tím je omezen i jejich přístup k penězům a možnost investovat do energetické infrastruktury pro svou vlastní potřebu je minimální.

Z výše zmíněných informací můžeme vyvodit toto: Chudí a zvláště chudí obyvatelé venkovských oblastí nemohou získat kapitál potřebný k uspokojení svých potřeb elektřiny; závažnost chybějících financí pro přístup k energiím narůstá a žádné jednoznačné řešení se zatím neobjevilo. To před nás klade dvě zásadní otázky: Odkud se peníze vezmou? Do jaké míry budou soukromí investoři schopni a ochotni tuto mezeru zaplnit, a to zejména pokud jde o počáteční investice?

Vize světových představitelů je, že klíčovou roli ve financování přístupu k elektřině pro chudé bude hrát soukromý sektor, tato vize byla inspirována úspěchem mnoha soukromých iniciativ v minulých dvou dekádách, nejvíc ve dvou kategoriích:

(i) Komericializace fotovoltaických malých domovních systémů (PV SHS),¹² které dokáží zajistit

⁹ V malých izolovaných vesnicích je rozvodná síť dražší, protože je třeba vyšší investice do infrastruktury a vyšší výdaje na údržbu; ostrovní systémy jsou zase dražší z řady důvodů, jako např. (ne) úspory z rozsahu, více komponentů, větší potřeba technické asistence atd. Zprávy například ukazují, že cena fotovoltaické elektřiny přes rozvodnou síť se pohybuje mezi 0,2 až 0,6 USD/kWh, zatímco u fotovoltaických ostrovních malých domovních systémů (SHS) se pohybuje od 1 do 3 USD/kWh. Ačkoliv se objevují zprávy, že cena solární energie výrazně klesá, pravdou je, že snížení ceny fotovoltaických článků má jen malý vliv na konečnou cenu jednotky energie z SHS, protože technická asistence a budování kapacit pro provoz a údržbu, spolu s náklady na další nezbytné vybavení jako baterie, řídicí jednotky apod. tvoří větší část výdajů nutných na SHS.

¹⁰ Rural Poverty Report, Overview; IFAD 2011. On-line: <http://www.ifad.org/rpr2011/report/e/overview.pdf>

¹¹ The World Bank, World Development Report 2008; On-line: http://siteresources.worldbank.org/SOUTHASIAEXT/Resources/223546-1171488994713/3455847-1192738003272/Brief_AgPovRedctn_web.pdf

¹² Tyto systémy se pohybují od 3 do 50 Wp, ale častěji pod 10 Wp, což stačí na svícení dvě nebo tři hodiny denně a na nabití mobilu; systémy 40–50 Wp zajišťují svícení, nabití mobilu a dvě až čtyři hodiny televize

elektrickou energii pro svícení, nabití mobilu a či na omezené sledování TV.

(ii) Určitý počet soukromými podniky realizovaných malých zdrojů elektrické energie, většinou připojených k síti (hlavně pro zásobování nejbližší rozvodné sítě). Jde o téměř komerční řešení, které ale stále pro svou finanční životaschopnost vyžaduje drobné dotace.

Podle literatury se spotřeba energie chudých rodin v rozvojových zemích pohybuje od 250 do 600 kWh za rok.^{13,14} Ani jedna z výše uvedených kategorií úspěšných tržních „soukromých investic“ takové množství nedodává. První dodává pro drobnou spotřebu méně než 10 kWh ročně (10 Wp PV systém generuje zhruba 10 kWh za rok), druhá ve většině případů dodává elektřinu do sítě, což ale nemusí nic přinášet chudým a už vůbec ne chudým ve venkovských oblastech. Takže tato vize nebere v úvahu minimální energetické potřeby chudých a ignoruje rovněž otázku rovnosti a spravedlnosti, které může být dosaženo jedině tehdy, pokud „budou pokryty základní energetické potřeby“ – svícení, spotřebiče v domácnostech, komunitní služby, elektřina pro výrobu a služby.

Historie ukazuje, že venkovská elektrifikace v rozvinutých zemích následovala po intervencích vlád, které stanovily strategie a politiky, a s významným příspěvkem veřejných peněz a silné kolektivní akce občanů (viz případy v USA, v Německu a v Československu v kapitole 4). V rozvíjejících se ekonomikách udělala elektrifikace venkovských oblastí velký pokrok v posledních dvou dekádách díky politické vůli na nejvyšší úrovni a podstatným příspěvkům z veřejných prostředků (viz následující případy z Číny a Brazílie). Podobně kdekoli došlo k výraznějšímu pokroku v elektrifikaci venkovských oblastí v LDCs, stalo se tak jedině díky tomu, že to financovala vláda, jak vidíme v případě Nepálu nebo Ghany (viz kapitola 4).

nebo jiných drobných aplikací.

¹³ Sanchez Teo; The Hidden Energy Crisis, How Policies are Failing the World's Poor; Practical Action Publishing; UK, 2010

¹⁴ Goldemberg, J. Johanson, T; Reddy, and Williams, A.; A Global Clean Cooking Initiative, Energy for Sustainable Development, UK 2004; 3(3): 5-12

4. Financování přístupu k elektřině – lekce z minulosti

4.1. Země s brzkou elektrifikací

4.1.1. Elektrifikace venkova v USA

V USA i přes širokou elektrifikaci měst až do dvacátých let 20. století nebyla soukromými firmami dodávána elektřina do venkovských oblastí, protože se všeobecně mělo za to, že se investice do nutné infrastruktury nikdy nemohou vrátit. V roce 1934 mělo v USA elektřinu méně než 11 % farem, zatímco v Německu a ve Francii jich bylo elektrifikováno téměř 90 %.

V roce 1935 proto coby jedna z agentur programu New Deal prezidenta Franklina Delano Roosevelta vznikla Správa pro elektrifikaci venkova (REA – Rural Electrification Administration) coby nezávislý federální úřad, který později v roce 1936 schválil Kongres USA Zákonem o elektrifikaci venkova.

REA spravovala půjčky a programy pro zavádění elektřiny a telefonní sítě ve venkovských oblastech. Poskytovala pětadvacetileté půjčky s 3 % úrokovou sazbou na vybudování energetických sítí ve venkovských oblastech. Kolektivní akce farmářů vytvářely mnoho elektrifikačních družstev. Mezi lety 1935 a 1940 (prvních pět let po ustavení REA) se počet farem, které užívaly elektřinu, více než zdvojnásobil, i když to stále bylo jen 25 % všech farem v USA.

Soukromé elektrárenské firmy namítaly, že vláda nemá právo konkurovat soukromým podnikatelům nebo je jakkoliv regulovat. Přitom mnoho těchto firem odmítlo rozšířit své sítě do venkovských oblastí s odůvodněním, že se jim to nevyplatí. Soukromé energetické firmy žádaly ve venkovských oblastech čtyřikrát vyšší cenu za energii než ve městech. REA přitom vlastně se soukromými firmami přímo nesoutěžila – pouze poskytovala půjčky místním elektrifikačním firmám a družstvům, které budovaly sítě a distribuovaly elektřinu.

Družstva byla tehdy u půjček novým typem klientů – a brzy se tyto spolky farmářů staly hlavními příjemci půjček vládních fondů na budování a provoz elektrických sítí ve venkovských oblastech. Do 31. prosince 1939 bylo z celého objemu půjček více než 92 % půjčeno družstvům.

Do roku 1942 mělo elektřinu téměř 50 % farem

v USA, na počátku sedmdesátých let jich už bylo 98 %. Dnes venkovská elektrárenská družstva (Rural Electric Cooperatives) působí na 75 % území Spojených států a dodávají energii 42 milionům lidí v 47 státech a 18 milionům firem, domácností, škol, kostelů a farem v 2500 okresech. Vlastní a udržují 2,5 milionu mil distribučních sítí (42 % z celkové délky), zaměstnávají víc než 70 000 lidí a platí přes 1,4 miliardy USD na státních a místních daních.¹⁵

4.1.2. Elektrifikace venkova v Německu

V roce 1910 byla elektřina zavedena do všech německých větších i menších měst, ale bylo elektrifikováno pouze 10 % domácností. Elektrifikace byla důležitým politickým tématem. Někteří politici vnímali elektřinu jako světo pro bohaté, protože běžní pracující si svítili plynem,¹⁶ který byl díky jednodušší instalaci a dostupnosti používán také pro veřejné osvětlení. Plyn byl poprvé použit na veřejné osvětlení ve vesnici Burg poblíž Drážďan již v roce 1828.

V roce 1895 firmy elektrárenského sektoru spolu s bankami v Zurichu založily Elektrobank, banku určenou k financování větších projektů v Německu, Švýcarsku, Rakousku a dalších zemích. Financování z této banky bylo používáno na velké projekty, jako byla např. v roce 1898 hydroelektrárna v Rheinelden s dvaceti turbinami. Takováto elektrifikace mířila hlavně na průmyslové projekty a do větších měst.

Na úrovni centrální vlády neexistovala jasná strategie. Proto spolkové země, komunity a některé firmy vytvořily společné podniky (většinu měla vláda) na vybudování nových elektráren, sítí vysokého napětí a na distribuci elektřiny do obcí a měst. Ale většina menších měst, vesnic a farem zůstala mimo tuto distribuční síť. Proto byla vytvářena družstva a místní komunitní firmy, které započaly s elektrifikací ve venkovských oblastech.¹⁷

Role družstev a komunitních aktivit byla v Německu klíčová. Družstevní hnutí narůstalo již od padesátých let 19. století, kdy byly založeny první družstevní záložny, které podporovaly místní farmáře proti velkým moderním zemědělským podnikům,

za kterými stály velké soukromé banky. Družstevní řešení se potýkalo s dvěma problémy: nedostatkem peněz na investice a malým zájmem o elektrifikaci mezi farmáři.

I přesto hnutí elektrifikačního družstevnictví vzrůstalo. Díky vzdělávacím aktivitám, malým a středním úvěrům od družstevních zálož a komunitních bank existovalo na konci dvacátých let 20. století 6000 elektrifikačních družstev a bylo elektrifikováno téměř 50 % země. To byl vrchol družstevní elektrifikace. Později, bez přístupu k úvěrům, které by umožnily budování větších zdrojů elektřiny, družstva o své pozice postupně přicházela.

Velké společnosti jako RWE potřebovaly udat produkci větších a větších elektráren a díky významnému úspěchu kolektivních akcí v budování rozvodných sítí ve venkovských oblastech bylo najednou jednodušší jejich výkon dovést do vesnic a farem.

4.1.3. Elektrifikace vznikající Československé republiky

Vznikající Československo, které se oddělilo od rakousko-uherského mocnářství v roce 1918, se při budování nového nezávislého státu potýkalo s mnoha problémy, například muselo stavět budovy pro státní instituce a repatriovat české odborníky a úředníky z Rakouska.

V roce 1918 byl přístup k elektřině jen ve velkých městech. Celkově mělo přístup k elektřině 34 % populace, ale elektrifikováno bylo pouze 11 % obcí – na Slovensku dokonce jen 2 % obcí. Veřejné osvětlení bylo stále v mnoha městech plynové. Elektřina se objevovala nejprve v průmyslových městech, částečně privátními investicemi pro zajištění chodu továren.

Dotace na elektrifikaci venkovských oblastí v Rakousku-Uhersku existovaly již od roku 1909 a k dispozici byly i fondy na budování místních elektráren a rozvodných sítí. Ale základní kámen venkovské elektrifikace Československa byl položen až v roce 1919 přijetím zákona „O státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace“. Definoval základní normy a ustavil 25 „všeuzitečných“ elektrifikačních společností určených na pokrytí veřejných potřeb, šlo většinou o sdružení obcí a družstva. Tyto společnosti sice měly od státu výsadní postavení, ale také měly povinnost zavést elektřinu každému, kdo o to požádal. Pokud společnost prokázala, že by toto připojení nebylo návratné, mohla požádat o dotaci z veřejných zdrojů.

Družstva hrála v elektrifikaci venkovských

15 Bill Midcap; Rural energy for America program. On-line: http://files.eesi.org/midcap_071911.pdf

16 Manfred Maruda; Bürger- Kraft-Werke, RLS-Analysen. P. 7

17 Constanze Nönnig; Die Rolle kommunaler Elektrizitätsversorgungsunternehmen im Zentrum einer kooperativen Aufgabenerledigung zwischen Staat und Privatwirtschaft im Bereich der örtlichen Elektrizitätsversorgung; Technische Universität Chemnitz, 2012. Online: http://www.qucosa.de/fileadmin/data/qucosa/documents/8220/Dissertation_Constanze_Noennig.pdf

oblastí v Československu důležitou roli. Díky jejich popularitě docházelo k elektrifikaci městských a venkovských oblastí v různých částech země téměř současně.¹⁸ Na počátku elektrifikace Československa vzrůstala poptávka ne ze strany průmyslu a měst, kde byly potřeby saturovány díky požadavkům průmyslu, ale ze strany zemědělství, kde kvůli nedostatku pracovních sil začala éra mechanizace.¹⁹ Akcelerace elektrifikačního procesu posílila i československý průmysl, který pak investoval do dalšího rozšíření sítí. Do roku 1930 bylo elektrifikováno 70 % země a Československo bylo zemí s nejvyšším pokrytím elektrickou energií na světě.²⁰ V roce 1955 Československo dosáhlo oficiálně 100% elektrifikace.

4.2. Současné strategie elektrifikace v rozvíjejících se ekonomikách

4.2.1. Brazílie²¹

Ústava z roku 1988 prohlásila elektřinu za základin veřejnou službu, což demonstrovalo silnou politickou vůli na nejvyšší úrovni. Federální vláda přijala plnou odpovědnost za dosažení přístupu k elektřině a zavázala se financovat potřebné investice. Do roku 2009 dosáhla Brazílie elektrifikace 97,8 %, přesněji 99,5 % v městských oblastech a 88 % ve venkovských.

Federální vláda má dva programy pro elektrifikaci venkovských oblastí: Program energetického rozvoje států a obcí (PRODEEM – Programa de Desenvolvimento Energético de Estados e de Municípios) a Světlo pro všechny (LpT – Luz para Todos), ustavené v roce 1994 resp. 2000. Avšak ani jeden z nich neměl jasně stanovený cíl vytvoření všeobecného přístupu ve venkovských oblastech a oba programy se primárně zaměřovaly na rozšiřování sítí.

Zpočátku LpT někdy zahrnoval i malé ostrovní systémy z obnovitelných zdrojů. Ke konci roku

2006 to však bylo pouze 3100 malých domácích systémů (SHS), ačkoliv původní plán počítal s celkem 130 000 systémů instalovanými na 17 500 místech. Věřilo se, že decentralizované systémy založené na obnovitelných zdrojích energie, buďto SHS nebo malé sítě, budou v budoucnosti v izolovaných vesnicích a oblastech, hlavně v regionu kolem Amazonky, hrát větší roli.

Financování měly zajišťovat různí aktéři, největší část odpovědnosti na sebe vzala federální vláda (71,5 % investic pokryly energetické fondy federální vlády, 13 % státy a 15,5 % koncesionáři).

Původně byly celkové náklady LpT odhadovány na 4,16 miliardy USD, ale po šesti letech odhady vzrostly o 67 %. I přesto se považuje brazilský systém řízení a kontroly finančních toků za rozvinutý a transparentní.

Důležitou roli v elektrifikačním procesu hrála spolupráce mezi různými zájmovými stranami. Ve 26 brazilských státech existují Státní řídicí výbory, které se skládají z členů federální vlády, státní vlády, koncesionářů, představitelů venkovských elektrifikačních družstev, regulačních agentur, starostů a zástupců občanské společnosti. Tyto výbory se pravidelně scházejí, hodnotí žádosti a určují prioritu prací. Účast občanské společnosti byla pro elektrifikační proces klíčová, zlepšila plánování a implementaci. Občanská společnost se také účastnila rozhodování o vlastnictví. Dnes existuje 154 družstev zabývajících se elektrickou energií, mají 6045 zaměstnanců a 715 800 členů.²²

Elektřina pro venkovské chudé je podporována hlavně pomocí nízkých tarifů pro malou spotřebu. Základní myšlenkou je, že malá spotřeba odpovídá malému příjmu. Nicméně korelace mezi spotřebou elektřiny a příjmem je ve skutečnosti nízká.

V Brazílii ještě zbývá k řešení několik důležitých problémů spojených s univerzálním přístupem k elektřině – napětí působí systém tarifů; někteří koncesionáři mají finanční problémy; dále jde o nalezení technologických a organizačních řešení pro Amazonii a zajištění dlouhodobé udržitelnosti programů v době, kdy skončí dotace. Ale i přes všechny tyto problémy je Brazílie jednou z nejvíce elektrifikovaných zemí v Latinské Americe.

4.2.2. Čína²³

Obrovský úspěch elektrifikace Číny, zejména ve venkovských oblastech, je založen na několika faktorech a unikátních postupech. V nejlidnatější a třetí největší zemi světa bydlí ve venkovských oblastech téměř polovina obyvatelstva. Podle IEA dosáhla Čína v roce 2009 elektrifikace 99,4 %, v některých venkovských oblastech 99 % a 100 % v oblastech městských.

V uplynulých 50 letech došlo v řízení elektrifikace venkovských oblastí k mnoha změnám, k posunu od pyramidální struktury rozhodování, používané v minulosti, k mnohem horizontálnější formě. Vývoj elektrifikace čínských venkovských oblastí můžeme rozdělit do tří hlavních fází. Během první fáze (1949 – 1977) byly hlavními investory do elektrifikace venkovské komunity; ve druhé fázi (1978 – 1997) hrály zásadní roli coby investoři centrální, provinciální a místní vlády; a během třetí fáze (od roku 1998) byla hlavním investorem centrální vláda.

Hnacím motorem elektrifikace venkovských oblastí bylo rozšiřování rozvodných sítí. Nyní jsou ale již mnohé staré, přetížené a výsledkem jsou velké rozvodné ztráty.

Podle směrnice zahrnuté ve „Výhledech akcelerace reformy energetického systému venkovských oblastí a posílení řízení energetiky ve venkovských oblastech“ centrální vláda primárně zvýšila investice do vybudování a transformace energetiky venkovských oblastí pomocí půjček od Agricultural Bank of China (Čínská zemědělská banka). Zvláštní půjčky pro elektrifikaci venkova existovaly od roku 1987, a to především pro obnovitelné zdroje energie. Do roku 1996 se půjčky zvýšily na průměrných 17 milionů USD a úroky z úvěrů pro podnikatelské subjekty byly z 50 % dotovány. Dnes jsou decentralizované malé obnovitelné zdroje energie většinou financovány centrální vládou.

Podíl dotací ze strany centrální vlády vycházel ze sociální a ekonomické úrovně každé z jedenácti provincií. Například v Tibetu centrální vláda pokrývala 100 % nákladů elektrifikace, zatímco v Čching-chaj 80 % a v S'-čchuanu jen 50 %.

V roce 1996 s uvedením Zákona o elektrické energii začal stát uskutečňovat politiky preferující elektrifikaci venkova a zaměřil hlavní podporu na sídla etnických menšin, vzdálené oblasti a oblasti

18 Němcová, P., Elektrická družstva v proměných družstevních principech: analýza naplňování principu udržitelného rozvoje komunit, 2008, Masaryk university. On-line: https://is.muni.cz/tv/178689/fss_b/TEXT_PRACE.pdf

19 ČEZ, Data o historii českého elektro-energetického sektoru, <http://www.cez.cz/cs/vyzkum-a-vzdelavani/pro-zajemce-o-informace/historie-a-soucasnost/vyznamna-data.html>

20 Douglas F. Barnes-Editor; Meeting the Challenge of Rural Electrification in Developing Nations: The Experience of Successful Programs; ESMAP; March 2005.

21 Text is based on: Alexandra Niez; COMPARATIVE STUDY ON RURAL ELECTRIFICATION POLICIES IN EMERGING ECONOMIES; International Energy Agency; 2010; pages 19-34

22 OCB Brazilian Cooperative Organization; Online: http://www.brasilcooperativo.coop.br/GERENCIADOR/ba/arquivos/apresentacao_ocb_ingles_2010.pdf

23 Text is based on: Alexandra Niez; COMPARATIVE STUDY ON RURAL ELECTRIFICATION POLICIES IN EMERGING ECONOMIES; International Energy Agency; 2010; pages 35nn and Douglas F. Barnes, Ed.; Meeting the Challenge of Rural Electrification in Developing Nations; ESMAP; 2005

sužované chudobou. Cílem „Programu Žáře“ bylo zajistit elektřinu v podobě decentralizovaných energetických systémů, založených na malých systémech obnovitelné energie, jako jsou hydroelektrárny, solární a větrné elektrárny, zhruba 23 milionům lidí žijících ve vzdálených oblastech do roku 2010. Cílem bylo dodat 100 wattů na osobu. Navíc centrální vláda podporovala rozvoj vodních zdrojů ve venkovských oblastech a budovala malé a středně velké hydroelektrárny s cílem posílit elektrifikaci.

Protože pro posledních 11,5 milionu lidí bez elektřiny je složité zajistit přístup pomocí rozšiřování sítě, vláda plánuje zajistit tyto služby pro 10 milionů lidí do konce roku 2020 pomocí malých decentralizovaných systémů. Stát podporuje používání solární energie, větrné energie, geotermální energie, biomasy a jiných energetických zdrojů, aby se zvýšily dodávky energií ve venkovských oblastech.

Obecně je možné říct, že největší úspěch elektrifikace venkovských oblastí v Číně byl založen na decentralizované struktuře místních komunitních firem s centrální finanční pomocí. Praktickým příkladem je vybudování decentralizovaných energetických systémů založených hlavně na malých vodních elektrárnách. Dalšími faktory klíčovými pro úspěch byly pomoc vlády s kapitálovými investicemi, příznivá politika v oblasti daní a cen, flexibilní metody získávání peněz pro projekty z fondů a ochrana energeticky soběstačných regionů. Korupci v místních energetických společnostech se předchází vysokým zapojením zaměstnanců v řídicích a kontrolních mechanismech.

4.2.3. Ghana

Ghana je dnes po Jihoafrické republice zemí s největším podílem lidí s přístupem k elektřině v subsaharské Africe. V roce 1989 si vláda Ghany vytyčila ambiciózní cíl elektrifikace celé země. Plánovala elektrifikovat všechny komunity s více než 500 obyvateli a zajistit všeobecný přístup k elektřině do roku 2020.

Cílem Národního elektrifikačního systému (NES – National Electrification Scheme) bylo stimulovat ekonomické aktivity na venkově pomocí elektřiny pro výrobu a služby, omezit migraci z venkovských oblastí do měst a zlepšit sociální situaci obyvatel venkovských oblastí – hlavně žen a dětí. Elektrifikace v té době dosahovala 15 %. Díky NES se zvýšila na 43 % do roku 2000, 64 % do roku 2008 a 72 % do roku 2010.²⁴

V roce 1990 byl iniciován Svěpomocný elektrifikační program (SHEP – Self-help Electrification Programme), který pomáhá naplnit hlavní plán NES. SHEP funguje tak, že zajišťuje za malý poplatek nízkonapěťovou síť a připojení koncových bodů, za předpokladu, že komunita dodá sloupy a leží méně než 20 km od nejbližší sítě.

Ghanský sektor energetiky je vertikálně integrovaný státní monopol vedený Ministerstvem energetiky, které je odpovědné za stanovování politik a koordinaci energetického sektoru. Dále jsou v něm zahrnuty následující instituce: 1) Úřad pro řeku Voltu (VRA – Volta River Authority), který je odpovědný za výrobu, přenos a budování přenosových systémů. Je významným hráčem ve výrobě, stejně jako řídí přenosové a distribuční činnosti; 2) Ghanská elektrárnská společnost (Electricity Corporation of Ghana) je odpovědná za distribuci elektřiny v jižní Ghaně, kde se spotřebává 80 % elektřiny; 3) Oddělení pro elektřinu na severu (Northern Electricity Department) je odpovědné za distribuci elektřiny do méně osídlených oblastí severní Ghany a 4) Státní komise pro podnikání (State Enterprise Commission) působí jako regulační orgán.

Elektřina je dotována a tarify jsou nízké. Kritici tvrdí, že je to neekonomické a zpomaluje to vývoj energetického sektoru.²⁵ Odběratelé kromě domácností (obchod / průmysl) nemají nárok na dotace ze strany státu či dárců. MSME mají také potíže s napojením na síť – legislativa v jejich případě neřeší problémy připojení přes sousední pozemky. Tyto problémy omezují aktivity MSME a způsobují, že mnoho lidí nemá přístup k elektřině, dokonce i když je síť poblíž. Mnoho MSME se nyní musí spoléhat na neformální / ilegální připojení u sousedů.²⁶

Hlavním problémem elektrifikace v Ghaně je údržba sítě a nutnost zajistit nové zdroje elektrické energie, v obou případech kvůli nedostatku peněz. Finance přichází z různých zdrojů: vlastní zdroje jsou konsolidované fondy (vládní rozpočet), speciální daň za spotřebu elektřiny (NES levy), příspěvky od agentur pro elektrickou energii, místní vládní zdroje (místní shromáždění a společný parlamentní fond), komunity a místní zdroje (průmysloví hráči jako továrny na kabely a stožáry). Externí zdroje jsou: granty od různých sponzorů, exportní úvěry a zvýhodněné

úvěry od multilaterálních a bilaterálních agentur, dodavatelské úvěry (Guarantee Exim bank).

Mnoho úspěšných decentralizovaných projektů mimo rozvodnou síť bylo postaveno s finanční podporou zahraničních dárců.

5. Závěry

Kolektivní akce

Kolektivní akce hrály při elektrifikaci důležitou roli v mnoha rozvinutých zemích, od dvacátých do šedesátých let minulého století. Národní asociace venkovských elektrárnských družstev byla v USA klíčovým hráčem při zajištění přístupu pro lidi v izolovaných lokalitách a stále dodává elektřinu velké části obyvatel Severní Ameriky. Kolektivní akce hrály roli také v Německu, v Československu a v jiných dnes vyspělých zemích. Družstva byla úspěšná také v elektrifikaci venkovských oblastí v některých rozvojových zemích, jako jsou Filipíny nebo Brazílie. Studie nositelky Nobelovy ceny za ekonomiku Elinor Ostrom ukazují, že kolektivní akce je efektivním nástrojem pro řešení a správu veřejných služeb.²⁷

Politická vůle a veřejné zdroje

Co se týká novějších příkladů, v rozvíjejících se ekonomikách a LDCs byly nejuspěšnějším modelem přímé akce vlád, se silnou politickou vůlí a významnými investicemi z veřejných zdrojů. Tak tomu bylo v Číně, Brazílii i v Ghaně. V jiných zemích, kde došlo k významným úspěchům, byla role vlády také vždy klíčová (příkladem jsou Jižní Afrika, Nepál, Indie a další země).

Partnerství a inkluze

Partnerství a inkluze jsou klíčové rysy úspěšných elektrifikačních programů v rozvíjejících se ekonomikách a LDCs. Silná účast místních úřadů při výstavbě a provozování již nainstalovaných energetických systémů je nezbytná. Také je důležité zapojení místních představitelů a uživatelů samotných, zajišťují zpětnou vazbu ohledně jejich skutečných energetických potřeb a přispívají k realizaci – ať již formou peněz nebo věcným plněním. Dále je důležité implementovat projekty konzultačně, hovořit s ostatními zúčastněnými stranami, zejména se soukromým sektorem a obecně s poskytovateli služeb.

at the Rockefeller Bellagio Centre, Italy; 2012. On-line: http://www.area-net.org/fileadmin/user_upload/AREA/AREA_downloads/AREA_onference_12/presentatos/Session_4/Access_to_Sustainable_Energy_in_Ghana.pdf

25 Peter Bailey, Oracha Chotimongkol, Shinji Isono, Demand Analysis and Optimization of Renewable Energy; University of Michigan; 2007

26 https://energydata.info/index.php/Ghana_Country_Situation

27 Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*; Cambridge University Press, 30. 11. 1990

Stanovení cen

Stanovit správnou cenovou politiku je kritický faktor. Na jedné straně vysoké ceny elektřiny mohou ohrozit přístup k elektřině pro chudé, na druhé straně příliš nízké ceny ohrožují udržitelnost dodávek elektřiny. Obvyklou praxí, jak „zajistit přístup k elektřině pro chudé“, bylo snižovat cenu elektřiny dotacemi, avšak studie prokazují, že ve většině případů se dotace k chudým nedostanou.²⁸ Zkušenosti autorů ukazují, že je možné nastavit ceny tak, aby pokryly náklady na výrobu, údržbu a potřebné investice do rekonstrukce. Nejdůležitější totiž není super nízká cena, ale vzdělávání zaměřené na efektivní a udržitelné využívání energie.²⁹ ■

6. Zkratky

CCFM	Climate change funding mechanism (Mechanismus financování následků klimatické změny)
ECG	Electricity Corporation of Ghana (Ghanská elektrárenská společnost)
IEA	International Energy Agency (Mezinárodní energetická agentura)
LDCs	Least developed countries (nejméně rozvinuté země)
LpT	Luz para Todos (Světlo pro všechny)
MSME	Micro, small and medium sized enterprise (mikro, malé a střední firmy)
NES	National Electrification Scheme (Národní elektrifikační systém)
REA	Rural Electrification Administration (Správa pro elektrifikaci venkova)
SHEP	Self-help Electrification Programme (Svépomocný elektrifikační program)
SHS	Small home systems (malé domácí systémy)
VRA	Volta River Authority (Úřad pro řeku Voltu)

28 Vládní expert Oscar Kalumiana ve své empirické studii Energetické služby pro chudé ve městech v Zambii (Energy Services for the Urban Poor in Zambia, 2004) jasně dokazuje, že plošné dotace podporují spíše bohatší domácnosti než ty chudé. Ztráty jsou kryty veřejným dluhem, a tak nezbyvá na investice do další elektrifikace. Doporučuje nižší ceny pro chudé na venkově, nízké ceny ekologičtějších varičů a zvyšování jejich efektivity, a zvyšování energetické gramotnosti mezi uživateli dřevěného uhlí.

29 Sanchez Teodoro, Electricity Services in Remote Rural Communities, The Small Enterprise Model, 2006; Intermediate Technology Publications Ltd., UK 2006.

© NÁRODNÍ ZPRÁVY

Dlouhodobá politika směřující k sociálnímu a ekonomickému rozvoji

Kenan Aslanli
PFMC

Dlouhodobá politika směřující k sociálnímu a ekonomickému rozvoji by měla sledovat následující tři cíle:¹

1. zvýšit dostupnost a rozšířit distribuci základních životních potřeb jako potravin, bydlení, zdravotní péče a bezpečnost;
2. zvýšení životní úrovně, což kromě vyšších příjmů znamená také rozšíření nabídky práce, zlepšení přístupu ke vzdělání a větší pozornost ke kulturním a lidským hodnotám, což v souhrnu poslouží nejen ke zvýšení materiálního blahobytu, ale také k posílení sebeúcty jednotlivce i celého národa;
3. rozšíření palety ekonomických a sociálních možností, dostupných jednotlivcům i národům, tím, že budou osvobozeni z poddanství a závislosti nejen ve vztahu k ostatním lidem a národním státům, ale také vůči silám nevědomosti a lidské bídy.

V září 2000 přijalo tehdejších 189 členských států Organizace spojených národů 8 Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs) a zavázalo se učinit podstatný pokrok na cestě k vymýcení chudoby a dosažení dalšího pokroku do roku 2015. Všechny transformující se ekonomiky označily chudobu jako jednu z hlavních překážek rozvoje. Rozvojové cíle tisíciletí byly na dějním nástrojem k vyřešení tohoto problému. Na základě Deklarace tisíciletí zavazuje osm Rozvojových cílů tisíciletí signatářské země k tomu, aby spojily své síly v boji proti chudobě, negramotnosti, hladu, nedostatku vzdělání, nerovnosti pohlaví, dětské a mateřské úmrtnosti, nemocem a degradaci životního prostředí.

Tyto cíle nabízejí světu příležitost urychlit tempo rozvoje a měřit jeho výsledky. Ale v posledním desetiletí dosáhly vlády transformujících se zemí s velkým nerostným bohatstvím, včetně té ázerbájdžánské, na cestě k naplnění MDGs jen dílčího pokroku. Ázerbájdžánská vláda se snažila splnit všechny své závazky vyplývající z MDGs do roku 2015 i za situace, kdy 20 % ázerbájdžánského území okupuje sousední Arménie a v zemi je na milion uprchlíků a přesídlených. Přestože se podařilo snížit podíl obyvatel žijících v chudobě o 1,5 %, takže roku 2011 činil 7,6 %, podíl nejchudšího kvintilu obyvatelstva na národním důchodu se rovněž snížil.²

Indikátory/Roky	2008	2009	2010	2011
Populace pod národní hranicí chudoby (%)	13,2	10,9	9,1	7,6
Podíl nejchudšího kvintilu obyvatelstva na národním důchodu či spotřebě (%)	17,3	13,5	14,2	14,2

Zdroj: www.stat.gov.az

V nedávné době byla zahájena řada projektů, mj. „Státní program regionálního socio-ekonomického rozvoje (2009-2013)“, „Státní program snižování chudoby a udržitelného rozvoje Ázerbájdžánské republiky“, „Státní program zajištění potravinové soběstačnosti obyvatelstva Ázerbájdžánské republiky (2008-2015)“.³ Jednou z hlavních priorit těchto programů byl sociální a lidský rozvoj. Země usilovala o snížení úmrtnosti matek a novorozenců. Podle oficiálních statistik se míra úmrtnosti novorozenců v posledních pěti letech snížila na třetinu a míra mateřské úmrtnosti na polovinu, přesto Ázerbájdžán zůstává pozadu za mnoha sousedními zeměmi, včetně na přírodní zdroje chudých Gruzie a Arménie.

Vláda zároveň usiluje o omezení šíření viru HIV v zemi a klade velký důraz na ochranu životního prostředí. K financování projektů nutných pro dosažení těchto cílů do roku 2015 by mohly být využity příjmy z ropného průmyslu. Pozoruhodné však je, že navzdory velkým příjmům z ropy v Ázerbájdžánu nedošlo k výraznému nárůstu veřejných výdajů na sociální politiku. Vláda raději shromažďuje tyto zisky na zvláštním ropném účtu a plánuje je využít na podporu velkých infrastrukturních projektů. Podle výpočtů expertů Národní rozpočtové skupiny (občanské aliance pro dozor nad veřejnými financemi) platí, že pokud by ázerbájdžánský rozpočet pro rok 2013 představovalo 100 amerických dolarů, pak z těchto 100 dolarů 45,80 USD připadne na kapitálové investice, 14,20 USD na mzdy, 11,40 USD na další výdaje, pouhých 8,80 USD na důchody a sociální dávky, 1,60 USD na dotace a transfery, 1,50 USD na nákup potravin a 0,90 USD na léky a další potřeby.⁴ Každopádně při tomto obecném výdajovém stropu a současné struktuře výdajů nebudou veřejné rozpočty na školství, zdravotnictví a ochranu životního prostředí patrně postačující k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí.

Ázerbájdžánská vláda posiluje tendence minulých let i pro příští rok a při rozhodování o státním rozpočtu přikládá vyšší prioritu státní správě a bezpečnostním složkám než sociální sféře. Přestože je na oficiální úrovni nezbytnost těchto investic léta zdůrazňována, vláda ani v rozpočtu na rok 2013 neučinila žádné změny v podpoře financování středoškolského studia a zavedení povinného zdravotního pojištění. Přitom je klíčové definovat optimální úroveň podílu výdajů na vzdělávání a zdravotnictví ze státního rozpočtu a zachovávat tuto úroveň i při plánování rozpočtových výdajů v budoucích letech.

Úspěchy a výzvy sociální politiky

Podle zprávy Světové banky je pravděpodobné, že vyšší mzdy v posledním desetiletí přispěly ke snížení chudoby.⁵ Bude ale zapotřebí dalšího výzkumu, aby bylo možné posoudit rozsah tohoto vlivu a to, zda nárůst přesahující růst průměrných mezd nezpomalil tvorbu nových pracovních míst. Minimální mzda byla naposledy zvýšena v lednu 2012 o 10 % na ekvivalent 118 dolarů měsíčně. Sociální transfery, včetně dobře cíleného programu sociální podpory, také přispěly ke snížení oficiální míry chudoby. Zdá se, že nárůst pracovních míst začal stagnovat. Podle oficiálních statistik došlo v roce 2011 k nárůstu zaměstnanosti o 1,1 %, což odpovídá i vývoji v roce 2010 a průměru v prvním desetiletí 21. století. Neoficiální údaje naznačují, že většina čistého přírůstku pracovních míst se týká stavebnictví – odvětví, které je vysoce závislé na veřejných výdajích. Zdá se, že razantní, těžbou ropy nepodmíněný, nárůst HDP a prudké zvýšení veřejných výdajů nevedly ke zvýšení tempa vytváření nových pracovních míst.

Je nepravděpodobné, že by ropný sektor vytvořil dostatek nových pracovních příležitostí pro ázerbájdžánskou mladou a dorůstající populaci. Další pokrok v diverzifikaci směrem k sektorům s vyšší elasticitou růstu zaměstnanosti by pomohl vybudovat dynamičtější trh práce a vytvořit nová pracovní místa, zejména pokud mají být zachovány účtyhodné

1 Michael P.Todaro, Stephen C.Smith, "Ekonomický rozvoj", 11. vydání, 2012.

2 Indikátory MDGs pro Ázerbájdžán, <http://www.azstat.org/MDG/MDG_E.pdf>

3 Ekonomické reformy v Ázerbájdžánu <http://azerbaijan.az/portal/Economy/Reforms/reforms_e.html>

4 Souhrnná zpráva Národní rozpočtové skupiny (NBG) o státním rozpočtu pro rok 2013 <<http://www.nbg.az>>

5 „Ázerbájdžán: změna hnacího motoru růstu“, Světová banka, pravidelná zpráva o ázerbájdžánské ekonomice, č. 1, 2012.

pokroky ve snižování chudoby. Zemědělství a služby zůstávají hlavními zaměstnavateli a společně představují více než 85 % celkové zaměstnanosti. Těžební průmysl včetně těžby ropy a zemního plynu představuje méně než 1 % pracovních míst, ale téměř polovinu HDP.

Zpomalení tvorby pracovních míst doprovází výrazný propad počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva a míry nezaměstnanosti. Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva se snížil z 96,5 % v roce 2000 na 78 % v roce 2011, což svědčí o tom, že se mnozí občané vědomě rozhodli opustit trh práce. Vzhledem k tomu, že se tyto lidé nepočítají do pracovní síly, nepočítají se ani mezi nezaměstnané. Proto se ve stejném období soustavně snižovala míra nezaměstnanosti, která na konci roku 2011 činila pouhých 5,4 %. Její pokles však očividně umožnil pokles ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Ke vzniku konkurenceschopné, soukromým sektorem tažené ekonomiky, nezaložené na ropném průmyslu, schopné podporovat vývoz, vytvářet nová pracovní místa a přispívat k diverzifikaci, bude klíčové podniknout zásadní strukturální reformy. Další důležitou oblastí, kde došlo ke zlepšení, je lepší zacílení sociálních dávek. Díky reformě z roku 2008 jdou nyní sociální dávky pouze chudým rodinám, nikoli všem, jak bylo dříve zvykem. Úroveň plošně vyplácených důchodů však stále zůstává velmi nízká.

Zranitelnost vnitřních přesídlenců jako omezení sociální politiky

Ázerbájdžán vykazuje jeden z největších podílů vnitřních přesídlenců na počet obyvatel na světě. Většina jich byla násilně vystěhována v letech 1988-1994 během konfliktu mezi Arménií a Ázerbájdžánem o ázerbájdžánskou oblast Náhorního Karabachu. Vnitřní přesídlenci byli umísťováni do jiných oblastí země. Představují zranitelnou skupinu obyvatelstva, jejíž zbídačení, bezprostředně následující po nedobrovolném vysídlení, bylo těžko překonatelným ekonomickým šokem, o to horším, že zároveň ztratili přístup k významným majetkům.

Byli donuceni přizpůsobit se novým okolnostem, ale stále trpí minulou ztrátou a traumatem. Přesídlenci jsou zvláště zranitelní v několika oblastech: mají větší pravděpodobnost, že upadnou do chudoby, trpí horšími životními podmínkami a vykazují menší míru zaměstnanosti a vyšší míru nezapojení do pracovní síly než průměrné obyvatelstvo. Míra chudoby činí mezi přesídlenci 25,0 %, zatímco mezi

zbytkem obyvatelstva 20,1 %. 42,5 % přesídlenců žije v jednopokojových bytových jednotkách, zatímco u ostatních obyvatel jde o pouhých 9,1 %. Rodiny vnitřních přesídlenců mají v průměru 36 čtverečních metrů obytné plochy, zatímco u ostatních obyvatel jde v průměru o 74 čtverečních metrů.

Přes všechna opatření, která učinil Státní výbor Ázerbájdžánské republiky pro věci uprchlíků a vnitřních přesídlenců, je humanitární a sociální situace uprchlíků a vnitřních přesídlenců stále složitá. V současnosti žije 87 631 uprchlíků na ubytovnách, více než 25 550 v nouzových táborech, 28 000 ve finských domcích a zbytek ve státních budovách, rozestavěných budovách, sanatoriích, internátech a dalších podobných zařízeních, často v otřesných hygienických podmínkách. Míra přístupu k elektřině, teplé vodě a sociálnímu zařízení je u přesídlenců nižší než u zbytku obyvatelstva. Míra zaměstnanosti vnitřních přesídlenců činí pouhých 40,1 % oproti 57,4 % u ostatního obyvatelstva. Podíl pracovních nečinných činí u přesídlenců 54,3 % oproti 36,2 % u ostatního obyvatelstva.⁶

Podle zprávy Světové banky panuje mezi přesídlenci velmi rozšířený pocit sociální marginalizace a beznaděje.⁷ Vyjadřují své zoufalství a obavy, pramenící z životní nejistoty. Tento pocit se spojuje se syndromem závislosti a očekávání, že řešení všech jejich problémů leží v rukou vlády. Vazby mezi špatným zdravotním stavem a chudobou jsou u přesídlenců výraznější než u zbytku obyvatelstva – míra chudoby u osob, které se považují za nemocné, činí u přesídlenců 30,7 % a u ostatních obyvatel 19,7 %, v obou případech podle globálního standardu Světové banky pro stanovení hranice chudoby, který vychází z částky nutné k udržení příjmu 2267 kalorií denně. V Ázerbájdžánu je k tomu zapotřebí spotřeba na hlavu ve výši přibližně 60 amerických dolarů měsíčně. Používání této metodiky vede ke stanovení trochu odlišné hranice chudoby u přesídlenců než podle vládní statistiky, která udává 23 % přesídlenců pod hranici chudoby. Uprchlíkům a přesídlencům je nadále poskytováno bezplatné vzdělávání, bezplatné dodávky elektřiny a plynu a dostávají měsíčně potravinové dávky. ■

6 Státní výbor Ázerbájdžánské republiky pro věci uprchlíků a vnitřních přesídlenců <<http://www.refugees-idps-committee.gov.az/en/pages/18.html>>

7 Zpráva Světové banky č. AAA64 – AZ, „Budování aktiv a podpora soběstačnosti: Život vnitřních přesídlenců v Ázerbájdžánu“, říjen 2011.

Rozvojová pomoc v době krize: ústup nebo spolupráce?

Oumou Zéová

výzkumná pracovnice CNCD 11.11.11 (Národní centrum rozvojové spolupráce)

Mezinárodní rozvojová spolupráce je ohrožena. V Evropě, která stále zůstává největším dárce na světě, se poprvé od roku 2007 snížila výše oficiální rozvojové pomoci.¹ Belgie není výjimkou. V době krize je tendence omezovat rozpočtové výdaje, stahovat se. Příznak chudoby se vyznačí i nad Evropou. Dokladem těžkých časů je zavírání podniků a zpochybnování vymožitelnosti sociálního státu. Rozvojová spolupráce musí být nově definována, s přihlédnutím k roli nově se rozvíjejících ekonomik v globální diskuzi, k jejich prudkému hospodářskému růstu a jejich většímu zapojení na poli spolupráce.

Mezinárodní vztahy procházejí hlubokou proměnou, globální výzvy nabývají na významu a lokální krize se prohlubují. V posledních letech se politické kroky i finanční příspěvky na rozvojovou spolupráci dostávaly pod tlak. Belgická rozvojová spolupráce je ve vládě předmětem interní debaty a přehodnocování, a to v atmosféře úsporných opatření. „Pomáhat nejprve našim chudým“ – toto doposud velmi málo politicky korektní heslo začíná nabírat na síle v kontextu zvyšujících se obav a stále intenzivnějšího pocitu nebezpečí.

Z politického hlediska je mezinárodní dialog obtížný. Při posledních setkáních a mezinárodních summitech se dohod či závazků dosahovalo s velkou námahou. Ať už jde o obchod, klimatické změny nebo trvale udržitelnou rozvojovou pomoc, je těžké najít shodu a jednání jsou téměř systematicky bezvýsledná. Největší výzvou pro mezinárodní společenství, čelící četným krizím, tak bude ukázat svou schopnost pokračovat v dialogu a spolupráci. Odolat pokušení dát se na ústup.

Spolupráce a logika boje proti chudobě

Analýza rozvojové spolupráce, s ní spojených politik a nástrojů, znamená průběžně sledovat prostředky dané k dispozici nějakou zemí se záměrem dosáhnout stanovených rozvojových cílů. Kromě prostředků, financování a různých nástrojů spolupráce musí hrát svou kontrolní a interpelační roli občanská společnost. Musí se ptát na vize a cíle, ze kterých politika spolupráce vychází.

Belgie, jako mnoho dárcovských zemí z Výboru OECD pro rozvojovou pomoc (DAC), vnímá svou rozvojovou spolupráci jako součást boje proti chudobě. Na přelomu tisíciletí, díky vlně nadšení pro symbolické ukazatele, Belgie aktualizovala v tomto smyslu svou strategii. Závazek k boji proti chudobě byl přijat, dá se říci, v mimořádném období. Byli jsme svědky toho, že byl poprvé institucionalizován konsensus o nutnosti vymýtit chudobu.² Z toho vyplývá otázka, zda je vhodné, potřebné a účinné institucionalizovat mezinárodní dohody jakožto podmínku pro dosažení pokroku ve společných výzvách. Je zřejmé, že toto společné začlenění na chudobu jako ústřední cíl rozvojové spolupráce mělo vliv na strategické rozhodování většiny dárcovských zemí.

V Belgii zákon z roku 1999, který usměrňuje činnost vlády v oblasti mezinárodní spolupráce, skutečně vychází z tohoto záměru. V listopadu 2012 byl navržen nový zákon, jenž by měl napravit toto omezení v principech a obecných cílech spolupráce a rozvoje. Nově představuje obecný cíl belgické rozvojové spolupráce jako „trvale udržitelný rozvoj lidské společnosti“ založený na ochraně a dodržování tří generací lidských práv, tak jak jsou definována v daných úmluvách OSN.

I když je prioritou boje proti chudobě předmětem konsenzu v duchu Miléniové deklarace, brzy se dostaly na světlo i kritické názory. Rozvojové NGO neskrývaly svůj názor:³ Z prvních omezení Rozvojových cílů tisíciletí spočívá právě v tom, že každý cíl je podle tématu izolován a opatřen čistě kvantitativními požadavky. Většina stanovených oblastí je totiž ve skutečnosti systémově provázaná. Úspěchy v jedné oblasti by měly podpořit pokroky v oblasti druhé a naopak, překážky pokroku mají téměř automaticky dominový efekt.

Sada Rozvojových cílů tisíciletí tak vsadila na pokrok v převážně sociálních cílech s kvantifikací výsledků, jichž se mělo v rozvojových zemích dosáhnout. Předmětem společně sdílené vize ale nebyla strategie, jak těchto cílů dosáhnout.⁴ Základní chyba spočívá v tom, že z nástroje pro vyhodnocování aktivit byl učiněn cíl sám o sobě. Zaměření na několik kvantitativních ukazatelů, zejména v případě 1. cíle (odstranit extrémní chudobu a hlad – do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí s příjmem nižším než

jeden dolar na den a osob trpících hladem) a 2. cíle (dosáhnout základního vzdělání pro všechny) se musí totiž opírat o silnou politickou dimenzi a o sdílené principy rozvojové vize.

Nelze si například dávat za cíl snížení počtu osob žijících pod prahem absolutní chudoby bez přihlídnutí k otázce nerovnosti, která má dopad na míru relativní chudoby. Stejně tak se musí přistupovat ke vzdělání jako k prostředku emancipace, k prostředku přispívajícímu k lidskému rozvoji. Institucionální sada nástrojů stanovená pro dosažení 2. cíle nesmí představovat cíl sám o sobě.

Již v roce 2006 analytické centrum CNCD 11.11.11 poukazovalo v analytické studii o Rozvojových cílech tisíciletí a vzdělávání v Africe, vyhotovené pro Radu pro mezinárodní spolupráci Valonsko-Brusel (CWBCI), na scestný přístup spočívající v důrazu na uskutečňování kvantitativních cílů (např. stavba tříd, počítání dětí navštěvujících základní školu) na úkor jednotlivých a společných kvalitativních cílů (zlepšování nabídky vzdělávání tak, aby průběh školní docházky pomáhal naplňovat perspektivy rozvoje).⁵

Mezinárodní rámec MDGs bude nadále významně ovlivňovat způsob, jímž vlády dárcovských zemí budou koncipovat, provádět a vysvětlovat svou rozvojovou spolupráci. K nadšení pro MDGs přispěl i souhrnný charakter tohoto rámce, navíc srozumitelný pro širokou veřejnost. V Belgii tak bylo zavedeno sledování a evaluace dosažených výsledků za využití referenčního rámce Rozvojových cílů tisíciletí.

V politických nótách v letech 2009 a 2010 byl formulován určitý politický závazek. Od roku 2006 je vyhotovována a Parlamentu předkládána výroční zpráva o „belgickém příspěvku k uskutečňování Rozvojových cílů tisíciletí“. Tyto zprávy jsou jedněmi z mála průřezových hodnocení, které instituce belgické rozvojové spolupráce poskytují. Díky tomu máme určité sebehodnocení belgické rozvojové spolupráce, i když nejde o oficiální dokument.

Za priority byly deklarovány oblast zemědělství a výživy, s cílem do roku 2015 dosáhnout 15 % rozvojové pomoci pro tento sektor, a oblast vzdělávání, především na vysokoškolské úrovni, s podílem alespoň 12 % z rozpočtu.⁶ Belgický příspěvek na 7. Rozvojový cíl tisíciletí vztahující se k udržitelnému stavu životního prostředí však deklarovaným

1 Rozvoj: pomoc rozvojovým zemím se snižuje, tisková zpráva Výboru pro rozvojovou pomoc OECD, 4. dubna 2012

2 Sakiko Fukuda-Parr, Mělo by v období po roce 2015 pokračovat globální stanovení cílů - a jak?, New York: OSN DESA – Department of Economic and Social Affairs, červenec 2012, 24 s.

3 Např. Aurélie Leroyová, Možnosti a omezení Rozvojových cílů tisíciletí. Přehled o situaci v šesti zemích Jihu, Louvain-la-Neuve, září 2006, 35 s.

4 Tamtéž.

5 Arnaud Zacharie, Marta Ruizová, Oumou Zéová a Francisco Padilla, Rozvojové cíle tisíciletí a vzdělávání v Africe: Analytická studie o Demokratické republice Kongo, Rwandě, Senegalu, Burkíně Faso a Maroku, (Brusel: CWBCI, 2006), 175 s.

6 Výroční zpráva za rok 2010, (Brusel: Generální ředitelství pro rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc DGD, 2011), 112 s.

ambicím neodpovídá. Oproti původnímu závazku přispět 150 milionů eur na mechanismus rychlého financování „Fast Start“ poskytla Belgie v prvních třech letech pouze 90 milionů.

Souběžně s tím posiluje Belgie svoji roli v multilaterálních organizacích. Belgické příspěvky agenturám OSN jsou tak například zařazovány do státního rozpočtu automaticky. Tím si chce Belgie zajistit významnější roli při strategických diskusích. Belgická občanská společnost však neustále vládě připomíná, jak je důležité zlepšit soudržnost všech belgických politických rozhodnutí, nejen samotné politické spolupráce.

Již při analýze vyhotovené kolegy z Výboru OECD pro rozvojovou pomoc v roce 2010 byla v tomto směru formulována doporučení.⁷ Vedle různých iniciativ, jejichž cílem je zlepšit účinnost belgické pomoci, je nezbytné, aby belgická vláda zajistila vzájemnou soudržnost všech jejích oblastí činnosti. Například jde o to, aby dosahování cílů rozvojové spolupráce nebránila obchodní, finanční či

imigrační opatření. Nebrat jednou rukou to, co bylo druhou poskytnuto. Ostatně stojí za zmínku, že výše uvedená zpráva o belgickém příspěvku k naplňování Rozvojových cílů tisíciletí se zaměřuje pouze na koordinaci mezi jednotlivými kanály veřejné pomoci (vnitřní soudržnost) místo tázání se po soudržnosti mezi jednotlivými kompetencemi nad rámec rozvojové spolupráce (celková soudržnost všech témat projednávaných vládou).

Uvažovat o efektivitě rozvojové pomoci z tohoto hlediska soudržnosti politik znamená podstoupit nezbytnou sebekritiku a otevřít se dialogu o všech postupech. Hlavní výzvou a prioritou je schopnost mezinárodního společenství nadále spolupracovat, nepřerušovat dialog. Ze všech stran se začíná vynořovat stále více analýz a návrhů ohledně vize rozvoje po roce 2015, ať už jde o mezinárodní organizace, vlády či organizace občanské společnosti. Jednou ze základních výzev bude dokázat udržet společnou vizi, z ní vyvodit dohodu, zavést operativní opatření a oslovovat všechny zúčastněné v duchu sdílené

zodpovědnosti. Další často zmiňovaným nedostatkem ve vztahu k Rozvojovým cílům tisíciletí bylo omezení na rozvojové země. Od té doby, a ukázalo se to zejména v debatách, které doprovázely summit o udržitelném rozvoji Rio+20, je zjevné, že globální výzvy si vyžadují stanovení společných cílů. Belgie ostatně silně zasahovala do jednání o udržitelném rozvoji. Nezbývá než doufat, že země nesleví ze svých ambic na obranu silné sociální dimenze pro budoucí mezinárodní rámec po roce 2015.

Začít diskusi, souhlasit se spoluprací s cílem zahájit skutečně spravedlivou a nestrannou sociálně ekologickou proměnu. Taková se nabízí alternativa, přičemž každá strana (jednotlivci i skupiny) se může účastnit a převzít zodpovědnost. Proto jsou neopomenutelnou součástí budoucího utvářejícího se mezinárodního rámce pro rozvoj „vymýcení chudoby a sociálních nerovností, přehodnocení našich výrobních a spotřebních vzorců a zachování zdrojů a služeb“.⁸ ■

7 Oumou Zéová, Arnaud Zacharie a kol. Rozvojová pomoc v době krize: škrty nebo spolupráce? Zpráva o belgické rozvojové pomoci za rok 2012 (Brusel, CNCD-11.11.11, 2012), 45 s.

8 Véronique Rigotová, Rio+20: Propast či proměna?, IN Point Sud č. 6, (Brusel, květen 2012), 44 s.

Chudoba a nerovnost: Slovník minulosti střídá pohled do budoucnosti

Hospodářský růst Filipín dosahuje od roku 2000 průměrně 4,7 % ročně, ale těží z něj jen nepočtená elita. Zároveň dochází k růstu chudoby, která v roce 2009 dosahovala 26,5 %. Nejde až tak o samotnou sílu ekonomického růstu, ale o jeho povahu. Tato jihoasijská země musí pro období po roce 2015 připravit rozvojový plán, který ve svém normativním rámci znovu zohlední lidská práva, zejména zajištění práva na vzdělání, zdravotní péči a důstojné pracovní podmínky, a zároveň vyřeší dlouhotrvající nerovnosti. Tento plán by měl zahrnovat dokončení zemědělské reformy, zavedení progresivního daňového systému a revitalizaci výrobního sektoru, která zajistí vznik kvalitních pracovních příležitostí. K tomu, aby země jako Filipíny získaly adekvátní politický prostor pro nezávislou tvorbu vlastní rozvojové agendy, je ovšem zapotřebí nová mezinárodní finanční architektura.

Marivic Raquiza

Social Watch Filipíny

Cíle a realita, která z nich vzešla

Když se filipínská vláda roku 2000 připojila k Miléniové deklaraci, měla jasný mandát vymýtit chudobu a všechny s ní související problémy. Kromě toho se dnes pohybuje v rámci Rozvojového plánu pro roky 2011-2016, jehož cílem je „inkluzivní růst“, definovaný jako udržitelný vysoký růst, který vytváří vysokou zaměstnanost a redukuje chudobu. Podle prezidenta Aquina bude tento cíl dosažen „zvýšením transparentnosti a zodpovědnosti, posílením makroekonomiky, zvýšením konkurenceschopnosti průmyslových odvětví, usnadněním rozvoje infrastruktury, posílením finančního sektoru a mobilizací kapitálu, zlepšením přístupu ke kvalitním službám, posílením míru a bezpečnosti pro potřeby rozvoje a následně i ekologickou bezpečností“.

Dvanáct let po podepsání Miléniové deklarace a tři roky po začátku Aquinova prezidentského funkčního období však tyto stanovené cíle zůstávají nedosažitelné. K dosažení Rozvojových cílů tisíciletí zbývají jen dva roky a Organizace spojených národů dnes v tomto ohledu popisuje výkon Filipín jako tris-tiní, přičemž tento závěr odpovídá i názorům občanské společnosti a společenských hnutí (viz *Zpráva Social Watch 2010*). Přes toto hodnocení vláda tvrdí, že země je v zásadě na správné cestě k dosažení většiny Rozvojových cílů tisíciletí.

Zejména výskyt chudoby se mezi lety 2003 a 2006 poprvé zvýšil z 24,9 % na 26,4 % a dále maličko vzrostl na 26,5 % v roce 2009. Chudoba a hlad podle vlastního hodnocení, jak je měří Social Weather Stations, soukromá výzkumná instituce, dosahovaly nejvyšších hodnot v prvním čtvrtletí tohoto roku. Podle odhadů maloplošného výskytu chudoby z roku 2009 se chudoba v letech 2006 až 2009 prohloubila u mladých lidí, migrantů a zaměstnanců

v pracovním poměru (ve všech případech šlo o jed-noprocentní nárůst), a u dětí a jednotlivců v městských oblastech (nárůst o 0,3 %). Mezi nejchudší profese dnes patří rybáři (41,4 %), zemědělci (36,7 %) a děti (35,1 %). Z toho vyplývá, že rozvoj v průběhu posledního desetiletí nepomáhal těm nejvíce potřebným.

Samotná úroveň ekonomického růstu dosahuje celkem slušných hodnot, od roku 2000 v průměru 4,7 %. Vláda je dnes hrdá na zlepšující se hodnocení ze strany zavedených ratingových agentur i za pokroky v konkurenceschopnosti. Z toho vyplývají důležité závěry. Zaprvé, že nejde ani tak o velikost růstu, ale o jeho povahu. Zejména je zřejmé, že z hospodářského růstu těží jen nepočtená elita. Jak upozornil bývalý vládní úředník Cielito Habito,¹ v roce 2011 vzrostl hrubý domácí produkt o 17 miliard dolarů; souhrnné bohatství čtyřiceti nejbohatších Filipínců však ve stejném roce vzrostlo o 13 miliard dolarů (nárůst o 37,8 %). Podle Habita to znamená, že nově zvýšený majetek čtyřiceti nejbohatších jednotlivců v zemi odpovídá 76,5 % – tedy více než třem čtvrtinám – celkového růstu příjmů za poslední rok, což posiluje představu „oligarchické“ ekonomiky. Není divu, že Giniho index země je s hodnotou 0,44 jedním z nejvyšších v regionu.

Výzkumný ústav OSN pro sociální rozvoj (UNRISD) (2010) uvádí, že zaměstnání představuje pro většinu lidí hlavní a největší zdroj příjmů. Právě zaměstnání je zdrojem obživy většiny jednotlivců a rodin a je rozhodujícím faktorem jejich životní úrovně. V boji proti chudobě nejde však jen o přístup k zaměstnání, ale také o jeho kvalitu. Člověk může mít práci a přesto být chudý.

Pro většinu Filipínců však zaměstnání, natož pak kvalitní zaměstnání, není samozřejmostí. Roku 2011 činila míra nezaměstnanosti na Filipínách 7 %, což je víc než u všech jejich sousedů jako Thajsko

(0,7 %), Vietnam (2 %), Malajsie (3,1 %) a Indonésie (6,6 %). Kromě toho se 7% míra nezaměstnanosti za posledních pět let téměř nezměnila, což dokládá, že tento indikátor není citlivý na změny v pracovních trendech, jelikož v pracovní síle země jsou výrazně zastoupeni živnostníci a neplacená práce v domácnosti. V zemích, jako jsou Filipíny, kde většina lidí nemá adekvátní přístup k sociální ochraně, nezbyvá většině lidí k zajištění vlastního přežití žádná jiná východisko než práce. Právě v tomto kontextu se jako mnohem smysluplnější indikátor nabízí míra částečné nezaměstnanosti. Na Filipínách byla míra částečné nezaměstnanosti všeobecně dost vysoká a v posledních deseti letech dosahovala průměrné hodnoty 19,25 %. V červenci roku 2012 prudce stoupla na 22,7 %, což znamená, že Filipínci pracují dvakrát až třikrát víc, aby vystačili s penězi. Skupina částečně nezaměstnaných představuje podle Průzkumu rodinných příjmů a výdajů (FIES) z roku 2009 významnou část pracujících chudých v zemi; lze je najít převážně v sektoru zemědělství, lesnictví a lovu. Kromě toho podíl pracujících chudých v zemi narostl z 18,7 % v roce 2003 na 27,2 % v roce 2006, což je v rozporu s trendem, neboť hodnoty v zemích, jako je Vietnam a Indie, ve stejném období klesaly. A tak jako jinde na světě jsou v neformálním sektoru v městských i venkovských oblastech disproportionálně zastoupeny ženy.

Kvůli špatné situaci na trhu práce se asi osm milionů Filipínců vypravilo hledat zaměstnání v zahraničí. Jejich výděly ve výši dvaceti miliard dolarů ročně plynou do země ve formě transferů a posilují zdejší spotřebu. Transfery ze zahraničí plynou především rodinám na vyšších příčkách hospodářského žebříčku, což posiluje vliv přeshraniční migrace za prací na prohloubení nerovnosti v zemi.

Aquinově administrativě se nepodařilo zkrotit dlouhodobý fenomén hospodářského růstu bez růstu zaměstnanosti.

1 (1) Habito, Cielito (2012), Hospodářský růst pro všechny, in: rubrika No Free Lunch, Philippine Daily Inquirer, <http://opinion.inquirer.net/31439/economic-growth-for-all/downloaded>, 26. října 2012

Kde se stala chyba?

Aqiuinově administrativě se podařilo dosáhnout několika úspěchů, mezi nimiž první místo náleží prezidentovu úsilí vymýtiti bující korupci, kterou se nechvalně proslavila předchozí vláda. Důsledkem toho důvěra veřejnosti ve vládu stoupla, byť tomu částečně napomáhala hlavní filipínská média, která podle mnoha pozorovatelů mají sklony o prezidentovi informovat shovívavě či přímo ochranářsky.

Jelikož přístup ke kvalitnímu zaměstnání představuje jednu z nejdůležitějších cest z chudoby, je důležité zdůraznit, že kvalitní zaměstnání nabízí především výrobní sektor. V případě nedalekých zemí jako Vietnam a Indie přinesly strukturální změny přesun ze zemědělského sektoru k výrobě a dalším sektorům. Vysoké nároky výrobního sektoru na pracovní sílu představují velký potenciál zaměstnanosti, včetně možnosti uplatnění pro nekvalifikované pracovníky. Ale pohled na strukturu filipínské ekonomiky ukazuje zmenšující se sektor zemědělství (z 25,1 % HDP v roce 1980 na 13,1 % v roce 2009 a 12,8 % v roce 2011), klesající sektor výroby (z 25,7 % HDP v roce 1980 na 21,3 % v roce 2009 a 19,4 % v roce 2011) a prudce narůstající sektor služeb (z 36,1 % HDP v roce 1980 na 55,2 % v roce 2009 a 55,7 % v roce 2011).

V osmdesátých letech minulého století se filipínský výrobní sektor dostal do hlubokého úpadku, protože dluhová krize bránila dovozu vstupů nezbytných pro místní průmysl. Podle Rafaelity Aldabaové z Filipínského institutu rozvojových studií (PIDS)² bylo dalším důvodem pro úpadek výrobního sektoru, že „nedokázal těžit z vnitroregionálního obchodu, neboť země byla orientovaná na průmyslová odvětví s nízkou přidanou hodnotou jako polovodiče a montážní aktivity“. Zjednodušeně řečeno Filipíny převážně dovážely hotové díly a vyvážely výrobky z nich složené, což představuje proces s nízkou přidanou hodnotou. Joseph Yap z PIDS dále uvádí, že „ačkoli obchod s díly a komponenty průmyslových výrobků v jihoasijském regionu rostl, přínos filipínského výrobního sektoru k celkovému ekonomickému výkonu země se zmenšoval“. S odkazem na údaje OSN uvedl, že podíl výroby na filipínském HDP klesl z 27,7 % v roce 1980 na 21,4 % v roce 2010. Pro filipínské ženy to znamená, že výrobní sektor pro ně na rozdíl od 70. a 80. let minulého století již nepředstavuje zdroj pracovních příležitostí, a proto

se od té doby začaly orientovat na obchod a služby a na práci v domácnosti.

Prezident ve své Zprávě o stavu země z roku 2012 poukázal na outsourcing obchodních procesů (Business Process Outsourcing, BPO), konkrétně na call centra a příbuzná odvětví, jako na důležité zdroje pracovních míst. Realita je ovšem taková, že ačkoli call centra představují výrazný přínos pro filipínský rozpočet (přibližně devět miliard amerických dolarů v roce 2010), přispívají jen jedním procentem ke zdejší zaměstnanosti, protože vyžadují kvalifikovanou pracovní sílu.

Obecně vzato vládní rozvojová strategie neusiluje o žádné strukturální změny a soustředí se výhradně na hospodářský růst s implicitním předpokladem, že tento růst povede ke vzniku nových pracovních míst a omezení chudoby. V této rozvojové vizi posilují úlohu soukromého sektoru jeho partnerství s veřejným sektorem (public-private partnership, PPP), ačkoli tento program prošel jen velmi pomalým rozjezdem a v době psaní tohoto textu se stále nachází v počáteční fázi přípravy projektů.

Pokud jde o sociální politiku, vláda svou podporu soustředí na program Pantawid Pamilya, projekt podmíněných peněžních dávek (Conditional cash transfer) navržený podle vzoru programů, které fungují v Mexiku, Brazílii a dalších zemích. Převážná většina výdajů státního rozpočtu na sociální ochranu je směřována do Pantawid Pamilya, jehož rozpočet od spuštění v roce 2007 dramaticky narůstá každým rokem, zatímco rozpočet dalších programů na podporu chudých se relativně zmenšuje.

Program Pantawid Pamilya představuje intervenci na straně poptávky na podporu dostupnosti vzdělání a zdravotní péče pro chudé děti a těhotné ženy. Ze studie, kterou provedlo Filipínské centrum investigativní žurnalistiky (PCIJ), však vyplývá, že většina zdravotních a vzdělávacích středisek zařazených do programu Pantawid Pamilya nespĺňuje kvalitativní podmínky stanovené ministerstvem zdravotnictví a ministerstvem školství, což vyvolává vážné pochybnosti o kvalitě služeb poskytovaných v oblastech podmíněných peněžních dávek. Dokud se vláda nebude věnovat nabídkové straně problému, představuje investování velkých finančních zdrojů jen velké plýtvání veřejných prostředků. Kromě toho je program Pantawid Pamilya částečně financován z půjček Světové banky a Asijské rozvojové banky, což vyvolává pochybnosti o jeho finanční udržitelnosti.

Kromě toho menší průzkum provedený filipínskou pobočkou organizace Social Watch mezi

příjemci dávek z programu Pantawid Pamilya odhalil, že ačkoli jsou tito lidé vděční za podmíněné peněžní dávky, jsou přesvědčeni o tom, že dlouhodobě je před chudobou ochráněn jen přístup k zaměstnání. Autoři programu Pantawid Pamilya se v současnosti již pokoušejí reagovat na kritiku veřejnosti, že tento program není spojen s vytvářením nových pracovních míst. Nicméně efektivitu projektů nově navazovaných na Pantawid Pamilya ukáže až čas. V době psaní tohoto textu autoři Pantawid Pamilya připouštějí, že stále nevznikla finální podoba jasné exitové strategie tohoto pětiletého programu. Hlavní otázkou zůstává, zda se po pěti letech příjemci dávek vymaní z chudoby, nebo zda jen zanikne samotný program. Dokud součástí fungování Pantawid Pamilya nebude přístup k udržitelnému zaměstnání obecně a zejména ke kvalitním pracovním místům, veřejnost na tento sociální program bude pohlízet skepticky a pochybovat o jeho efektivitě.

Všeobecný přístup ke kvalitnímu vzdělání a zdravotní péči dosud zůstává v nedohlednu, zejména kvůli nedostatečnému financování. Stojí však také za zmínku, že zvýšení financování v těchto oblastech vyžaduje od zainteresovaných agentur budování nových kapacit k přijímání a efektivnímu využívání dalších finančních zdrojů. Zvýšení sociálních výdajů je však nezbytné ze dvou důvodů: Zaprvé, protože z pohledu lidských práv představují důležitou součást práv občanů, a zadruhé, protože jsou to důležité složky pro lidský rozvoj, zejména ve vzniku zdravé a produktivní pracovní síly v zemi. Kromě toho je přístup ke všeobecné sociální ochraně tématem, o kterém je nutné začít diskutovat s vládou už kvůli jejímu zaujetí úzce stanovenými cíli, ani nemluvě o tom, že programy sociální ochrany jsou (s výjimkou Pantawid Pamilya) obecně roztržštěné a nedostatečně financované.

Rozvojová agenda po roce 2015: další příležitost k nápravě

Výchozím bodem pro vznik rozvojové agendy pro Filipíny po roce 2015 je návrat k lidským právům jako normativnímu rámci při vytváření politických opatření a programů. Klíčovým hybatelem ve vzniku rozvojové agendy pro Filipíny po roce 2015 by mělo být masové hnutí za společenskou změnu, vedené chudými a marginalizovanými ženami, muži a dětmi bez ohledu na věk, etnicitu, schopnost pracovního uplatnění, sexuální orientaci a zeměpisnou polohu. Cílem nové agendy by se mělo stát rozvíjení

2 (2) InterAktyon.com, internetový zpravodajský portál TV5 (2012), <http://www.interaktyon.com/business/29747/manufacturing-revival-key-to-p...>, aktuální ke dni 26. října 2012

lidského potenciálu a schopností – ať už jde o děti, mládež nebo dospělé. Zajištění přístupu ke vzdělání a zdravotní péči je klíčem k vybavení lidí vědomostmi, dovednostmi, kritickým uvažováním, schopností participace a blahobytem, který jim umožní vstup do produktivního a politického života.

K vyřešení dlouho přetrvávajících nerovností v zemi musí klíčovou úlohu sehrát redistribuce a afirmativní akce. To zahrnuje i dlouhotrvající snahu dosáhnout sociální spravedlnosti dokončením programu zemědělské reformy. V tomhle ohledu se bohužel zdá, že úspěch je dnes ještě vzdálenější než kdy dřív; nově vytvořená Aliance na záchranu reformy zemědělství (SARA) nedávno vyhodnotila výkon současné administrativy na tomto poli jako tristní a obvinila ji, že dosahuje historicky nejnižší míry implementace a že za její vlády dochází k přebujelému převádění půdy ze zemědělské na průmyslovou. Dále je nutně zapotřebí provést majetkovou reformu včetně potřeby reformovat daňový systém a učinit jej progresivnějším. Finanční zdroje pro tyto reformy musí pocházet z příjmů vytvářených progresivnějším

daňovým systémem, který upřednostní přímé zdanění před nepřímým a bude větší měrou zdaňovat spotřebu luxusních statků.

V souvislosti s poptávkou chudých žen a mužů po dlouhodobém přístupu ke kvalitním pracovním příležitostem je nutně zapotřebí učinit z tvorby pracovních míst klíčový prvek rozvojové agendy a revitalizovat výrobní sektor. To znovu zdůrazňuje potřebu strukturální změny ve prospěch dynamičtějších odvětví, která pomohou zajistit kvalitní pracovní příležitosti. Znamená to také nutnost prosazovat změny v mezinárodní ekonomické a finanční architektuře, aby země jako Filipíny získaly odpovídající politický prostor pro nezávislou tvorbu vlastní rozvojové agendy. Pokud jde o klimatické změny, je na jednu stranu pravda, že Filipíny k emisím skleníkových plynů přispívají přibližně jen jedním procentem, a proto se soustředí spíše na adaptační procesy, přesto musí být jakákoli budoucí průmyslová politika konzistentní s trendem omezování uhlíkových emisí.

S ohledem na to, že většina chudých žen a mužů pracuje v zemědělském sektoru, jsou do

tohoto sektoru nutné značné investice, které skrze zpřístupnění úvěrů, budování zavlažovacích kanálů a dopravní infrastruktury apod., povedou ke zvýšení příjmů a produktivity drobných výrobců. Stejně tak je důležité, aby farmáři a rybáři měli možnost hledat zaměstnání mimo zemědělský sektor. To mimo jiné znamená, že je nutně ženám na venkově zpřístupnit potřebná podpůrná zařízení (např. mateřské školky) a možnosti rekvalifikace, která zvýší jejich příležitosti získat zaměstnání a udržitelné živobytí.

Místo projektů jako Pantawid Pamilya by se sociální ochrana měla soustředit na vytvoření všeobecné sociální záchranné sítě, díky které nejen malá skupinka vyvolených, ale skutečně každý získá přístup alespoň k minimálním prostředkům, které mu umožní žít důstojným životem.

A konečně, vzhledem k tomu, že nejchudší lidé žijí na územích, kde dochází k ozbrojeným konfliktům, a jsou sociálně vyloučeni kvůli kulturním, jazykovým a podobným rozdílům, musí se rozvojová agenda po roce 2015 soustředit na mírový proces a podporu kulturní diverzity. ■

Pár kroků vpřed, pár kroků vzad

Ghana Social Watch Coalition

Zdá se, že hlavní překážkou na cestě k rozvoji a lidskému blahobytu je v případě Ghany nedostatek politické vůle. Není to však překážka jediná. Západoafrická země udělala velký pokrok směrem k vymýcení chudoby, potravinové bezpečnosti a dostupnosti vzdělání. Nedokáže však dosud poskytnout lékařskou péči všem svým občanům ani bezplatnou lékařskou péči těhotným ženám. Z toho důvodu zůstává mateřská úmrtnost nadále vysoká, stejně jako nerovnost mezi pohlavími. Ekonomika však prožívá setrvalý vzestup.

V naplňování Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs) dosahuje Ghana smíšených výsledků. Velké úsilí bylo vynaloženo na snížení počtů chudých, na zlepšení potravinové bezpečnosti a na zvýšení dětské docházky do školy. Do roku 2007 byla Ghana oslavována jako jedna z prvních zemí subsaharské Afriky, které se dostaly na dobrou cestu k dosažení cíle omezení chudoby. Mezi lety 1992 a 2006 se podíl těch, kdo žijí pod hranicí chudoby, zmenšil z 36,5 % na 18,2 %. V případě ostatních cílů MDGs však pokrok nebyl dostatečný.

Stoupl počet dětí zapsaných v základních i středních školách. Od roku 1991 do roku 2008 se podíl dětí v mateřských školách zvýšil ze zhruba 56 % na téměř 90 %. Ve stejném období vzrostla docházka v základních školách ze 74 % na téměř 95 % a na středních školách ze 70 % na 79 %.

U dalších cílů a jejich cílových hodnot takových pokroků dosaženo nebylo.

Úmrtnost matek při porodu zůstává nepříjemně vysoká. Došlo k určitému pokroku ve snížení míry mateřské úmrtnosti, která od roku 1992 do roku 2008 poklesla z 540 úmrtí na 100 000 živě narozených dětí na 450 na 100 000 živě narozených dětí. Snížit tuto hodnotu na 185 úmrtí na 100 000 živě narozených dětí, která je jedním z cílů MDGs, se však ukazuje jako obtížnější, než se zdálo, a je nepravděpodobné, že by se podařilo tohoto cíle dosáhnout do roku 2015.

První překážkou, kterou by bylo nutné překonat, je nedostatek kvalifikovaného zdravotnického personálu. V současnosti je pokrytí obyvatelstva kvalifikovanými porodníky velmi slabé. Není dostatek zájemkyň, které by mohly nahradit porodní asistentky odcházející do důchodu. Kromě toho se v přístupu ke zdravotní péči projevuje hluboká propast mezi městem a venkovem. Ve venkovských oblastech je kvalifikovaná porodní péče téměř nedostupná. Vzdálenosti dělící obyvatele od zdravotnických zařízení a kvalifikované péče jsou jen obtížně překonatelné. Rozhodování těhotných žen ohledně zdravotní péče, kterou využijí, je rovněž velmi výrazně závislé na jejich finančních možnostech. Chudé

ženy zpravidla nevyhledávají odbornou péči, pokud jejich zdravotní stav není kritický.

Dalším cílem, který se Ghaně zřejmě nepodaří naplnit, je cíl třetí – podpora rovnosti příležitostí a zrovnoprávnění žen. Místo toho, aby se počet žen ve výkoných pozicích ve veřejném sektoru zvyšoval, je dnes žen v klíčových oblastech ještě méně. Počet poslankyň Parlamentu klesl od roku 2000, kdy v 200členném sněmu zasedalo 25 žen, na 19 žen ve 230členném zákonodárném sboru, tedy z 10 % na 8,3 %. Ženy obsadily pouhých 16 % ministerských postů a 10 % postů ministerských náměstků. I na úrovni regionální samosprávy je jen málo žen ve výkoných pozicích. Tato nerovnost může být připsována nedostatku úsilí vlády při naplňování mezinárodních závazků.

Ghana na počátku milénia...

Když se mezinárodní komunita roku 2000 shodla na Rozvojových cílech tisíciletí, měla za sebou Ghana tři desetiletí hospodářských i politických propadů a obnovy – dluhové krize 70. a 80. let, programů strukturálního přizpůsobování z 80. let a pomalého zotavování z 90. let.

Mezi roky 2000 a 2008 Afrika prožívala období vytrvalého růstu s ročními průměry téměř 5 %. Způsobily ho vnitřní i vnější faktory, mezi nimi vysoká poptávka po komoditách, přísun pomoci, zahraniční investice směřující převážně do sektoru těžby přírodního bohatství, reforma státních institucí, podpora soukromého kapitálu a institucionalizované pojetí ekonomické liberalizace. Dalším faktorem byla politická stabilita mnoha zemí v tomto regionu. Politicky byla Ghana charakterizována jako maják míru a spolehlivosti v západní Africe. Tato image přitahovala investice i rozvojovou pomoc a posilovala ekonomický růst.

Vzhledem k tomu, že ghanská ekonomika zůstává vysoce závislá na nerostném bohatství a vývozu primárních komodit, přispěly rekordně vysoké ceny zlata a kakaa k jejímu ekonomickému růstu. Cena kakaa, hlavního zemědělského vývozního artiklu této země, stoupla na nejvyšší hodnotu za posledních 32 let a dosáhla 3 500 dolarů za tunu. V tom samém roce také národní produkce kakaa dosáhla rekordního objemu jednoho milionu tun. Její produkci zvýšily i pobídky výrobcům – pokud bychom měli jmenovat dvě nejvýznamnější, byly to vyšší výkupní ceny a program hnojení a ochranných postřiků. Dále v roce 2011 cena zlata překročila hranici 1900 amerických dolarů. Ve Ghaně bylo vytěženo téměř 1,5 milionu uncí, které byly prodány za 2,2 miliardy dolarů. Podle Ghanské důlní komory to představovalo 30% nárůst. Ghanskou ekonomiku dále posílilo objevení komerčně těžitelných

ložisek ropy. Těžba a vývoz byly zahájeny v roce 2010. S ohledem na rostoucí příjmy byla Ghana v roce 2011 zařazena do skupiny zemí se středními příjmy.

Důležitý zdroj rozvojového financování představuje také zahraniční pomoc. Ghana je v mnoha směrech miláčkem dárců a za poslední roky získávala pomoc ve formě rozpočtové i projektové podpory. Z necelých 300 milionů dolarů v 90. letech minulého století tato pomoc stoupla, až v roce 2004 vyvrcholila s hodnotou 924 milionů dolarů. V roce 2009 dostala Ghana zahraniční pomoc v celkové výši asi 820 milionů. Expert Robert Osei k tomu poznamenal, že největší část pomoci mířila do energetického sektoru a byla ve formě půjček, ale velké procento grantů směřovalo také do sektoru zdravotnictví. Upozorňoval, že vláda se snaží výrazně zvýhodňovat investice do infrastruktury, zatímco dárci preferují spíše podporu sociálních sektorů.

Spolu s tím, jak se ekonomická situace země zlepšovala, byly podnikány i kroky k nápravě společenských problémů. Až do roku 2003 fungoval sektor zdravotnictví na ryze komerčním principu. Pacienti byli nuceni zaplatit předem a teprve pak jim byla poskytnuta zdravotní péče. Tento systém nejen prohluboval nerovnosti – ale zvláště pro chudé a zranitelné byl přímo škodlivý. Proto byl roku 2003 zaveden národní systém zdravotního pojištění, jehož cílem bylo zajistit spravedlivou a všeobecnou zdravotní péči všem Ghananům. Systém měl být financován částečně z 2,5% daně uvalené na veškeré zboží a služby, částečně z příspěvků do systému sociálního pojištění a částečně z ročních příplatků. Měl pokrývat ambulantní i hospitalizační péči o pacienty a základní, v programu stanovené léky. Tento systém však nepokrývá všechny nezbytné lékařské úkony a služby.

V roce 2008 byla zavedena politika bezplatné zdravotní péče pro matku a dítě. Tento program má za cíl snížit úmrtnost matek a novorozenců a zpřístupnit rodičkám před- i poporodní zdravotní péči.

Ještě před MDGs přijala Ghana Program bezplatného povinného základního vzdělání (FCUBE). Roku 2005 zavedla systém dotací a program školního stravování, kterým dále podporovala zápisy a docházku do základních škol.

... a dnes

Na první pohled se může zdát, že Ghana dosáhla v rozvojových oblastech výrazného pokroku. Ale i přes tento pokrok jistě okolnosti, které znevýhodňovaly chudé a zranitelné, stále přetrvávají.

Chudoba dostala novou tvář. Jako mnoho dalších zemí, které v posledním desetiletí prožívaly období ekonomického růstu, i Ghana postupovala do skupiny zemí

s nižšími středními příjmy. Průmysl, služby a zemědělství stále představují tři hlavní sektory ekonomiky. Ale i přes zdánlivě úctyhodný růst se v některých případech vyostřily nerovnosti v příjmech, zejména v regionálním srovnání – podle Rozvojového programu OSN přežívá 28 % populace za méně než jeden dolar denně.¹

Ve skupině sociálně slabších obyvatel v Ghaně výrazně převažují ženy. Ve venkovských oblastech je situace ještě horší. Systémové a strukturální nerovnosti mezi pohlavími omezují přístup žen k výrobním zdrojům a ke zdrojům obživy.

Náklady na zdravotní péči jsou pro zranitelné vrstvy obyvatelstva prohibitivně vysoké, a to i po zavedení národního systému zdravotního pojištění. Do tohoto systému se někteří poskytovatelé zdravotní péče nehlásí, některé léky na léčbu běžných chorob z něj nejsou hrazeny. Lékárný se systémem vystupují ze strachu, že vláda nebude včas splácet účty za vydaná léčiva. Mnozí pacienti jsou nuceni za léky platit, přestože mají být v rámci systému poskytovány bezplatně. Využívat výhod zdravotního pojištění je natolik časově náročné, že si mnozí tento přístup nemohou dovolit.

Přestože existuje systém bezplatné zdravotní péče pro těhotné ženy, mateřská úmrtnost je stále neúnosně vysoká. Může to souviset s mezerami v pokrytí, které tento program neřeší. Podle ministerstva pro věci matky a dítěte jen 24 % žen v nejnižším příjmovém kvintilu rodí ve zdravotnickém zařízení.² Mnohdy jde o chudé ženy z venkovských oblastí, které se starají o velké rodiny (čtyři až šest dětí) a nemohou využívat služeb bezplatného zdravotnictví.

Ke snížení vysoké mateřské úmrtnosti by bylo zapotřebí pochopit, že ženy nepředstavují homogenní skupinu. Je nutné brát v úvahu nejen situaci, které čelí ženy v nejnižším kvintilu společnosti, ale také nesnáze, se kterými se potýkají další skupiny žen. Občanská sdružení jako Aliance pro právo na reprodukční zdraví se nadále zasazují za investice do vzdělávání a plánovaného rodičovství a do pohotovostní porodnické péče zejména ve venkovských oblastech.

Nízký počet žen ve výkonných pozicích, ať už na národní nebo regionální úrovni, znamená, že neexistují konkrétní politická opatření, která by řešila strukturální nerovnost mezi pohlavími a podporovala participaci žen. Té brání tradiční předsudky, negativní vnímání působnosti žen ve veřejných funkcích a nedostatek politické vůle podporovat efektivní participaci žen ve

vládě a v politických stranách.

Manifest ghanských žen, který roku 2004 po široké diskusi zveřejnily feministické organizace, se zaměřuje na otázku politické vůle. Manifest formuluje požadavky na vládu a politické strany v otázkách 10 témat včetně ekonomického zrovnoprávnění žen, vlastnictví půdy, sociální politiky a rozvoje, lidských práv a zákonů, politiky a rozhodovacího procesu. Dvanáct požadavků na politiku a rozhodovací proces se domáhá změny politické kultury a zajištění participace žen na všech úrovních.

Byly podniknuty i další kroky na podporu vtělení tématu rovnoprávnosti pohlaví do Ústavy. V roce 2010 Komise pro revizi ústavy vyzvala k podávání návrhů na její změnu. Ghanská Síť organizací pro ženská práva (NETRIGHT), Koalice Manifestu ghanských žen a Koalice proti domácímu násilí předložily své návrhy, které zahrnovaly zákaz diskriminace a předpojatosti na základě pohlaví, zajištění genderové rovnováhy a spravedlivého zastoupení marginalizovaných skupin při obsazování veřejných funkcí, posílení účasti žen ve všech veřejných institucích, afirmativní akce v případě rizikových skupin a adekvátní doplnění ústavy o ustanovení zaručující rovnoprávnost žen.

Po roce 2015

Výše uvedené výzvy představují jen několik z mnoha problémů, které Ghaně budou znesnadňovat její úsilí o splnění Rozvojových cílů tisíciletí. Přestože ghanská vláda tyto i další rozvojové cíle podpořila bezpočtem oficiálních prohlášení, největší překážkou nadále zůstává nedostatek politické vůle.

Řešení této řady problémů bude vyžadovat mix finančních zdrojů a silné politické vůle. Zřejmě bude zapotřebí také to, aby Ministerstvo pro věci matky a dítěte začalo hrát výraznější roli alespoň jako koordinátor, přestože není přímo zodpovědné za programy zaměřené na zlepšení kvality života žen, např. program bezplatné zdravotní péče pro těhotné ženy. Ovšem velice omezený rozpočet ministerstva mu v tomto směru bude velkou překážkou a je nepravděpodobné, že by v dohledné budoucnosti došlo k navýšení financování tohoto resortu.

Ačkoli se všeobecně uznává, že cílové hodnoty, stanovené Rozvojovými cíli tisíciletí, nebudou do roku 2015 dosaženy, diskuse o rozvojové agendě po roce 2015 zatím ani nezačala. Občanská společnost na vládě dál požaduje, aby poskytla velmi potřebnou podporu, finanční i jinou, k dosažení rozvoje, který by byl udržitelný a všestranně spravedlivý. ■

Zdroje

Panel pro pokrok v Africe, 2012. Práce, spravedlnost a rovnost; Hledání příležitostí v dobách globálních změn. Zpráva o pokroku v Africe.

Aliance pro právo na reprodukční zdraví (ARHR), březen 2012, Prohlášení Aliance pro právo na reprodukční zdraví.

Asante, Comfort, 2011. Platba na žáka: Dopad na zápis žáků v ghanských základních školách. Případová studie vybraných středních škol ve městě Sunyani

Daily Guide, červenec 2012; "Cash and Carry se vrací" Článek, <http://www.dailyguideghana.com/?p=55699>

Ghanská vláda, 2011, Rozpočet pro rok 2011, tabulky dodatků.

Graham, Yao, 2012; Cesta k filantropické agendě sociální spravedlnosti v Africe v dobách globální restrukturalizace.

Ministerstvo zdravotnictví & národní tým OSN, 2011; Rámec urychlení Rozvojových cílů tisíciletí a národní akční plán, Zdraví matek.

Národní komise pro rozvojové plánování a Systém OSN v Ghaně, 2012; Dosažení Rozvojových cílů tisíciletí a rovnosti v Ghaně: Témata, která se skrývají za statistikami. Závěrečná zpráva.

Národní komise pro rozvojové plánování, 2010, Střednědobý rámec národní rozvojové politiky: Ghanská agenda společného růstu a rozvoje (GSGDA) 2010 – 2013. Svazek I.

Osei, Robert Darko, 2012. Pomoc, růst a toky soukromého kapitálu do Ghany. Pracovní dokument Světového institutu pro výzkum rozvojové ekonomiky při Univerzitě OSN.

Reuters, září 2011, „Produkce zlata v Ghaně v prvním pololetí roku 2011 stoupla o 3 %“. Článek, <http://www.reuters.com>

Standard Bank 2010. Economie. Ghana: Roční výhled.

Sumner, Andy, 2012. Nová tvář chudoby: Jak se od 90. let změnila skladba chudoby v nízké- a středněprůměrných zemích (vyjma Číny)?

Koalice Manifestu ghanských žen, 2004; Manifest ghanských žen.

Zaney, GD, 2012. 8 let Manifestu ghanských žen – Zhodnocení.

1 Roku 2006 odhadoval Rozvojový program OSN podíl populace přežívající za méně než 2 dolary denně na 51 %.

2 Ministerstvo pro věci matky a dítěte: Ženy na venkově a Rozvojové cíle tisíciletí 1 a 3: Úspěch a přetrvávající výzvy. Pracovní dokument 56. Komise OSN o statutu žen.

Politické tahanice, nejistota a nedostatek dat brání rozvojovému úsilí

Manal J. Putros Behnam,
Asociace Iraqi Al Amal

Během posledních deseti let prošel Irák dramatickými změnami v politickém uspořádání, ale toužebně očekávaný přechod k demokracii nepřinesl podmínky potřebné pro rozvoj. Ačkoliv vláda v roce 2009 zveřejnila strategii na snížení chudoby, vynaložené úsilí, zdroje ani následná kontrola nebyly dostačující k tomu, aby se v běžném životě projevily viditelné výsledky.

Politické tahanice a bezpečnostní problémy podkopávaly stabilitu, která je nezbytnou podmínkou rozvoje. Kvalita života poklesla: Chudoba zůstává, vzdělávací systém upadá a ženy jsou stále zranitelnější. V postavení mužů a žen i mezi městy a venkovskými oblastmi přetrvávají nerovnosti. Pokud se irácká vláda chce vrátit na správnou cestu, musí konečně provést sčítání lidu, které je odkládáno od roku 2007, a shromáždit tak spolehlivá data, na jejichž základě bude možné navrhnout komplexní, efektivní a odpovídajícím způsobem financované rozvojové plány.

Chudoba, fenomén mnoha tváří

Irák není chudá země, ale velká část jeho obyvatelstva žije v chudobě. Životní úroveň této středopříjmové země posledních 25 let upadala. Existuje hluboká propast mezi ekonomikou na národní úrovni a sociální realitou, kterou pocítují iráckí občané. Hrubý domácí produkt na osobu se podle Světové banky mezi lety 1980 a 2006 propadl o třetinu, z přibližně 3000 amerických dolarů na 2000 dolarů. Ale jak uvádí zpráva Světové banky „Boj s chudobou v Iráku“, nejvíce zarážejícím údajem „není samotný pokles, ale skutečnost, že negativní růst odporuje trendu všech ostatních zemí v oblasti Středního východu a severní Afriky“. Jako příklad tohoto propadu zpráva mimo jiné uvádí, že „docházka v základních školách, ukazatel, ve kterém Irák dříve v celém regionu vedl, za posledních 25 let v Iráku poklesla, zatímco ve všech ostatních zemích v regionu stoupla“.

Národní strategie pro omezování chudoby (NSPRI), zveřejněná roku 2009 zároveň s Národním rozvojovým plánem, pokrývá klíčové body Rozvojových cílů tisíciletí a je zaměřena na podporu nejchudších Iráčanů, přičemž všeobecný cíl snížení míry chudoby ze současných 22,9 % na 16 % do roku 2014 chce dosáhnout sledováním následujících šesti základních cílů:

1. Dosáhnout vyšších příjmů pro pracující z nejchudších vrstev.

2. Zlepšit zdravotní standard nejchudších vrstev.
3. Zpřístupnit a zlepšit vzdělání pro nejchudší vrstvy.
4. Zlepšit bytovou situaci nejchudších vrstev.
5. Zavést efektivní sociální ochranu nejchudších vrstev.
6. Snížit nerovnost mezi muži a ženami z nejchudších vrstev.

Vládní instituce však selhaly v zavádění odpovídajících politik a opatření k dosažení těchto cílů.

Tvůrci NSPRI uvedli, že ačkoli dvě třetiny obyvatelstva žije v městech, polovina chudých lidí obývá venkovské oblasti. Podle NSPRI existují další relevantní rozdíly mezi jednotlivými regiony: V některých z nich se chudoba dotýká více než čtyřiceti procent obyvatel (Muthanna, 49 %; Babil, 41 %; Salahuddin, 40 %), zatímco v Kurdistánu tento poměr klesá na 10 %. Rozdíly ve výdajích jsou nižší než rozdíly v příjmech: Na nejbohatších 20 % domácností připadá 43 % celkových národních příjmů a na nejchudších 20 % pouze 7 %, zatímco nejbohatší domácnosti představují 39 % celkových výdajů a nejchudší 9 %.

Tvůrci strategie také zaznamenali slabou korelaci mezi chudobou a nezaměstnaností. Míra chudoby dosáhla 39 % ve venkovských a 16 % v městských oblastech, ale míra nezaměstnanosti dosahuje 11 % na venkově a 12 % ve městech. Tento rozdíl patrně odráží vazby mezi chudobou a nízkými mzdami, protože dělníci představují ve venkovských oblastech kvůli propadu v jejich produktivitě celých 89 % pracovní síly.¹

Úpadek školství

Podle Meziagenturního informačního a analytického útvaru, zřízeného OSN ke zlepšení dopadu humanitárních a rozvojových aktivit v Iráku, je každý pátý Iráčan ve věku 10 až 49 let negramotný. „Gramotnost se dotýká každého aspektu života“ a kriticky ovlivňuje „pracovní uplatnění, zdraví, občanské aktivity a společenské názory“, píše se ve zprávě vydané útvarem v roce 2010.

V tomto případě existují také „výrazné nerovnosti“ mezi muži a ženami (24 % ku 11 %) a mezi venkovskými a městskými oblastmi (25 % ku 14 %), přičemž na venkově je nerovnost mezi pohlavími ještě větší.²

Desetiletí válek a roky ponižující blokady zaměřené proti iráckým občanům (přikl. proti režimu Saddáma Husajna), následované nepřetrávající politikou

nestabilitou, nejistotou, nízkou životní úrovní a korupcí společně zapříčinily úpadek, který je živnou půdou pro negramotnost.

Agentury OSN a irácká vláda uskutečňují různé programy na podporu gramotnosti mezi dětmi, mládeží a dospělými, jakož i další projekty, které nabízejí rekvalifikaci a získávání životních dovedností. Tyto programy však vyžadují následnou kontrolu a trvalou podporu ze strany iráckých vzdělávacích institucí, aby bylo dosaženo znatelného snížení míry negramotnosti. Místní nevládní organizace také zavedly mnoho programů po celém Iráku, jedná se však o pilotní projekty, které jsou nedostatečně financované, anebo postrádají potřebný plošný dopad.

Rostoucí zranitelnost žen

Počet domácností vedených ženami se po roce 2003 zvýšil a ženy, které tyto domácnosti vedou – asi 90 % z nich představují vdovy – i další členové těchto domácností jsou velmi zranitelní. Přesná čísla nejsou k dispozici, ale podle odhadů se tento stav týká každé desáté irácké domácnosti, tedy přibližně 450 000 domácností.

Statistiky vládních institucí, mezinárodních agentur a organizací občanské společnosti se liší. Tato neurčitost činí ze sčítání lidu velmi důležitý krok k posouzení životních podmínek žen. Mezinárodní organizace pro migraci v roce 2011 potvrdila, že kritické situace, týkající se přístupu k práci, potravinového zajištění a bytové situace, činí ženami vedené domácnosti zranitelnými vůči zneužívání a vykořisťování.

Meziagenturní informační a analytický útvar³ uvedl v roce 2012, že rané sňatky „jsou stále rozšířené“, ačkoli jsou nezákonně před patnáctým rokem věku a vyžadují zvláštní povolení od soudce mezi patnáctým a osmnáctým rokem. Přesto v náboženských komunitách mnoho dívek vstupuje do manželství bez svolení soudu už ve věku 11 až 15 let. Tyto dívky se propadají do nezákonného postavení, které jim brání v přístupu ke vzdělání a zdravotní péči. Kmenoví vůdci však běžnou praxi sňatků z donucení ospravedlňují tradičními a kulturními důvody.

Klíčové informace zůstávají neznámé

Nedostatek spolehlivých informací o životních podmínkách obyvatelstva brzdí rozvojový proces, ale celostátní sčítání lidu bylo od roku 2007 už čtyřikrát

¹ Národní strategie pro omezování chudoby, 2009

² Gramotnost v Iráku, faktografický přehled, 2010

³ Ženy v Iráku, faktografický přehled, 2011

odloženo pod záminkou bezpečnostních obav. Vláda a její podporovatelé tento průzkum odkládají na neurčito, ačkoli je podle článku 140 Ústavy nezbytný k rozhodnutí sporu ohledně vnitrostátní kurdsko-irácké hranice. Konflikt se netýká jen území, která si nárokuje poloautonomní Kurdistan a která v současnosti spadají do čtyř regionů pod ústřední vládou v Bagdádu, ale i kurdského podílu na národním rozpočtu, který musí být určen procentem obyvatelstva v každé provincii a regionu.

Sčítání lidu vyjasní, zda sporná teritoria obývá kurdská či arabská většina, a vyřeší i spory o rozpočet. Odklady každopádně brání přesným odhadům počtu sirotků a vdov, kteří potřebují bezodkladnou pomoc. Přes to všechno dosud není stanoveno datum pro provedení sčítání lidu.⁴

Doporučení

Aby se vrátil na správnou cestu k dosažení udržitelného rozvoje, musí se Irák v krátkodobém časovém horizontu soustředit na následující úkoly:

- Na politické úrovni by vládní instituce měly navrhnout a realizovat komplexní a jasná politická opatření ke snížení chudoby, zdokonalit systém vzdělávání a zrovnoprávnit ženy. Dále je zapotřebí uvolnit odpovídající rozpočtové zdroje na rozvojové programy.
- Úřady musí pomoci dobře navržených strategií bojovat proti korupci.
- V nejbližším možném termínu by mělo být provedeno sčítání lidu, kterého by jeho tvůrci měli využít k získání informací potřebných pro navržení budoucích rozvojových plánů.
- Občanská společnost se musí podílet na tvorbě politik a strategií a angažovat se v jejich implementaci a následné kontrole. ■

⁴ <http://musingsoniraq.blogspot.com/2010/12/iraqs-census-put-off-again-for-fourth.html>

Vláda musí zlepšit sociální a genderovou politiku

Korea dosahovala už od konce Korejské války v 50. letech minulého století vysokého hospodářského růstu. Roku 1996 se stala členem Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a jako 24. členský stát se připojila k Výboru OECD pro rozvojovou pomoc (DAC), přičemž sama splnila většinu Rozvojových cílů tisíciletí. Korea se snaží hrát úlohu prostředníka mezi dárci a jejich partnery a sama je od summitu G20 v Soulu v roce 2010 a Busanského 4. fóra o efektivitě rozvojové pomoci v roce 2011 jedním z nových dárců OECD/DAC. Na druhou stranu se v Koreji jako vedlejší efekt intenzivního ekonomického růstu projevuje socioekonomická nerovnost. Vláda buduje “korejský model oficiální rozvojové pomoci” a tříští tak strukturu rozvojové pomoci.

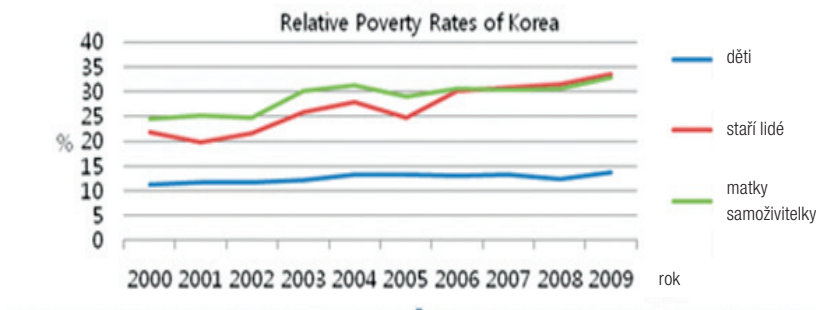
EwiJeong Jeong

CCEJ

Už žádná extrémní chudoba, ale diverzifikovaná chudoba

Korea dosáhla většiny Rozvojových cílů tisíciletí, ale společnost stále čelí problémům, které nejsou v indikátorech MDGs podchyceny. Po konci Korejské války činil HDP pouhých 67 miliard amerických dolarů a země patřila mezi nejméně rozvinuté země (LDC). Korejská vláda prosazovala hospodářskou politiku zaměřenou na posílení exportně orientovaného montážního průmyslu s levnou domácí pracovní silou. Díky intenzivní podpoře vlády se exportně orientované konglomeráty staly tahounem korejského hospodářského růstu a HDP se z 533,5 miliardy amerických dolarů v roce 2000 zdvojnásobil na 1014,3 miliardy dolarů v roce 2010. Vláda přesouvala finance z mezinárodních trhů převážně do odvětví výroby a exportu, do velkých konglomerátů, metropolitních oblastí a rodných měst bývalých prezidentů, čímž prohlubovala rozdíly mezi jednotlivými regiony, odvětvími, sociálními vrstvami a sektory. Ekonomika byla těžce postižena asijskou finanční krizí v roce 1997 a celosvětovou finanční krizí v roce 2008. Následně se vzpamatovala, ale nerovnosti a polarizace společnosti se prohloubily. Je to kvůli nedostatku mechanismů sociální ochrany, kvůli kterým se chudí zaměstnanci a drobní podnikatelé zařadili vedle tradičně zranitelných skupin, jako jsou chudé děti, matky samoživitelky, zdravotně postižení a staří lidé.

Současná vláda k překonání finanční krize použila snížení daní a politiku na podporu vzniku nových pracovních míst (Projekt čtyř hlavních řek). Z daňových úlev ovšem profitovaly převážně konglomeráty. Projekt čtyř hlavních řek byl zase orientován na námezdní práci, nikoli na stabilní zaměstnání na plný úvazek, a tím prospíval především stavebním konglomerátům. Vláda v roce 2009 na podporu blahobytu obyvatel investovala 7,42 miliardy

Relativní míra chudoby v Koreji

amerických dolarů, což bylo o 1,2 miliardy dolarů více než v předchozím roce. Politika peněžních dávek však narazila na problém polarizace ekonomické struktury. Podle Korejského institutu pro zdravotnictví a sociální věci (KIHASA) v roce 2006 celých 14,2 % čtyřčlenných domácností žilo z příjmů nižších než minimální životní náklady – 1080 amerických dolarů měsíčně – a v roce 2010 17,6 % čtyřčlenných domácností žilo za méně než 1258 amerických dolarů měsíčně. Kvůli relativně nižší úrovni příjmů a vysokému podílu starších občanů byl tento podíl dvojnásobně vyšší ve venkovských oblastech než v metropolích.

V letech 2000 až 2009 narůstala relativní chudoba dětí, starých lidí a matek samoživitelek. Dětská chudoba byla nejvyšší ve venkovských oblastech a ve věkové kategorii 12 až 18 let. Hlavní příčinou dětské chudoby jsou životní podmínky v domácnostech spravovaných ženami, staršími lidmi, lidmi s nižším vzděláním, v domácnostech s jedním příjmem a v domácnostech námezdních pracovníků. Chudoba starých lidí se týká především žen, osob s nižším vzděláním, osob se zdravotními potížemi a obyvatel venkovských oblastí. Domácnosti matek samoživitelek trpí především v případech žen starších, s nižším vzděláním, s menším počtem zdrojů příjmů, s větším počtem nezletilých dětí a žen pracujících na částečný úvazek. Z těchto skutečností vyplývá,

že vláda musí přijmout opatření na omezení socioekonomické nerovnosti a chudoby, jejichž výsledkem bude více než pouhé přerozdělování bohatství, musí podporovat vznik kvalitních pracovních míst a omezovat výskyt “slepých míst” programů sociální ochrany.

Problémy na cestě k emancipaci žen

Korea dosahuje nízké úrovně genderové rovnosti v rozhodovacím procesu. Podle Zprávy o globální genderové propasti Světového ekonomického fóra (WEF) z roku 2011 Korea obsadila 111. příčku na žebříčku 125 zemí podle podílu žen v zákonodárných orgánech, mezi vyššími úředníky a manažery a 75. příčku na žebříčku 129 zemí podle podílu žen na ministerských pozicích. Z vládní statistiky vyplývá, že zastoupení žen mezi vládními úředníky vzrostlo ze 34 % v roce 2003 na 41,8 % v roce 2010, zatímco zastoupení žen na postech vyšších manažerů vzrostlo z 5,9 % v roce 2003 na 9,0 % v roce 2010. Vláda podporovala politiku na zvýšení zastoupení žen například Cílovým systémem zaměstnanosti žen (1998 až 2002), Cílovým systémem genderové rovnosti v zaměstnání (2003 až 2007), Systémem na zvýšení podílu žen v managementu (2007 až 2011) a 40% kvótou pro zastoupení žen

ve vládě. Roku 1989 Korea přijala Zákon o rovnosti pracovních příležitostí a vyhlásila afirmativní akci na podporu zaměstnanosti žen, ale podle Zprávy o účasti žen ve výkonných a správních radách z roku 2011 představovaly ženy jen 1,9 % členů těchto rad a 0 % v případech společností s aspoň třemi ženami na ředitelských postech. Před 16. všeobecnými volbami byl novelizován zákon o politických stranách, který nově zaručoval ženám 30% zastoupení v místních samosprávách a 50% zastoupení v parlamentu. Podíl žen se zvýšil z 5,9 % v roce 2000 na 13,7 % v roce 2010 v parlamentu a z 2,3 % v roce 2000 na 20,3 % v roce 2010 v místních samosprávách.

V roce 2007 představovaly ženy 49 % držitelů bakalářských titulů. Podle průzkumu genderových nerovností v příjmech OECD z roku 2009 však byl v Koreji zaznamenán největší rozdíl mezi platy mužů a žen, který s výší 38,9 % představoval dvojnásobek průměru OECD. Korejské ženy stále trpí genderovou diskriminací v politickém, společenském

i ekonomickém životě a vláda musí usilovat o nápravu tohoto stavu.

Výzvy korejského modelu oficiální rozvojové pomoci

Jako nový dárce splnila Korea při svém vstupu do OECD/DAC v roce 2010 velkou část doporučení tzv. OECD peer reviews, ale stále čelí výzvám v poměru vázané/nevázané oficiální rozvojové pomoci, v poměru oficiální rozvojové pomoci k hrubému národnímu důchodu a v pomoci nejméně rozvinutým zemím (LDC). Poměr nevázané oficiální rozvojové pomoci dosahoval v roce 2007 70 %, ale následujícího roku klesl na 60 % a tento poměr zůstane podle vládní "strategie na podporu mezinárodního rozvoje" ještě nějakou dobu stejný. Korea poskytla více oficiální rozvojové pomoci zemím s nižším středním příjmem (LMIC) než nejméně rozvinutým zemím, protože poskytováním oficiální rozvojové pomoci

usiluje spíše o navázání ekonomické spolupráce a přístup k energetickým zdrojům zemí LMIC než o humanitární cíle.

Struktura korejské rozvojové pomoci je roztržštěna tím, že ministerstvo zahraničního obchodu spravuje nevázanou pomoc a ministerstvo financí pomoc vázanou. Nevázaná pomoc je ještě více rozptýlená rozpočty pro oficiální rozvojovou pomoc jednotlivých ministerstev, lokálních vlád a Korejské agentury pro mezinárodní spolupráci (KOICA). DAC peer review upozorňuje na to, že toto roztržštění je klíčovou příčinou nízké efektivity pomoci, zdvojení oficiální rozvojové pomoci a nedostatečného monitoringu.

Vláda prosazuje "korejský model oficiální rozvojové pomoci", který vyváží korejskou hospodářskou politiku intenzivního růstu do partnerských zemí, aniž by zohledňovala vedlejší dopady tohoto růstu. Tento model čelí kritice, protože je v rozporu s Pařížskou deklarací. ■

Utahování opasků

Kate McInturfová
Canadian Centre for Policy Alternatives (CCPA)
The North-South Institute (NSI)

Kanadská hospodářská politika i nadále považuje za svůj hlavní cíl snížení zadlužení a deficitu. Mezi prostředky k dosažení tohoto cíle patří omezování výdajů na sociální infrastrukturu, omezování zaměstnanosti ve veřejném sektoru, ve zdravotnictví a v institucích sociálního zabezpečení, tedy toho, co v minulosti stavělo Kanadu na vrchol žebříčku většiny mezinárodních srovnání blahobytu. Pod zámkou snižování deficitu kanadská vláda nadále omezuje financování organizací občanské společnosti a výzkumných institucí, které měří efektivitu těchto vládních opatření a nabízejí alternativní řešení. Na mezinárodní scéně Kanada prosazovala úspěšná opatření pro země ohrožené hospodářskou krizí, její příspěvek na rozvojovou pomoc se dlouhodobě snižoval, narůstala zato vládní kritika multilaterálních institucí mezinárodní spolupráce.

Rozruch kolem kanadského dluhu se zdá být přinejmenším přehnaný. Poměr dluhu k HDP zůstává se 33,4 % ve srovnání s ostatními členy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) relativně nízký. Ačkoli růst HDP po globální finanční krizi v roce 2008 ztuhl a oživení probíhá ve srovnání s předchozími obdobími pomaleji, Kanada stále vykazuje reálný růst HDP, který je s 2,1 % vyšší než ve většině ostatních zemí OECD. Vláda na jedné straně sahá k rozsáhlým úspěšným opatřením ve veřejném sektoru, zároveň ale nadále uplatňuje daňovou politiku, která v letech 2008 až 2011 připravila rozpočet o 96,6 miliard dolarů.¹ Dopady těchto úsporných opatření se začínají projevovat v rostoucí nerovnosti příjmů.

Podle standardního měřítka nerovnosti příjmů, Giniho koeficientu, vzrostla míra nerovnosti v Kanadě z 0,287 na počátku 90. let minulého století na dnešních 0,324, což je vyšší nárůst nerovnosti než ve většině zemí OECD. Kanada se tak ze země s nadprůměrnou rovností propadla pod průměr, zatímco 15 z 32 zemí OECD se ve stejném období podařilo nerovnost v příjmech dokonce snížit. Není jasné, proč se Kanada k těmto státům nepřipojila. Růst HDP a vznik nových pracovních míst v letech 1997 až 2007 předstihl většinu ostatních zemí a v kanadských dějinách má jen jedinou dobu v růstu 60.

let minulého století.² Pokud měly tržní podmínky někdy vyrovnávat tyto nerovnosti v příjmech, mělo to být právě v tomto období. Míra sociální péče zůstávala ve většině země prakticky neměnná.³ Většina příjmů ze sociálních dávek v Kanadě zůstává hluboko pod hranicí minimální mzdy. Celková míra chudoby v Kanadě činí 9 %, ovšem chudoba i nadále neproporčně postihuje ženy, původní obyvatele a lidi se zdravotním postižením. Například každý třetí potomek původních obyvatel či příslušník etnických minorit žije v chudobě. Každý čtvrtý člověk se zdravotním postižením, imigrant či matka samoživitelka žije v chudobě. Napříč všemi kategoriemi postihuje chudoba častěji ženy než muže. Národní rada pro blahobyt, která je dnes sama ochromena v důsledku omezování federálních výdajů, prokázala, že investovat do programů zaměřených na vyměnění či snížení chudoby "je levnější než dovolit chudobě, aby přetrvávala".⁴ Zdůraznila, že "náklady na to, aby se všichni dostali aspoň těsně nad hranici chudoby, činily (v roce 2007) 12,3 miliardy dolarů. Celkové náklady chudoby v tomto roce představovaly i podle nejopatrnějších odhadů více než dvojnásobek této částky."⁵

Vládní rozpočet ve snaze "nastartovat novou vlnu růstu pracovních míst"⁶ nadále spoléhá na investice do infrastruktury.⁷ Takové projekty jsou úspěšné při vytváření pracovních míst, ale zároveň prohlubují nerovnosti - stimulují nárůst pracovních míst v odvětvích, kde dominují muži. Stejná investice do odvětví jako zdravotnictví, péče o děti a školství by znamenala dvojnásobný přínos. Vytvořila by nová pracovní místa v odvětvích, ve kterých hledají pracovní

uplatnění převážně ženy, a snížila by břímě neplacené práce pro muže i ženy tím, že by narovнала kanadskou sociální infrastrukturu.

Stávající rozpočet si klade za cíl podporovat vznik pracovních míst v soukromém sektoru a zároveň omezovat zaměstnanost v sektoru veřejném. Omezování pracovních příležitostí ve veřejném sektoru má ovšem nepoměrně větší dopad na ženy. Ženy pracující ve veřejném sektoru vydělávají v průměru o 4,5 % více než ženy zaměstnané v soukromém sektoru.⁸ Proto by ženy, hledající srovnatelné pracovní uplatnění v soukromém sektoru (za předpokladu, že by ekonomické podmínky skutečně přispěly ke vzniku nových pracovních míst), musely počítat se snížením svého ročního příjmu o přibližně 2000 dolarů.⁹ V souhrnu to znamená, že ženy hledající placenou práci budou mít na výběr méně možností, budou dosahovat nižších příjmů a nepocítí žádnou úlevu od břemene neplacené práce.

Kromě toho vláda i nadále jen minimálně investuje do řešení problému, který v současnosti okrádá kanadskou ekonomiku o téměř 7 miliard dolarů ročně: násilí páchané na ženách a dívkách.¹⁰ Vládní orgán Status of Women Canada, který byl řešením tohoto problému pověřen, na něj v letech 2010 až 2011 vynaložil pouhých 10 milionů dolarů - zcela nepřiměřená reakce na problém, který se podle odhadů přímo dotýká každého šestého obyvatele Kanady.¹¹

Co se týká mezinárodní scény, byla výše kanadské mezinárodní pomoci v posledních dvou letech zmrazena a nyní má po dobu následujících tří let klesat. "Mezi fiskálním rokem 2011/12 a fiskálním rokem 2014/15 má kanadský příspěvek na oficiální rozvojovou pomoc klesnout o 7,6 % z 5 miliard kanadských dolarů v roce 2011 na 4,66 miliard v roce 2014/15. Mezi roky 2011/12 a 2015/16, kdy uplyne doba určená k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí, sníží Kanada svou rozvojovou pomoc o téměř 1,2 miliardy dolarů."¹² Podle Kanadského centra pro

1 "Kapitola 9: Náklady daňových škrtů od roku 2006". Alternativní federální rozpočet pro rok 2011. Canadian Centre for Policy Alternatives, 2011.

2 "Rozdělení příjmů - nerovnost - přehled států". OECD, 2012; Armine Yalinzian, "Je mi líto, Andrew Coyne, nerovnost příjmů je reálným problémem." <http://fullcomment.nationalpost.com/2012/12/21/armine-yalinzian-sorry-an...>

3 Kanadská feministická aliance pro mezinárodní akci, "Dodatek A: Provinční a teritoriální indexy sociální podpory a jejich změny oproti roku 2008." In: "No Action: No Progress; Zpráva Kanadské feministické aliance pro mezinárodní akci o pokroku v naplňování prioritních doporučení Výboru pro odstranění diskriminace žen OSN z roku 2008." Kanadská feministická aliance pro mezinárodní akci, 2010.

4 Peníze a snaha vymýtit chudobu. Ottawa: Národní rada pro blahobyt, 2011.

5 Tamtéž.

6 Pracovní místa, růst a dlouhodobá prosperita: Kanadský ekonomický akční plán 2012: Přehled rozpočtu. Ottawa: Ministerstvo financí, Kanadská vláda, 2012.

7 Výdaje na infrastrukturu jsou v rozpočtu pro rok 2012 zastoupeny převážně 33 miliardami dolarů v Komunitním infrastrukturním fondu; existují však jasné plány na další rozšíření investic do infrastruktury v blízké budoucnosti včetně 35miliardové Národní strategie výstavby loďařského průmyslu, více než 30 miliard ve smlouvách na přístaviště, 5,2 miliardy pro flotilu Kanadské pobřežní hlídky a dalších investic do stíhaček F-35.

8 Toby Sanger. Bítva mezi: Kdo dostává víc, zaměstnanci ve veřejném či soukromém sektoru? Ottawa: Kanadská unie státních zaměstnanců, 2011. cupe.ca/updir/Battle_of_the_Wage_ENG_Final-0.pdf

9 Tamtéž.

10 Colleen Varcoe et al. "Vycislení vybraných nákladů projevů domácího násilí na vzorku žen, které opustily násilnické partnery: Sociální determinanty zdravotní péče." Canadian Public Policy - Analyse De Politiques. 37. 3. 2011.

11 Tina Hotton Mahony. "Ženy a systém trestního práva." Ženy v Kanadě: Genderové založené statistická zpráva. Ottawa: Statistics Canada, 2011.

12 "Mezinárodní rozvojová pomoc." Alternativní federální rozpočet na rok 2013. Canadian Centre for Policy Alternatives, 2013.

mezinárodní spolupráci sníží tyto škrtý míru kanadské oficiální rozvojové pomoci z "0,34 % hrubého národního příjmu (HNP) v roce 2010 na 0,25 HNP v roce 2014/15," tedy hluboko pod celosvětový cíl 0,7 %.¹³ Kanadský *Zákon o odpovědnosti za oficiální rozvojovou pomoc* z roku 2008 vyžaduje, aby kanadská rozvojová pomoc "přispívala ke snížení chudoby, brala v úvahu situaci chudých a byla konzistentní s mezinárodními standardy lidských práv."¹⁴ Mnoho organizací občanské společnosti považuje tento zákon za velmi slibný mechanismus integrace péče o lidská práva do politiky a programů mezinárodní rozvojové pomoci. Zpráva Kanadského centra pro mezinárodní spolupráci ovšem naznačuje, že vláda tento zákon neuplatňuje vůbec nebo jen v minimální míře.¹⁵

Kanada dlouhodobě stupňuje svou kritiku Organizace spojených národů, zejména jejich mechanismů monitorování lidských práv. Návštěvu zvláštního zpravodaje programu Právo na potraviny v květnu 2012 popsal kanadský ministr pro občanství a imigraci jako "naprosto směšnou".¹⁶ Zvláštnímu zpravodaji bylo řečeno, že se nemá pouštět do "politických cvičení ve vyspělých demokratických zemích jako Kanada". Tento přístup k mechanismům a monitorovacím orgánům OSN není ojedinělý. Kanada obvinila Výbor proti mučení OSN, že se dopouští "byrokratického překračování vlastních kompetencí",

když začal zkoumat problematiku násilí páchaného na ženách a obchodu s lidmi.¹⁷ Když zvláštní zpravodaj pro práva původních obyvatel vyjádřil své obavy kvůli životním podmínkám v komunitě Attawapiskat, kde intervenoval Červený kříž a poskytl adekvátní ubytování, potraviny a vodu, úřad Ministra pro záležitosti původních obyvatel a rozvoj Severu tento projev charakterizoval jako "mediální bublinu".¹⁸

Kanadský přístup k udržitelnosti životního prostředí si od environmentálních organizací vysloužil ocenění "Fosílie roku" a musel čelit kritice ze strany představitelů vlád ostatních států na Kodaňském summitu o klimatických změnách. Po tomto summitu Kanada snížila své emisní cíle pro rok 2020.¹⁹ Domácí emise skleníkových plynů však rostou. Obyvatelé severní Kanady pozorují významný dopad na životní prostředí a své životy.

Podle zprávy institutu Pembina z roku 2011 "kanadská Arktida již prošla oteplením o více než 1,7 °C a předpokládá se zvýšení teploty o 4 až 5 °C".²⁰ Inuitské komunity hlásí nedostatek přístupu k tradičním zdrojům potravy a celkovou degradaci jejich životního prostředí i kvality života.²¹ Tuto degradaci v severních a venkovských oblastech Kanady dále zhoršuje těžební průmysl. Například obyvatelé Baker Lake zdokumentovali negativní vliv rozšiřující se těžby uranu na jejich komunitu.²² Ačkoli kvalita vody zůstává v Kanadě dobrá, více než stovka komunit

původních obyvatel nadále žije s nedostatečným přístupem k nezávadné pitné vodě.²³

Kanadský těžební průmysl má doma i v zahraničí velký vliv. Celých 40 % světového těžebního průmyslu tvoří společnosti se sídlem v Kanadě.²⁴ Kanadská občanská společnost hraje vůdčí úlohu v monitoringu těžebního průmyslu pomocí iniciativ jako Přiznejte, co platíte, Kimberly Process a Mezinárodní konference o regionálním certifikačním mechanismu pro problematiku nerosty v oblasti Velkých jezer. Přesto Kanada dosud nepřistoupila na žádný regulační systém podobný americkému Dodd-Frankovu zákonu, ani nepřistoupila na pravidla stanovená Iniciativou pro transparentnost v těžebním průmyslu.

Hospodářská krize donutila občanskou společnost znovu se angažovat v debatách o hospodářské politice. Vládní i nevládní činitelé se potýkají s otázkou, jak dosáhnout svých cílů v rámci omezeného fiskálního prostředí. Ovšem otázka, jak nejlépe stimulovat hospodářský růst a zajistit ekonomickou stabilitu, je otázkou prostředků, nikoli cílů. V konečném důsledku je nutné soustředit se na společnost, kterou tento růst utváří. Tak jako organizace usilující o sociální spravedlnost začaly brát do úvahy ekonomické dopady svých cílů, musí ti, kdo jsou zodpovědní za hospodářskou politiku, čelit sociálním a environmentálním nákladům svých rozhodnutí. ■

13 Tamtéž.

14 Zákon o odpovědnosti za oficiální rozvojovou pomoc. Ministerstvo spravedlnosti, 2008 <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/O-2.8/index.html>

15 Čas jednat – implementace zákona o odpovědnosti za oficiální rozvojovou pomoc. Agenda Kanadského statistického úřadu pro reformu rozvojové pomoci. Kanadská rada pro mezinárodní spolupráci, 2010.

16 Heather Scoffield. "Ottawa přehlíží varování OSN ohledně hladu a nedostatečné výživy." *Globe and Mail*, 16. května 2012.

17 "Presentace kanadské 6. zprávy Výboru proti mučení." Ottawa: Kanadská vláda, 21. května 2012.

18 "Attawapiskat zdrojem 'vážných obav' úředníků OSN." CBC News, 20. prosince 2011.

19 Environment Canada, "Kanada uvádí cíle emisí pod úroveň Kodaňské dohody," (*Environment Canada*, 1. února 2010). <http://www.ec.gc.ca/default.asp?lang=En&n=714D9AAE-1&news=EAF552A3-D287-4ACO-ACB8-A6FEA697ACD6>

20 Alexis Morgan, *Environmentální zpráva o kanadském indexu blahobytu*. Kanadský index blahobytu, 2011. http://ciw.ca/Libraries/Documents/Environment_Full_Report_EN.sflb.ashx

21 S. Nickels et al, *Unikkaaqatigiit – Klimatické změny z hlediska lidí: Pohled kanadských Inuitů*. Společná publikace Inuit Tapiriit Kanatami, Střediska pro zdraví Inuitů a klimatické změny Nasivik při Universitě Laval a Centra Ajuungniq při Národním úřadu pro zdraví původních obyvatel, 2005.

22 Nunami Jacques Whitford, *Zpráva z workshopu o těžbě uranu v Baker Lake, Nunavut*. Nunavutská plánovací komise, 2007. http://www.nunavut.ca/files/IPG%20Uranium%20Mining%20Workshop%20Report_Eng.pdf

23 "Kolik komunit původních obyvatel čelí problémům s přístupem k pitné vodě?" *Health Canada*, 2012. http://www.hc-sc.gc.ca/fmiah-spria/promotion/public-publique/water-eau-eng.php#how_many

24 Budování kanadské výhody: Strategie korporátní sociální odpovědnosti (CSR) pro kanadský mezinárodní těžební průmysl. Ministerstvo zahraničních věcí a mezinárodního obchodu, 2009. <http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/ds/csr-strategy-rse-strategie.aspx>

Brzy bude naplněn pouze cíl boje proti HIV/AIDS

Social Watch Demokratická republika Kongo

Zaměstnanost

Konžské hospodářství na tom není dobře. Jde však již o dlouhodobější vývoj. Počátky krize konžské ekonomiky sahají do dávné doby. Krize byla způsobena prudkým pádem cen mědi a ropným šokem v roce 1974, následoval proces tzv. zairinizace (znárodnění zahraničních společností) a krize nabyla na síle kvůli špatné veřejné správě a prudkému demografickému nárůstu, každoročně způsobujícímu přívál velkého počtu osob v produktivním věku na trh práce. Krizi posílilo rabování v letech 1991 a 1993 i osvobozenécké války v letech 1996 a 1998. V tomto kontextu neshledáváme jakoukoliv politickou vůli po zlepšení situace ve vytváření pracovních míst. Národní politika zaměstnanosti dodnes neexistuje, podle šéfa Ředitelství pro zaměstnanost je stále v přípravě.¹

Korupce

Řádná správa veřejných zdrojů je stále problém. Beztržnost dosahuje vrcholu a korupce se stala jakýmsi životním stylem.

Jaký je aktuální stav v oblasti korupce? Musíme konstatovat, že vážná a znepokojující situace ohledně korupce postihuje konžskou vládu, média, náboženské organizace, organizace občanské společnosti i obyvatele.

Tato situace se odráží v ukazatelích hodnotících účinnost veřejné správy:

- Transparency International udělila zemi známku 2 z 10, výsledkem je 168. místo ze 182 hodnocených zemí.²
- Ukazatele Světové banky:³

Klíčové ukazatele	2008	2009
Participace a průhlednost	9,1/100	8,5/100
Kvalita regulace	7,2/100	4,3/100
Kontrola korupce	5,8/100	2,9/100
Politická stabilita	2,4/100	2,8/100
Efektivita vládnutí	1,9/100	1,9/100
Právní řád	1,9/100	1,9/100

1 Ministerstvo práce a sociálního zabezpečení, Národní akční plán pro zaměstnanost mládeže.

2 Transparency International, Index vnímání korupce 2011.

3 Světová banka, Index efektivit veřejné správy za rok 2009.

- Index konkurenceschopnosti: 4 – 175. místo ze 183 hodnocených zemí.
- Index otevřeného rozpočtu za rok 2010: 6/100, velmi mírné zlepšení vůči výsledku 0/100 z roku 2008.
- Doing Business 2012: 5 – 181. místo ze 185 hodnocených zemí.

Zásobování vodou a energiemi

Zásobování vodou a energiemi představuje v DR Kongo vážný problém. Přibližně 80 % populace, tedy téměř 50 milionů obyvatel, nemá přístup k pitné vodě ani k elektřině. Země přitom disponuje bohatými a různorodými energetickými zdroji, zejména biomasou, vodními zdroji, ropou, zemním plynem.

Z energetické bilance DR Kongo za rok 2010 vyplývají následující důležité statistické informace:⁶

- V roce 2010 činila domácí nabídka energie 24 116 ktoe (toe = tuna ropného ekvivalentu), zatímco celková konečná spotřeba činila 22 611 ktoe.
- Konečná spotřeba energie v DR Kongo činí 0,30 toe na obyvatele. Je stále nižší než africký průměr 0,48 toe na obyvatele a než světový průměr, který činí 1,25 toe na obyvatele.
- 94,2 % celkové konečné spotřeby pochází z biomasy (topné dřevo a dřevěné uhlí), z ostatních forem energie se na celkové spotřebě podílí ještě ropné produkty s 3,4 % a elektřina s 2,4 %.

Chudoba

Z hlediska životní úrovně obyvatel je DR Kongo ve špatné situaci, vzhledem k velké chudobě obyvatel na celém území státu. Několik dostupných údajů ukazuje na rozsah těchto problémů:⁷

- Podle Světového programu výživy (WFP) trpí přibližně 16 milionů osob nedostatkem potravin.
- Velká většina obyvatel je závislá na neformální ekonomické aktivitě a disponuje denní dávkou kalorií ve výši 1630 kcal za osobu a den, což je o více než třetinu méně, než je třeba pro uchování si dobrého zdraví.

4 Světová banka, Index konkurenceschopnosti podniků za rok 2011.

5 Světová banka 2012.

6 Ministerstvo pro vodní zdroje a energetiku, Výroční zpráva energetického informačního systému – DR Kongo 2012.

7 Např. Národní zpráva hodnotící pokrok v dosahování Rozvojových cílů tisíciletí, Průzkum o poruchách příjmu potravy v rámci kognitivní behaviorální terapie, Statistická ročenka Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) pro rok 2005, Národní zpráva o lidském rozvoji pro rok 2008.

Přístup ke zdravotní péči

- 70 % procent obyvatelstva nemá přístup k základní zdravotní péči.
- V zemi je jedna z největších dětských úmrtností, v období 2002 – 2007 to bylo 148 dětí na 1000 živě narozených.⁸

Školství

Právo na školní vzdělání je uznáno zákonem a ústava stanoví povinnost bezplatného základního vzdělání⁹ ve veřejných školních zařízeních, ale naplňování tohoto principu je i nadále problematické. Jsme svědky fenoménu, kdy jsou vyučující placeni rodiči.

Podpora rovnosti pohlaví

DR Kongo ratifikovala několik mezinárodních, regionálních a subregionálních právních nástrojů v oblasti rovnosti pohlaví. Země rozvíjí národní politiku rovnosti pohlaví a její akční plán, disponuje i národní strategií pro boj proti sexuálně motivovanému násilí a násilí založenému na pohlaví. Je pravdou, že v této problematice došlo k pokroku, ale stále platí, že dívky a ženy jsou obětmi sexuálního otroctví, vynucených sňatků a nechtěného otěhotnění či sexuálního obtěžování ve školách, univerzitách, pracovištích či přímo v rámci rodin. Tyto činy jsou překážkou vývoje a účinnému podílení se žen na trvale udržitelném rozvoji konžského národa.

Iniciativa pro transparentnost těžebního průmyslu

DR Kongo se v roce 2005 připojila k Iniciativě pro transparentnost těžebního průmyslu (EITI) a v listopadu 2007 získala statut kandidátské země. Její první zpráva, za rok 2007, byla zveřejněna 10. března 2010 a hojně šířena občanskou společností ve všech provinciích DR Kongo. Druhá zpráva, vztahující se k období 2008-2009, byla zveřejněna 1. března 2012 v Kinshase a je také široce distribuována. Zpráva za období 2008-2009 je výrazným signálem pro zapojení DR Kongo do iniciativy EITI a důležitou etapou k tomu, aby země získala statut „plňící země“ v březnu 2013.¹⁰

8 Tamtéž.

9 Ústava republiky, článek 43, odst 1 a 5.

10 Souhrnná zpráva EITI pro období 2008-2009.

Č.	Podskupina	Ukazatele	Pohlaví		Ukazatel rovnosti pohlaví
			Ženy	Muži	
1	Školní docházka	Míra předškolní docházky (%)	2,9	3,1	0,94
		Míra základní školní docházky (%)	72	78	0,92
		Míra středoškolské docházky (%)	29,9	33,4	0,81
		Vysokoškolská docházka (celkem)	80 646	308 739	0,26
2	Dokončení školní docházky	Poměr žáků, kteří začnou první ročník a dokončí celou základní školní docházku (%)	40,7	47,3	0,86
3	Gramotnost	Míra gramotnosti osob ve věku 15-24 let (%)	62,3	83,1	0,75
Celkem					0,76

Tabulka: Ukazatel postavení žen v DR Kongo: vzdělání¹¹

Snižování emisí skleníkových plynů způsobených odlesňováním a degradací lesa

DR Kongo se od roku 2009 rozhodně zapojuje do procesu příprav budoucího mezinárodního nástroje pro snižování emisí způsobených odlesňováním a degradací lesa (REDD+). Tento proces řídí Ministerstvo pro životní prostředí, ochranu přírody a cestovní ruch ve spolupráci s Programem OSN pro mechanismus REDD (UN-REDD) a Světovou bankou (program Forest Carbon Partnership Facility - FCPF). Jsme u konce přípravné fáze, která by správně měla vyústit ve vyhotovení národní strategie REDD+, ale proces provázají určité obtíže. Hodnotitel vyjádřil zejména dvě klíčová doporučení, a sice:

- Přípravnou fázi je třeba konsolidovat po prosinci 2012, bude dokončena během investiční fáze.
- DR Kongo připraví do prosince 2012 rámcovou strategii REDD+, jež bude předložena na konferenci smluvních stran (COP18) v Kataru.

Násilí na východě DR Kongo

Nespravedlivá válka přináší nadále obyvatelům provincie Nord Kivu četné utrpení: masivní přesuny obyvatel, znásilňování, násilí. K posledním aktům tohoto rázu došlo v období 16. – 18. listopadu 2012. Několik zdrojů zmiňuje zapojení Rwandy do konfliktu.¹²

Závěr

Co se týká pokroku, výzkumný program Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS) pro rok 2010 dospěl k názoru, že existuje reálná šance pro dosažení některých Rozvojových cílů tisíciletí do roku 2015. Jde o 6. cíl díky aktivitám vyvinutým v boji proti HIV/AIDS a 3. cíl týkající se rovnoprávnosti žen. Kolísavá úroveň dosažených výsledků se týká 5. cíle (zdraví matek) a jednoho z úkolů 7. cíle (přístup k pitné vodě). U ostatních Rozvojových cílů tisíciletí nebyl zaznamenán žádný pokrok.¹³ ■

¹² Zpráva OSN za rok 2012; prohlášení občanské společnosti provincie Nord Kivu 2012.

¹³ DSPP2 – strategický dokument pro snižování chudoby, rámeček č. 4. Pokroky uskutečněné při dosahování Rozvojových cílů tisíciletí.

¹¹ Národní zpráva o rovnosti pohlaví za rok 2011.

Trnitá cesta za splněním Rozvojových cílů tisíciletí

Dr. Verónica Serafini Geoghegan,
ekonomka

Pomalé kroky k naplnění Rozvojových cílů tisíciletí

Podpisem Deklarace tisíciletí se paraguayský stát zavázal splnit Rozvojové cíle tisíciletí do roku 2015. Dnes již bývalý prezident Nicanor Duarte Frutos (2003-2008) se k těmto závazkům přihlásil a jeho následovník ve funkci Fernando Lugo (2008-2012) je dokonce explicitně zahrnul ve svých dvou hlavních programech – „Strategickém hospodářském a sociálním plánu 2008–2013“ a plánu „Veřejná politika pro sociální rozvoj 2010-2020“.

Těbaže neexistuje žádný specifický plán veřejných akcí pro naplňování Rozvojových cílů tisíciletí, mnoho nových sociálních programů nebo stávajících, ale rozšířené programy jdou tímto směrem. Tyto iniciativy však mají malou působnost a problematickou strukturu, takže možnost změnit směr jejich indikátorů v krátko- až střednědobě lhůtě se jeví jako minimální. Nicméně pozitivní trend v posledním desetiletí je sice pomalý, ale vytrvalý – na rozdíl od předchozích desetiletí, ve kterých byl vývoj ukazatelů nestabilní a zlepšoval se jen křečovitě.

V Paraguayi Ve veřejné diskusi do počátku 21. století znatelně chybělo téma sociální ochrany. Zatímco v Evropě to bylo jedno z hlavních témat 20. století a v Latinské Americe se začalo dostávat ke slovu v jeho druhé polovině, Paraguay se tohoto pokroku neúčastnila, až na systém sociálního pojištění s příspěvkovým charakterem, který se však potýká s nízkým pokrytím a velkou nerovností, neboť je určen pouze zaměstnancům.

Od roku 2005 se začala paraguayská vláda těmito tématy více zabývat, zejména kvůli obavám z širokých vrstev obyvatelstva vyloučených z tohoto systému sociálního zabezpečení. Od té doby vznikají programy, které se na jedné straně snaží čelit rizikům odvozeným od zhoršených podmínek, se kterými se potýká většina populace, a zaměřují se na specifické sektory, jako jsou děti na venkově v extrémní chudobě a/nebo ve městech na ulicích, podvyživené děti, těhotné ženy a chudí staří lidé. Na druhou stranu byly vytvořeny plány na obecný rozvoj zdravotnictví a vzdělávání.

Dopad těchto programů bude minimální, dokud se nezvyšují jejich pokrytí a dokud bude zdravotnictví a vzdělávání na špatné úrovni a nebude dosažitelné

Rozvojové cíle tisíciletí	Stupeň dosažení cílů
1. cíl: Odstranit extrémní chudobu a hlad	Nedostatečný pokrok
2. cíl: Dosáhnout základního vzdělání pro všechny	Adekvátní pokrok
3. cíl: Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti	Adekvátní pokrok
4. cíl: Snížit dětskou úmrtnost	Nedostatečný pokrok
5. cíl: Zlepšit zdraví matek	Nedostatečný pokrok
6. cíl: Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi	Nedostatečný pokrok
7. cíl: Zajistit udržitelný stav životního prostředí	Nedostatečný pokrok

Zdroj: OSN (2005). *Rozvojové cíle tisíciletí. Zpráva pro Paraguay. Asunción.*

všem. Vládní politika v oblasti sociální péče ovlivňuje řadu Rozvojových cílů tisíciletí, například odstranění chudoby a hladu, dosažení základního vzdělání pro všechny, snížení úmrtnosti dětí a zlepšení zdraví matek.

Do jiných programů šlo více peněz, přesto to ale nebylo dostatečné k splnění cílů či ke snížení nerovnosti mezi obyvatelstvem venkovským a městským, indiánským a neindiánským a chudým a bohatým, což se ve statistikách všechno skrývá za národní průměry.

Díky čtyřem národním zprávám o Rozvojových cílech tisíciletí, které byly pro Paraguay vypracovány, si uvědomíme pomalost, s níž se postupuje, a velmi malou pravděpodobnost splnění většiny cílů.

Hlavní výtky k Rozvojovým cílům tisíciletí v Paraguay

Rozvojové cíle tisíciletí byly podrobeny široké diskusi. Ve zprávě občanské společnosti z roku 2005 „Paraguay – Proti chudobě bez výmluv“ zazněly tyto hlavní výtky:

- Zjednodušující pohled. Na jednu stranu zužují cíle pozornost na malou část lidského života a na stranu druhou opomíjí velice významné dohody a mezinárodní závazky, jako např. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen, akční plány z různých fór a konferencí o životním prostředí a udržitelném rozvoji, o populaci a městských sídlech a úmluvy o důstojné práci. Při syntéze cílů a úkolů se vše zaměřuje na globální ukazatele pokroku a přestávají být patrná práva vydobytá již v devadesátých letech.

- Rozvojové cíle tisíciletí se soustředí pouze na výsledky a ne na strukturální příčiny, státy se tak méně věnují faktorům, které umožní osobnostní vývoj zlepšováním schopností a zvěšování příležitostí. To může vést národní orgány k tomu, že budou Rozvojové cíle tisíciletí plnit pomocí nástrojů, které jsou dlouhodobě neudržitelné kvůli svým vysokým nákladům, takže jejich efekt bude jen dočasný.
- Kvůli nedostatečné komplexnosti Rozvojových cílů tisíciletí se nepracuje s faktory, které určují chudobu a ohroženost populace. Tento neúplný pohled může vést až k minimálnímu státu, s redukovánými závazky a povinnostmi, namísto podpory státu sociálně zodpovědného, který může zaručit svým občanům jejich univerzální práva.
- Nedostatek vnitřní soudržnosti mezi cíly, úkoly a ukazateli. Dosáhnout vytyčených úkolů nemusí být vždy to samé jako splnit cíle. Ani ukazatele úkolů neumožňují pojmut podstatu Deklarace tisíciletí.

Tyto výtky byly po hluboké analýze jednomyslně přijaty představiteli 50 paraguayských organizací (organizace pro lidská práva, organizace venkovských obyvatel, syndikáty, mládežnické organizace, organizace žen), které se v roce 2005 spojily do paraguayské platformy Proti chudobě bez výmluv, která se začlenila do Globální výzvy k akcím proti chudobě (GCAP).

Možné nástroje monitorování veřejné správy

Zdá se, že slabý a roztržštěný paraguayský stát se vrací v čase zpět. Bod zlomu pro politický, ekonomický a sociální vývoj znamenala obžaloba, na jejímž konci byl 22. června 2012 odvolán z funkce prezident Fernando Lugo, který vyhrál volby díky 41 % hlasů a v roce 2011, po třech letech ve funkci, se těšil 50% podpoře veřejnosti. Tento proces byl pro značnou část společnosti zcela ilegální a neoprávněný. Společenská smlouva byla zničena.

Výsledkem „parlamentního převratu“, jak ukazují rozpočet pro rok 2013, jsou významné změny hlavních zásad veřejných politik.

Růst sociálních výdajů, které se posledních 10 let navyšovaly, byl ukončen na základě návrhu rozpočtu, který šel do Kongresu v říjnu 2012. Během dvou měsíců projednávání v Kongresu se výdaje na policii a ozbrojené síly navyšily o 30 % a fondy na státní instituce spojené s volebním aparátem politických stran o 40 %.

Za dobu o něco přesahující 20 let, která uběhla od obnovení demokracie, se občané ještě dostatečně nenaučili vyžadovat plnění svých práv a požadovat výsledky a zodpovědnost úředníků a politických reprezentantů. Slabost státu je stále více zřejmá a projevuje se mimo jiné neschopností plnit Rozvojové cíle tisíciletí. Většina cílů by se mohla naplnit, pokud by byly implementovány vhodné politiky.

Politické strany a jejich představitelé, kteří by měli hrát roli převodního mechanismu mezi občany a veřejným sektorem, postrádají legitimitu, a proto se vůči nim prohlubuje nedůvěra a lhostejnost mladých lidí.

Státní instituce nejsou schopné efektivně vyhovět potřebám a požadavkům občanů. A proto soukromé

vlivy, často poskvřněné konfliktem zájmů, převyšují obecné zájmy veřejné politiky.

Přidělování veřejných prostředků (z něhož můžeme vyčíst, kdo těží z vládní politiky, na základě čeho a na co) plně záleží na libovůli úředníků. Umožňuje jim to nedostatečná veřejná informovanost o implementovaných programech, absence jasných kritérií, kterým skupinám obyvatel jsou programy určeny, a minimální zmínky o očekávaných výsledcích a dostupných prostředcích na jejich dosažení. Tímto způsobem se veřejná politika mění na instrument prebendy a politické protekce.

V této fázi jsou Rozvojové cíle tisíciletí silným nástrojem dohledu nad chabou státní zodpovědností vůči vlastním občanům. Uznání tohoto aspektu má významné důsledky pro angažované občany, kteří chtějí dosáhnout naplnění Rozvojových cílů tisíciletí:

- Dosažení Rozvojových cílů tisíciletí je třeba chápat jako povinnost. Proto musí být ustanoven mechanismus vymáhání.
- V institučně slabém veřejném sektoru umožňuje tento dohled zajistit pokrok, který nezávisí na úřednících ani na aktuální vládě, ale na střednědobých a dlouhodobých strategiích.
- Pokud neexistují úřady ani mechanismy, kterým by se veřejní činitelé zodpovídali, Rozvojové cíle tisíciletí umožňují občanům požadovat informace o vývoji ukazatelů a veřejných programů, které se implementovaly pro naplnění cílů, a jejich transparentnost. Možnosti aktivního občanství a organizovaná účast se úměrně zvyšují s možností dohlížení na konkrétní veřejné akce, tedy kontrolování cílů a dostupnosti programů.
- Tváří v tvář sociální fragmentaci Rozvojové cíle tisíciletí nabízejí možnost vytváření aliancí za účelem splnění společného a jasně vytyčeného cíle.

Výzvy pro budoucnost

- Obnovit společenskou smlouvu založenou na naplňování lidských práv (občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních). Rozvojové cíle tisíciletí mohou být při tomto procesu odrazovým můstkem. Jaké mohou být aspirace společnosti, ve které není zaručeno ani právo na život, což je dnes stále aktuální s ohledem na vysokou míru dětské a mateřské úmrtnosti? Jak dosáhnout úplného zajištění práva na vzdělání, práva na práci či politických práv u dětí, které hladoví a jejichž budoucnost je určena okolnostmi, které nemohou ovlivnit?
- Posílit kapacity občanů a organizací definovat a klást své požadavky, účastnit se na tvorbě vládních a stranických platform, aktivně působit v celém průběhu veřejné politiky (nastolování témat, navrhování a realizace programů, hodnocení a vyvozování odpovědnosti).
- Od základu zlepšit plánování a řízení veřejných programů a zaměřit se na výsledek. To znamená, že jednak musí být strategie a opatření zaměřeny na příčiny problémů, dále je také nutné soustředit se na výsledky, které ovlivní životní úroveň lidí, a ne na prostředky, kterými je toho dosaženo.
- Zřídit efektivní mechanismy transparentnosti a zodpovědnosti: není možné, aby stát garantoval lidská práva a prohluboval demokracii, aniž by existovala zpětná vazba mezi veřejným sektorem a občany. Sociální a ekonomická dynamika vyžaduje dynamickou a pružnou politickou scénu a ta se zase neobjede bez aktivního dialogu mezi všemi zúčastněnými. ■

Peru udělalo pokrok, ale nedostatečný

V Peru vládne nerovnost, bohatství narůstá a chudoba se maskuje

Kroky, které Peru podniklo a podniká k naplnění a udržení Rozvojových cílů tisíciletí, jsou nedosta- tečné, uvádí peruánská koalice Social Watch ve svém hodnocení veřejných politik a mezinárodních závazků.

Třebaže země zaznamenává od počátku 21. století ekonomický růst, kvůli chybějící veřejné kontrole a dohledu nevykazují opatření proti chudobě potřebnou dynamiku a neřeší zásadní problémy, jakými je koncentrace vlastnictví venkovské i městské půdy a regresivní daně.

Podařilo se sice mimo jiné snížit podvýživu a dětskou i mateřskou úmrtnost, pokrok v těchto oblastech by ale měl být výraznější, když uvážíme, že státní rozpočet se za poslední desetiletí ztrojnásobil. „Miliony chudých domácností jsou závislé na dávkách od státu; a ačkoli je evidentní, že některé sociální indikátory se podařilo zlepšit, udržitelnost těchto výsledků je diskutabilní.“

„Zatímco plnění krátkodobých požadavků tlumí konflikty v nejhudších oblastech a bohatství majitelů velkých podniků a latifundistů roste, vláda snižuje výdaje na sociální stát, zcela zanedbává politiku zaměstnanosti a nenachází dostatek vůle ke konfrontaci s ekonomicky nejsilnějšími skupinami,“ napsala expertka Martha Milagros Varela Gómez, členka peruánské sítě Social Watch a autorka národní zprávy.

Varela Gómez uvedla, že „devizové rezervy stále rostou“, „v oběhu je spousta peněz“, „banky,

maloobchodní prodej, úvěry i platební karty expandují“, což v nejhudších vrstvách „způsobuje rostoucí závislost na spotřebě“, a to vše „v době, kdy kriminalita a obchod s drogami a s lidmi narůstá“. Peru je dnes „největší světový výrobce kokainu“ a „kasina, nelegální těžba a pašování představují úspěšný byznys, který otevírá řadu možností příslušníkům nové buržoazie“.

Zpráva upozorňuje na to, že „od roku 2000 dochází k trvalému hospodářskému růstu o průměrně 6 % ročně a ke statistickému – rovněž trvalému – poklesu chudoby z 52 % v roce 1990 na 27 % v roce 2011. Významného poklesu bylo dosaženo také u chronické dětské podvýživy (na dnešních 19,5 %) a sice méně výrazný, ale prokazatelný je i pokles mateřské úmrtnosti.“

Nicméně „Peru zůstává po Brazílii druhou zemí s nejvyšší incidencí tuberkulózy v Latinské Americe (...) a „propastná“ ekonomická a sociální nerovnost přetrvává a dále se prohlubuje – mezi chudými a bohatšími regiony, mezi pobřežím a horskými a pralesními oblastmi, mezi městy a venkovem anebo mezi jednotlivými čtvrtěmi ve městech. Bohatství se dále koncentruje. Přetrvává etnická a rasová diskriminace a diskriminace na základě pohlaví, odděleně vznikají a fungují soukromé kliniky pro bohaté a nemocnice pro chudé, soukromé školy a univerzity a veřejné školy a univerzity,“ uvádí zpráva.

„Úspěchů bylo dosaženo díky rozšíření veřejných zdravotnických služeb a služeb sociální péče. To však neplatí pro oblast školství, kde nízká kvalita veřejných škol zůstává palčivým problémem (...).

Rozpočet veřejného sektoru, který v roce 2000 představoval asi 10 mld. USD, nyní přesáhl 30 mld. USD (...). Rodí se nové střední třídy a nové národní podnikatelské skupiny,“ dodává Social Watch.

„Ale vláda rezignovala na zásadní kroky, které mohou učinit tento růst udržitelným,“ tvrdí se ve zprávě. „Opatření k ochraně životního prostředí existují jen v oficiálních dokumentech, neexistuje politika zaměstnanosti, zemědělství, zejména produkce potravin, je stále silně zanedbáváno. Pragmatismus politiků a vlády, neschopných oponovat privilegovaným bohatým konzervativcům, kteří si svá privilegia agresivně střeží, je největší překážkou k tomu, aby se skutečně diskutovalo o podstatných tématech souvisejících s ekonomickou a sociální spravedlností.“

Mezi nesplněnými úkoly Varela Gómez podtrhuje „spravedlivější rozdělení venkovské a městské půdy (existují nové latifundie o ploše přesahující 50 000 hektarů vzniklé za účelem produkce biopaliv); spravedlivější distribuci příjmů, které se v současnosti koncentrují ve velkých podnicích a v jejich vedení; daňovou reformu založenou na univerzální přímé daní a redukci daní nepřímých; větší podporu zhruba třem milionům malých podniků; a všeobecně prosazení takového uspořádání země, které by respektovalo zásady udržitelnosti životního prostředí.“

Sociální programy úspěšné, ale ekonomicky neudržitelné

Už uběhly více než 3 roky od zvolení první levicové vlády v Salvadoru pod vedením Fronty Farabunda Martího pro národní osvobození (FMLN). Její hlavní osou byla realizace různých plánů na podporu historicky vyloučených skupin obyvatelstva, jako jsou staří lidé, ženy, děti a venkovské obyvatelstvo. Pokroky v oblasti zdravotnictví a školství jsou zřejmé, ovšem stejně zřejmá je i nutnost strukturálních změn, jako např. daňové reformy, která by umožnila financovat z vlastních zdrojů sociální programy, které jsou zatím závislé na fondech ze zahraničí. Je to základní krok k tomu, aby si země, která je tak závislá na výkyvech mezinárodní ekonomiky, zajistila trvalou udržitelnost těchto dosažených úspěchů.

Scarlett Cortez
Ana María Galdámez
Karen Martínez
Mario Paniagua¹
Social Watch Salvador

Školství dělá pokroky

Zavedení sociálního vzdělávacího plánu „Jdeme do školy“ v roce 2009 představuje důležitý krok v kvalitě a dostupnosti vzdělání pro všechny.

Ministerstvo školství od počátku volebního období rozvíjí programy jako např. sady školních pomůcek zdarma pro více než 1,3 milionu studentů ze 4968 vzdělávacích zařízení v celé zemi,² založení 60 škol s inkluzivním vzděláváním, poskytování svačín žákům, Národní plán gramotnosti, díky němuž se více než 141 000 Salvadoranů naučilo číst a psát³ a 8 obcí se prohlásilo za „obce s nulovou negramotností“,⁴ program pro školky a zlepšení infrastruktury sektorů.

V roce 2012 mělo vzdělávání rozpočet 790,8 milionu USD, což je 3,3 % HDP. Tyto prostředky byly určeny mj. také k podpoře rovného přístupu a udržení dětí, mládeže a dospělých ve vzdělávacím systému, zvýšení kvality osnov, podpoře vědy, výzkumu a technologií, posílení celoživotního vzdělávání obyvatelstva a zvýšení prestiže vzdělávání.⁵ V roce 2013 bude rozpočet vyčleněn pro oblast vzdělávání ještě větší (862,4 milionu USD, což odpovídá 3,45 % HDP).⁶

V minulosti byla tendence podílu výdajů na vzdělávání k HDP klesající, z 3,3 % v roce 2002 na 2,8 % v roce 2008. V dalších letech se tento trend lehce zpomalil, v roce 2009 byl rozpočet zvýšen na 3,5 %, v roce 2010 dosahoval 2,8 %, v roce 2011

činil 3,1 % až k dnešním číslům.⁷

Udržení žáků ve vzdělávacím systému je stále velkým problémem, protože jen 75,4 % žáků, kteří nastoupili do první třídy, dokončilo šestou třídu. Nelze však přehlédnout ani pokrok, jako je míra zapsaných žáků v základních školách a míra gramotnosti mládeže mezi 15tým a 24tým rokem, což jsou příjmemné výsledky.

Docházka na první stupeň základních škol není vážný problém, neboť dosahuje 95 % všech dětí ve školním věku, ale v dalších úrovních vzdělávání se již naskytá smutnější pohled. Podle Ministerstva školství je současná docházka u mateřských škol 55 %, na druhém stupni ZŠ 69 % a na středních školách 40 % odpovídající věkové skupiny.⁸

K zmírnění této situace se v polovině prvního desetiletí 21. století otevřel prostor pro lepší přístup do systému vzdělávání a využití tohoto základního práva prostřednictvím Programu flexibilního způsobu vzdělání, který umožňuje mladým i dospělým lidem s nedokončeným vzděláním dodělat si střední a bakalářské vzdělání. V roce 2011 využilo tohoto programu 50 085 osob na různých stupních vzdělání, z nichž 19 035 studium úspěšně dokončilo.⁹

Podle Ministerstva školství je jedním z faktorů, který ovlivňuje udržení dětí, mládeže a dospělých ve vzdělávacím systému, sociální násilí. V prvních deseti měsících roku 2012 bylo zaznamenáno 62 vražd studentů, o 48 % méně než v roce 2011, kdy jich bylo 129.¹⁰

V současnosti je 300 škol v oblastech se zvýšenou kriminalitou¹¹ a policejní i vojenské složky zesílily ostrahu v okolí vzdělávacích zařízení, aby snížily násilí na studentech.

Některé problémy přetrvávají: je nutné zlepšit kvalitu, dostupnost a udržení v národním

vzdělávacím systému, zlepšit známky u maturitních zkoušek (průměrné výsledky byly 5,14 z 10 v roce 2010, 4,85 v roce 2011 a 5,0 v roce 2012) a zlepšit výsledky u přijímacího řízení na Salvadorskou univerzitu. V roce 2011 byl průměr u přijímaček 3,65, nejnižší za posledních 10 let, kdy vůbec klesal (s výjimkou roku 2009 s průměrem 4,82) a cílem je dostat se alespoň na průměr 5.¹²

Tyto úkoly si od státu vyžadují větší závazek, který by měl počítat z rozpočtem na vzdělávání dosaahujícím 6 % HDP, což doporučuje UNESCO a další mezinárodní organizace, aby se mohla zlepšit kvalita vzdělávání a podpora programů.

Rozdíly jsou zatím stále velké, ale je možné je postupně zmenšovat a upravovat rozpočty veřejných institucí tak, aby každý občan Salvadoru mohl využívat svého základního lidského práva na vzdělání.

Podfinancované zdravotnictví

V roce 2011 sice bylo možné zaznamenat zlepšení oficiálních ukazatelů pokrytí zdravotní péčí, problémem však zůstává zajištění pokračování velké části ze zavedených strategií, protože závisí na externím financování.

V posledních letech má rozpočet Ministerstva zdravotnictví stoupající tendenci. V roce 2005 představoval 1,7 % HDP a v roce 2011 dosáhl na 2,4 %. Nejvyšší nárůst byl v roce 2009, prvním roce současné vlády, která rozhodla o významném posílení rozpočtu. Tak bylo možné připravit strategie zaměřené na rozšíření pokrytí a zlepšení kvality zdravotních služeb, které jsou poskytovány chudé části obyvatelstva, ženám a dětem a v oblastech venkova.

Národní program zdravotnictví se potýká s historickým nedostatkem infrastruktury, s geografickými bariérami a nedostatečným rozpočtem pro potřeby zdravotních služeb. Na popud vlády se vytvořily Komunitní týmy pro zdraví rodin (ECOS) a tím se rozšířila dostupnost tohoto základního práva do regionů, kde lékařská péče nikdy dříve nebyla.

¹² Předběžná zpráva o znalostních testech, INGRESO 2011, Adacad-UES

¹ Členové organizací, kteří tvoří Social Watch Salvador (CIDEP, FJUMA, MEC, ASAFOCAIS, FCS, FNV, SIGLO XXIII). Poděkování za spolupráci: César Artiga, Marta Benavides, Miguel Ángel Dueñas, Omar García.

² <http://www.mined.gov.sv>

³ Tamtéž.

⁴ <http://www.diariocolatino.com>

⁵ <http://www.transparenciafiscal.gob.sv>

⁶ <http://www.mh.gob.sv>

⁷ Bilance vzdělávání CIDEP 2007; tiskoviny a webové stránky Ministerstva financí. <http://www.mh.gob.sv/portal/page/portal/PMH>

⁸ <http://www.laprensagrafica.com/cobertura-ept-requiere-de-1-000-millones>

⁹ Ministerstvo školství, Výroční zpráva, červen 2011 – květen 2012

¹⁰ <http://www.mined.gov.sv>

¹¹ Ministerstvo školství, Výroční zpráva, červen 2011 – květen 2012

Na druhou stranu mateřská úmrtnost, která se v devadesátých letech vyšplhala na 211 případů na každých 100 000 živě narozených dětí, klesla podle Ministerstva zdravotnictví na 50,8 úmrtí.¹³ Díky tomu Salvador splnil pátý Rozvojový cíl tisíciletí.¹⁴ Aby toho dosáhl, vytvořilo Ministerstvo specializované Komunitní týmy pro zdraví rodin, díky nimž se dostupnost prenatalních kontrol poskytovaných ženám ve věku od 10 do 49 let zvýšila z 53,4 % v roce 2008 na 90,7 % v roce 2012.

Úmrtnost novorozenců však stoupla ze 4,5 mrtvých na každých 1000 narozených v roce 2010 na 5,2 v roce 2011. Stoupá také dětská úmrtnost do 5 let života, z 6,9 dětí na 1000 narozených v roce 2010 na 7,9 v roce 2011.¹⁵

Epidemie HIV/AIDS v Salvadoru představuje nejen problém pro veřejné zdravotnictví, ale i ohrožení rozvoje. HIV postihuje obvykle osoby v produktivním věku, čímž poškozují rodiny a komunity a prohlubuje chudobu.¹⁶ V roce 2009 bylo v národním měřítku zaznamenáno 1893 nově infikovaných, v roce 2010 pak lehký vzestup na 1897 nových případů a v roce 2011 snížení na 1509.¹⁷

Aby bylo možné postavit se čelem dalším úkolům ve zdravotnictví, je třeba získat financování z místních zdrojů, aby byly programy, které jsou dnes podporovány ze zahraniční, i nadále udržitelné. Dále je třeba rozpoutat diskusi na téma rozdílů mezi pohlavími, na téma lidských práv, téma HIV, a to ve všech sektorech systému a ve všech životních etapách. Navrhnout a začlenit politiku sexuálního a reprodukčního zdraví, dosáhnout snížení úmrtnosti novorozenců a dětí mladších 5 let a udržet nízkou mateřskou úmrtnost, tedy Rozvojový cíl tisíciletí, který již byl splněn.

Čtvrtá nejzranitelnější země světa

Podle posledního Sčítání lidu, domů a bytů měl Salvador v roce 2007 5,7 milionu obyvatel, zatímco přibližně 2,9 milionu Salvoďanů žilo v zahraničí. Je to nejhustěji obydlená země kontinentální Ameriky, s největší vykáčenou plochou na kontinentu hned po Haiti.

Tým OSN pro posouzení a koordinaci při katastrofách (UNDAC) dal v roce 2012 Salvador na čtvrté

místo mezi nejvíce ohroženými zeměmi na světě kvůli problémům s životním prostředím a dopadům klimatických změn, které se zde projevují.

88,7 % z území státu je ohroženo klimatickými ději a 95 % obyvatelstva žije v podmínkách zranitelnosti.

Klimatické změny zhoršují již tak dost obtížnou situaci v zemědělství a potravinové soběstačnosti. Země pro svou spotřebu dováží většinu potravin. Nedostatek lokální a národní produkce má dopad na zdraví populace, zvláště pak na děti, těhotné ženy a staré lidi.¹⁸

Vláda nedávno představila Národní politiku životního prostředí, ale je třeba navrhnout a rozvinout podrobný strategický plán a udržitelné financování, aby se zmenšila zranitelnost a byla zajištěna obyvatelnost území. Je to nedokončený úkol této vlády, které zbývají dva roky, aby přišla s plány na lepší využití půdy, vzdělávání v oblasti životního prostředí a boj s chudobou, a tak se tato rizika mohla snížit.

Malý růst a vysoké životní náklady

Odhaduje se, že 40,6 % domácností v Salvadoru je pod úrovní chudoby. Z toho 12,2 % trpí extrémní chudobou a 28,3 % žije v relativní chudobě.¹⁹

V extrémní chudobě se nachází ty domácnosti, které nedokáží svými příjmy na osobu pokrýt spotřební koš základních potravin (CBA) a v relativní chudobě domácnosti, které nejsou schopny dosáhnout na rozšířený spotřební koš, jehož hodnota je dvojnásobek CBA. Náklady na CBA pro obyvatele měst byly v roce 2011 5,61 USD a na venkově 3,88 USD.

K těmto vysokým životním nákladům se přičítá nezaměstnanost, která postihuje 174 758 osob, s mírou nezaměstnanosti 6,6 %, která je u mužů větší (8,2 %) než u žen (4,4 %).²⁰

Světová ekonomická krize začala v momentě, kdy v Salvadoru přešlo období malého ekonomického růstu (1999–2004, průměrný roční přírůstek HDP 2,1%) do období vysokého růstu (4 % mezi roky 2004–2008).²¹

Mezinárodní ekonomickou krizi můžeme podle dopadu na Salvador rozdělit na dvě etapy. První etapa, která začíná roku 2007 a trvá do srpna 2008, je

charakterizována silným zdražením potravin a nafty. Druhá etapa, od počátku září 2008, je pak charakterizována vypuknutím finanční krize a pádem hlavních světových ekonomik do recese.

Salvador je zemí nejvíce postiženou ekonomickou krizí v Latinské Americe. V roce 2009 se HDP snížil o 3,5 %, remittance (které představovaly skoro 18 % HDP) klesly o 9,9 % a veřejný dluh se z 42,5 % v roce 2007 dostal na 53 % v roce 2009. V roce 2010 byl ekonomický růst menší než 1 % a nejdůležitější makroekonomické ukazatele (remittance, daňové příjmy, export, soukromé úvěry a přímé zahraniční investice) nedosahovaly úrovně před krizí. Experti předpovídají Salvadoru v letech 2011 a 2012 pomalejší růst než zbytku Střední Ameriky.²²

Závěr

Do příštích prezidentských voleb zbývá rok, a tak je nezbytné konsolidovat a institucionalizovat vládní programy, které umožnily zlepšit dostupnost zdravotnictví a vzdělávání.

Dalším obtížným úkolem bude dosáhnout udržitelnosti sociálních plánů, vezmeme-li v úvahu nejistý výhled světové ekonomiky. Nutná daňová reforma a s tím spojená efektivní kontrola úniku daní by měly přinést finance na podporu zmíněných programů. Je také nezbytné, aby se i soukromé firmy zapojily do projektů podporovaných vládou a aby zájem o společné blaho převyšoval individuální zájmy. ■

13 <http://elmundo.com.sv/>

14 <http://www.diariocolatino.com>

15 <http://www.elsalvador.com>

16 Výroční zpráva pro Salvador 2011, UNDP, červenec 2012.

17 Systém monitoringu, evaluace a epidemiologické ochrany HIV/AIDS (SUMEVE)

18 <http://audienciaclimaticael Salvador.blogspot.com>

19 Výzkum Bydliště a jeho další významy, Generální ředitelství Statistického úřadu, červen 2012.

20 Tamtéž.

21 Druhá zpráva, Salvador mezi poptávkou a řízením ke změně, UNDP 2011.

22 Strategie spolupráce v Salvadoru, Ministerstvo zdravotnictví, duben 2012.

Ekologické zemědělství jako cesta z chudoby

Tato národní zpráva o Srí Lance se zakládá na zkušenostech z 20 let aktivit a úsilí o vybudování logičtějšího, funkčtějšího a k lidem přátelštějšího přístupu a strategie ozdravení ekonomiky, snížení chudoby a hladu a nastolení sociální spravedlnosti.

Na těchto aktivitách se podílela více než stovka organizací sdružujících zemědělce, rybáře, ženy, dělníky na plantážích a dělníky v průmyslu. Díky nim jsme dnes schopni předložit velmi funkční alternativní přístup k ekonomice a rozvojovému procesu v zemi. Tyto aktivity přiměly vládu akceptovat některé aspekty této strategie alespoň v podobě volebních slibů. Je to strategie, která odpovídá současné celosvětové situaci, strategie, kterou je možné do značné míry uskutečňovat i bez aktivní a vážně míněné podpory vlády.

Sestavil Sarah Fernando

MONLAR

Hlavní teze

Vzhledem k tomu, že plnění Rozvojových cílů tisíciletí na omezení hladu a chudoby je v současné době v hluboké krizi, je zapotřebí formulovat nové strategie a najít nové představitele plánovacího a rozhodovacího procesu. Selhání současných vůdců světových velmocí a mezinárodních institucí, které založili, aby hledaly efektivní řešení mnoha krizí, s nimiž se svět v současnosti potýká, jasně ukazuje, že by bylo bláhové očekávat, že sami strůjci těchto krizí na ně najdou řešení.

Proto je nutné hledat nové strategie a najít nové představitele plánovacího a rozhodovacího procesu, kteří by naši efektivní řešení.

Při hledání těchto řešení je nezbytné zaměřovat se na způsoby, kterými by se úloha překonat hlad a chudobu přesunula na samotné hladovějící a chudé. Vzhledem k tomu, že tito lidé nevládní žádný kapitál a od zapůjčeného kapitálu nelze očekávat, že by podporoval proces, který jemu samotnému nepřináší užitek, bude taková strategie muset být na kapitálu jen minimálně závislá. Proto jsou zde v maximální míře využívány bezplatné dostupné dary přírody.

V případě Srí Lanky jsme zjistili, že neúčinnější způsob, jak skoncovat s hladem a chudobou, je dovolit přírodě, aby k tomuto procesu přispěla co největší měrou. Na Srí Lance stále žije velké procento drobných zemědělců, kteří si svou práci zajišťují primárně vlastní potraviny. Pěstují rýži, která je vůbec nejrozšířenější potravinou, zeleninu, luštěniny, sladké brambory jam, brambory atd.

V roce 1996 Světová banka doporučila vládě Srí Lanky přijetí opatření, jež by tyto lidi vytlačila z jejich půdy a ze sektoru zemědělství a přinutila je k migraci do měst a hledání obživy v jiných odvětvích.¹ Tato politika však na Srí Lance nebyla účinná a velká část

lidí dodnes obývá venkovské oblasti. Mladí lidé na Srí Lance rozpoutali tři ozbrojená povstání, která si vyžádala kolem 10 000 obětí v roce 1971, kolem 60 000 obětí v letech 1988-90 (Výbor pro nedobrovolná zmizení OSN navštívil Srí Lanku v roce 1991) a několik stovek tisíc obětí v severní válce, která trvala 30 let. Snaha přilákat do země zahraniční investory v posledních 36 letech selhávala a přinesla zemi jen obrovský nárůst zahraničního dluhu. V poslední době vlády vyhlášovaly různé programy na podporu drobných zemědělců ve venkovských oblastech. Programy jako „Divineguma“ (zlepšení živobytí), „Gamaneguma“ (zlepšení vesnice), „Gemí Diriya“ (odvaha vesničanů), „Api Wawamu, Rata Nagamu“ (Pojďme zdokonalit a pozvednout národ) se všechny zaměřovaly na využití možností drobných majitelů půdy pěstovat si vlastní potraviny. Tyto programy však byly agrochemickými společnostmi zneužívány pro jejich vlastní prospěch, a proto nejsou prováděny s patřičnou vizí a přístupem. Vlády i nadále pokračují v trendu budování masivní infrastruktury, výstavby dálnic, mezinárodních letišť a přístavů, turistických zón atd., které nikdy nedosáhly deklarovaného cíle podpořit export, přilákat zahraniční investory, urychlit ekonomický růst a snížit chudobu. Jejich jediným významem je možnost získávat další a další zahraniční půjčky. Břímě těchto dluhů se přesouvá na chudé, zatímco bohatí a investoři profitují z velkorysých daňových úlev.

Zkušenosti srílanských zemědělců

Ze zkušeností zemědělských organizací a farmářských spolků za posledních patnáct let vyplývá, že ekologické zemědělství je velmi efektivním způsobem, jak překonat hlad a chudobu a snížit nemocnost a ekologické škody způsobené konvenčním chemickým zemědělstvím. To se navíc stalo velmi nákladným, protože všechny chemické vstupy je nutné dovážet. Vláda musela investovat obrovské finanční zdroje, aby mohla poskytovat chemická hnojiva za dotované ceny. (Ročně se na dotovaná hnojiva

vydává přibližně sto miliard.) V poslední době se ukázalo, že chemické zemědělství vede k závažným zdravotním potížím, které někdy končí i smrtí. V oblasti Padaviya v Severocentrální provincii zahynulo až dvacet tisíc lidí na záhadné onemocnění ledvin, které prokazatelně způsobila otrava arsenikem nebo kadmiiem z chemikálií používaných v zemědělství. V Severocentrální provincii žije na sto tisíc lidí postižených touto chorobou. Šíří se i do ostatních oblastí, protože i tam se v zemědělství používají stejné postupy, které jsou příčinou nádorových onemocnění, cukrovky, vysokého krevního tlaku a mnoha dalších chorob.

Je tedy naprosto nezbytné a zároveň snadno proveditelné transformovat současně, na dovážejících chemikáliích závislé, zemědělství na mnohem příznivější a prospěšnější formu ekologického zemědělství.

Při tom je nutné klást důraz na nezbytnou transformaci v oblasti Hill Country, hornaté centrální části ostrova, která je téměř celá pokryta monokulturou čajovníkových plantáží. Právě zemědělství a využívání půdy na Hill Country má svoje specifické problémy.

Když Britové zakládali první čajové plantáže, dováželi levnou pracovní sílu z Indie. Tímto způsobem se do země dostalo více než milion lidí, kteří zde žili za podmínek blízkých otroctví. Živořili v příšerných podmínkách s velmi nedostatečným přístupem k odpovídajícímu ubytování, zdravotní péči či vzdělání. Roku 1947 byli zbaveni občanských práv ze strachu, že by volili levicové strany. Když Srí Lanka získala nezávislost, situace těchto lidí se nijak nezměnila a dodnes žijí ve více méně stejných podmínkách. Plantáže však dnes představují upadající odvětví, půda je silně erodovaná a neproduktivní. Organizace na ochranu lidských práv proto požadují, aby dělníkům z plantáží byla přidělena půda a poskytnuta potřebná pomoc, aby se mohli začít věnovat ekologickému zemědělství. Zjistili jsme, že asi 40 % mládeže žijící na plantážích má určité vzdělání a je bez zaměstnání. Za současných ponižujících podmínek nechtějí pracovat jako dělníci na plantážích.

¹ Programové alternativy sektoru zemědělství; zpráva Světové banky, 1996

Nejlepším řešením by pro tyto obyvatele Hill Country byla transformace krajiny na ekologicky udržitelnou formu zemědělství, tedy znovuzalesnění nejvyšších poloh a proměna zbytku území na diverzifikované zemědělství produkující ovoce a zeleninu, ale také dřevo a produkty živočišné výroby.

Podle zkušeností zemědělských organizací a farmářských spolků je tato forma ekologického zemědělství vysoce produktivní a velmi přínosná. Náprava situace, která vedla k zamoření Hill Country zemědělskými chemikáliemi, je nutná už proto, že tato oblast je základem povodí převážně většiny řek. Právě zde spadne největší množství srážek a odsud do nížin proudí na dvě stovky řek. Zalesnění vrchoviny, které zabrání další erozi a zlepši schopnost krajiny zadržovat dešťovou vodu, je nezbytné a přínosné pro celou zemi. Ekologické zemědělství může kromě toho poskytnout zdravou a výživnou potravu pro místní obyvatelstvo, které v současnosti představuje skupinu nejsilněji postiženou podvýživou.

Tato transformace však musí proběhnout i v ostatních částech země.

Klíčovými prvky ekologického zemědělství jsou:

1. ochrana a zlepšování kvality svrchní vrstvy půdy, ochrana před erozí (výstavba valů a mulčování),
2. maximální využití slunečního světla, výsadba smíšených lesů a stromů dorůstajících do různých pater,
3. kompletní recyklace veškeré organické hmoty a využívání zvířecího trusu pro zvýšení mikrobiologické aktivity v půdě a její úrodnosti,
4. ukončení užívání chemických pesticidů a herbicidů, které umožní zvýšení úrodnosti půdy, a dále omezení užívání chemických hnojiv, které umožní obnovení přirozené mikrobiologické aktivity a zabrání zamoření půdy a vodních zdrojů,
5. dosažení maximální diverzity rostlin, která sníží ztráty způsobené škůdci a zvýší biodiverzitu,
6. rozšíření zalesněných oblastí, které brání erozi půdy a představují i další přínosy.

Tyto principy je možné uplatnit ve všech částech země. Zemědělské organizace a farmářské spolky je v posledních 10 až 15 letech začaly uplatňovat a jejich pozitivní dopad je možné demonstrovat na více než tisícovce vesnic.

Jak tento postup dále propagovat

Bylo by přínosné, kdyby všechny zájmové spolky a nevládní organizace chápaly tuto strategii a zapojily se do ní. Je nezbytné vést o efektivitě a naléhavosti této strategie dialog se všemi politickými stranami,

rozvojovými organizacemi, vědci a odborníky a vůbec se všemi, kterých se rozvojový dialog týká.

Olivier De Schutter, zvláštní zpravodaj OSN pro právo na potraviny, předložil před několika měsíci zprávu, podle které je možné hlad v zemi vymýtit příklonem k ekologickému zemědělství. Uvádí příklady z mnoha především afrických zemí, kde panují nepříznivé přírodní podmínky, ale přesto se zde podařilo produkci potravin během tří až deseti let od přechodu na ekologické zemědělství zdvojnásobit.

Výzkum Mezinárodního panelu pro hodnocení zemědělských technologií a vědy pro rozvoj (IAASTED), na kterém se po dobu čtyř let podílely čtyři stovky vědců, kteří posuzovali mnoho zemí světa, dospěl k závěru, že v zemědělství lze dosud pozorovat velice výrazné nedostatky. Mezi ty největší patří nedostatečné zohlednění sociální roviny a úplné přehlížení roviny environmentální. Tyto nedostatky je nutné napravit. Z posouzení ovšem vyplývá, že globální trend se začíná měnit.

Mládež

Navrhujeme, aby Srí Lanka jako země, která naprosto selhala v péči o vlastní mládež, přijala strategii, která by celou oblast vzdělávání přeorientovala na pomoc při rozvoji ekologického zemědělství a využila příležitosti vybudovat na tomto základě novou odbornou a důstojnou profesi. O získání vyššího stupně GCE (všeobecné osvědčení středoškolského vzdělání) usiluje přibližně 300 000 studentů a asi 120 000 z nich dosahuje dostatečného počtu bodů, aby mohli pokračovat ve studiu na vysoké škole. Univerzity však přijímají jen necelých 20 000 studentů. Ročně tak na 100 000 nejchytřejších a nejpilnějších studentů zůstává za jejich branami. To je živná půda pro povstání mládeže. Tento problém je možné překonat tím, že mladí lidé dostanou příležitost stát se profesionály a odborníky a hrát užitečnou roli při transformaci země.

Zjistili jsme, že této změny je možné dosáhnout s minimálními náklady. Na malé výměře půdy (cca ¼ akru) je možné získat dodatečný výstup v hodnotě přibližně 3 000 až 4 000 rupií měsíčně, přičemž nevznikají prakticky žádné další výrobní náklady. Instruktor mládeže, kterého je možné během jediného měsíce vyškolit v základech ekologického domácího zemědělství, se může starat až o 30 domácností a navštěvovat je jednou týdně. Pokud každý žák zaplatí instruktorovi kolem 300 rupií měsíčně, získá tento instruktor měsíční honorář ve výši kolem 10 000 rupií, což odpovídá nástupnímu platu

univerzitního absolventa. Přitom může o víkendech dále rozšiřovat své vzdělání a postupem času získat i titul. Vláda tedy může těchto cílů dosáhnout s minimálními náklady, přičemž přinesou celé zemi úspory v podobě snížení nákladů na zdravotnictví, zlepšení přírodních podmínek, zvýšení kvality vody a zejména možnosti kreativního zapojení všech obyvatel.

Navrhujeme, aby tento proces transformace zahájili sami občané s podporou organizací občanské společnosti. Až dosáhne rozsahu postačujícího jako ukázka možných přínosů, musí lidé sami začít aktivně odmítat chemické zemědělství a konzumaci nezdravých potravin. Vládu je přitom možné ignorovat, dokud tuto změnu nezačne brát ne vědomí. Zároveň bychom měli pokračovat v lobbování. ■

Nerovnost v dostupnosti elektřiny činí rozvoj v Thajsku neudržitelným

Prasart Meetam

Suntaree Kiatprajak

pracovní skupina The Social Agenda

V Thajsku byl schválen Plán energetického rozvoje (PDP 2010-2030), který nejenom že bude prohlubovat nerovnost mezi lidmi v dostupnosti elektřiny a zatěžovat chudé břemenem vysokých environmentálních nákladů na provoz elektráren, těžbu uhlí a výstavbu jaderných reaktorů, ale zároveň podkopává úspěchy v plnění většiny Rozvojových cílů tisíciletí, o kterých země prohlašovala, že jich dosáhla již s velkým předstihem před rokem 2015.

Akademická sféra, představitelé občanské společnosti i zástupci komunitních organizací vyjadřují svůj nesouhlas se schváleným plánem a předkládají alternativní PDP, založenou na holistickém přístupu k plánování energetického rozvoje. Dále požadují, aby se země vzdala své silné závislosti na fosilních palivech, podporovala efektivnější využití energie a v zájmu většiny thajských obyvatel se do budoucna orientovala na obnovitelné zdroje energie.

Energetika patří celosvětově k hlavním tématům rozvoje, mezinárodní bezpečnosti, ochrany životního prostředí a udržitelnosti, jakož i dosažení Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Rozvojové země, které se snaží snížit výskyt chudoby a zlepšit životní podmínky svých obyvatel, jsou nabádány, aby rozšiřovaly přístup ke spolehlivým a moderním energetickým systémům. Organizace spojených národů dokonce vyhlásila rok 2012 Mezinárodním rokem udržitelné energie pro všechny. Ale současné energetické systémy jsou považovány za nedostačující vzhledem k potřebám chudých a ohrožují udržitelné dosažení MDGs.

Thajský 11. národní plán hospodářského a sociálního rozvoje (2012-2016) uvádí, že "téma energetické bezpečnosti je zásadní a vyžaduje zapojení většího množství zdrojů čisté energie a rozvoje alternativních zdrojů energie spolu s celkovým zlepšením energetické efektivity".¹ To by měl být směr, kterým se země chce ubírat. V praxi to ovšem vypadá jinak.² Poslední Plán energetického rozvoje (2010-2030), formulovaný převážně Thajským elektrárenským úřadem (EGAT) a silně ovlivněný požadavky

průmyslových odvětví, jako je výroba automobilů³ či hutnictví, má ovlivňovat rozvoj země v následujících 20 letech. Podle tohoto plánu bude Thajsko vydávat kolem 200 miliard bahtů (6,5 miliardy USD) ročně na budování nových elektráren. Kromě toho je v Thajsku sektor výroby elektřiny monopolem s absolutní kontrolou nad rozvodnými systémy. Ještě závažnější je, že současné energetické projekty se zaměřují převážně na výstavbu velkých elektráren, které významně přispívají k emisím oxidu uhličitého do atmosféry. Proto výstavba nových elektráren téměř ve všech oblastech naráží na odpor místních komunit, zatímco stávající elektrárny i nadále negativně ovlivňují životní podmínky obyvatel v přilehlých oblastech.

Nedostatek správného řízení a zapojení veřejnosti

Předsedkyně senátního podvýboru na podporu dobrého vládnutí Rosana Tositrakul⁴ svolala 6. června 2012 tiskovou konferenci, na které kritizovala 3. revizi PDP, kterou se Ministerstvo energetiky chystalo předložit Národní radě pro energetickou politiku (NEPC). Podle jejího vyjádření 3. revize odporovala vládou již dříve schválenému Plánu rozvoje energetické efektivity (2011-2030), vylučovala aktivní zapojení veřejnosti a bez reálných důvodů podporovala užívání zemního plynu, uhlí a jaderné energie, které na zemi uvalí nadbytečné investiční břímě, jež bude nakonec přeneseno na veřejnost v podobě zvýšení cen elektřiny, ani nemluví o potenciálních společenských konfliktech ohledně plánované výstavby nových elektráren v různých oblastech.⁵

Poslední PDP je podle Rosany Tositrakul neslučitelný s vládním rozhodnutím z 27. prosince 2011, podle kterého má být do roku 2030 dosaženo úspory 1100 GWh. V navrhovaném PDP byla hodnota úspory redukována na pouhých 20 % původní, což by do roku 2030 vedlo k nárůstu cen elektřiny o minimálně 4,56 bahtu za jednotku. Kromě toho probíhala formulace plánu pod časovým tlakem, aby bylo možné jej prezentovat na schůzi NEPC 8. června 2012 a následující týden jej předložit ke schválení vládě.

3 Surapong Paisitpattanapong, "Federace thajského průmyslu usiluje o dosažení produkčního cíle 2,3 milionu automobilů", <http://www.chiangmai-mail.com/Update2012-Business/business_Sep3.shtml>, 24. září 2012.

4 Senátorka, sociální aktivistka (Bangkok) a bývalá pracovníce nevládních organizací s dlouholetou zkušeností z oblastí rozvojové práce, sociální spravedlnosti a tradiční medicíny pro svépomocnou zdravotní péči.

5 Rosana Tositrakul, tisková zpráva, "Pochybné praktiky ve 3. revizi návrhu PDP 2010 a neférové rozdělení nákladů na energetiku", 6. června 2012.

Senátorka a sociální aktivistka navrhla, aby "ministerstvo energetiky prozatím odložilo prezentaci PDP na Národní radě pro energetickou politiku a dalo lidem prostor, aby se s problematikou důkladně seznámili a vyjádřili se k ní, protože v opačném případě by šlo o porušení jejich ústavních práv".

Ve skutečnosti proběhlo jen jedno slyšení, a to v Bangkoku 5. června 2012. Pozvánky byly všem zúčastněným poslány s pětidenním předstihem, ale relevantní informace byly zveřejněny jen tři dny před datem slyšení. V jižní provincii Trang se 7. června 2012 za účasti 20 představitelů Sítě občanských sdružení Trang konalo setkání v komunitním centru v okrese Kan Tang, kde jasně zaznělo odmítavé stanovisko ke 3. revizi PDP. Trairong Kuaseng, člen Sítě občanských sdružení, řekl, že "ministerstvo energetiky uspořádalo jen jedno půldenní veřejné slyšení v Bangkoku. Pozvánky rozeslali 30. května 2012 a neobsahovaly téměř žádné informace o návrhu PDP, o kterém se má jednat. Tento nedostatek úcty vůči aktivní participaci občanů by mohl vést k ještě větší nespravedlnosti vůči spotřebitelům, neboť součástí PDP je výstavba dalších velkých elektráren a náklady na jejich výstavbu a provoz ponесou právě občané."⁶

Trairong Kuaseng dále uvedl, že kdyby v posledním návrhu PDP nebyla plánovaná úspora snížena o 80 %, nebylo by zapotřebí stavět v Trangu ani v jiných oblastech další uhelné elektrárny. "Tím by se předešlo místním konfliktům," dodal.

V rozporu s realitou, ale v souladu se zvláštními zájmy

Na konci roku 2011 schválila vláda premiérky Yingluck Shinawatra Plán rozvoje alternativní energetiky 2012-2021 (AEDP) a Plán rozvoje energetické efektivity (EEDP). Z obou těchto plánů vyplývá, že Thajsko by mohlo produkovat více energie z obnovitelných zdrojů, které by v roce 2021 mohly pokrýt až 25 % celkové spotřeby, a snížit spotřebu energie do roku 2030 až o 20 %, zejména působením na straně poptávky. V EEDP se dokonce uvádí, že by technicky bylo možné jeho cíle překonat a dosáhnout ještě větších úspor. To znamená, že by bylo možné ročně ušetřit výdaje ve výši přesahující 200 miliard bahtů a zároveň zabránit zbytečným emisím 49 milionů tun ekvivalentu oxidu uhličitého ročně.

Dvacetiletý PDP však stále počítá s masivním

6 Prachayakiat Waroh, "Sít' proti uhelným elektrárnám v Trangu nesouhlasí s PDP 2010", <<http://prachatai.com/node/40922>>, 8. června 2012.

1 Národní rada pro ekonomický a sociální rozvoj, předmluva k 11. národnímu plánu hospodářského a sociálního rozvoje (2012-2016), Úřad předsedy vlády (Bangkok), xv.

2 Prasart Meetam, "Tragédie thajské energetiky", zpráva přednesená na workshopu Chulalongkorn Social Research Institute a pracovní skupiny Social Agenda, 29. listopadu 2012.

nárůstem poptávky po elektřině z rekordních 26,355 MW v roce 2012 na předpokládaných 70,847 MW v roce 2030, což by podle studie sepsané členy Thajské pracovní skupiny pro spravedlivé klima vyžadovalo minimálně šest dalších uhelných elektráren, sedm elektráren na zemní plyn, dvě jaderné elektrárny a nákup elektřiny z celé řady kontroverzních přehrad v sousedních zemích.⁷ Studie energetických analytiků Chuenchom a Chrise Greaceny, zveřejněná v dubnu 2012, poukázala na to, že už několik revizí PDP vykazuje setrvalou tendenci přehánět v odhadech budoucí poptávky. Podle této zprávy "PDP je se svou orientací na kontroverzní, nákladné, riskantní a životní prostředí znečišťující elektrárny, kterým dává přednost před levnějšími, čistšími a bezpečnějšími alternativami, v rozporu jak s thajskou energetickou politikou, tak i se zájmy převážně většího obyvatel".⁸

Není těžké pochopit, proč je toto doporučení těžko stravitelné pro všechny ty, kdo mají finanční zájmy na thajské energetice. Velké energetické společnosti dosahují zisků díky tomu, že budují nové elektrárny a prodávají větší množství elektřiny. Když byl schválen poslední PDP, ministr energetiky potvrdil, že vláda vyhlásí výběrová řízení na stavbu šesti nových elektráren, což okamžitě vedlo k nárůstu cen akcií tří největších nezávislých elektrárenských společností v Thajsku. Nepočtená skupinka thajských podnikatelů a politiků má eminentní zájem na tom, aby poptávka po elektřině stále rostla.⁹

Vláda premiérky Yingluck Shinawatra 19. června 2012 schválila tento PDP a pověřila PTT Public Company Limited, Thajskou národní energetickou společnost, aby v souladu s tímto PDP předložila svůj plán dodávek zemního plynu pro roky 2012 až 2030 ke schválení Národní radě pro energetickou politiku (NEPC). Nebylo žádným překvapením, když PTT 4. října 2012 na zasedání NEPC oznámila, že s ohledem na PDP celková poptávka země po zemním plynu a elektřině vzroste.¹⁰ V roce 2007 spotřeboval 49 % elektřiny průmyslový sektor, na druhém místě se s 25 % umístil sektor služeb a až

na třetím se s 21 % ocitly domácnosti.¹¹ V roce 2010 byl k výrobě elektřiny používán zemní plyn (71,8 %), uhlí (17,6 %) a obnovitelné zdroje (6,3 %, z toho vodní elektrárny 4,8 % a ostatní 1,5 %; ministerstvo energetiky zařadilo vodní elektrárny mezi obnovitelné zdroje). Spotřeba sektorů průmyslu a dopravy má růst z 118 000 metrů krychlových denně v roce 2011 na 151 000 metrů krychlových denně v roce 2016, což představuje průměrný nárůst o 5,1 % ročně. V dlouhodobém horizontu by poptávka do roku 2030 mohla vzrůst až na 198 000 metrů krychlových denně a maloobchodní cena elektřiny dosáhne úrovně 4,95 bahtů za kWh, což je stále v mezích 4,47 až 5,0 bahtů za kWh, které očekává Energetická regulační komise. Plán navrhovaný PTT byl schválen až poté, co tato energetická společnost získala souhlas ministerstva energetiky s druhou fází výstavby příjímáckého terminálu zkvapalného zemního plynu (LNG) v hodnotě 698 milionů amerických dolarů na 2 miliony tun LNG, které má společnost odebírat od Qatar Liquefied Gas Company Limited po dobu dvaceti let, počínaje rokem 2015.¹²

Mezi nevlivnější organizace thajského energetického sektoru patří PTT a EGAT. V obou případech jde o státní podniky, ve kterých má ministerstvo financí 51 %, resp. 100% podíl. Když však tyto společnosti zakládaly své dceřinné a přidružené firmy (celkem asi 100), status státních podniků se na ně vztahoval jen tehdy, pokud v nich státní společnost měla aspoň 66,67% podíl. V opačném případě jde o soukromé společnosti. Dceřinné podniky PTT a EGAT tedy mohou mít to lepší z obou světů. Jako státní podniky mají přístup k půjčkám z různých zdrojů, kdy za ně ručí ministerstvo financí. Při žalobách je před soudem zastupuje nejvyšší státní zástupce a úřad vlády jim poskytuje právní poradenství. Jako soukromé společnosti nepodléhají řízení a regulaci ministerstva financí, ale mají nárok na privilegia udělovaná Investiční radou thajské vlády. Je zajímavé, že tři státní energetické podniky - EGAT, Metropolitan Electricity Authority a Provincial Electricity Authority - zaměstnávají kolem 100 000 zaměstnanců resp. 110 000 zaměstnanců započteme-li zaměstnance soukromých výrobců elektřiny. Ale těchto 110 000 zaměstnanců se podílí na generování přibližně 500

miliard bahtů (16,276 mld. USD) thajského HDP. To znamená, že podstatná část thajských příjmů se soustředí do sektoru energetiky, což je zdrojem nerovnosti.¹³

Zároveň jsou vysoce postavení úředníci ministerstva energetiky, kteří jsou zodpovědní za formulování a prosazování energetické politiky sloužící potřebám občanů, často vládou nebo státními podniky jmenováni do správních a dozorčích rad těchto energetických společností. Tito úředníci získávají vysoké prémie, desetinásobně přesahující mzdy ve státní správě. Proto je jen těžko možné očekávat, že by tito úředníci hájili zájmy občanů.¹⁴

Nevyslyšené námítky a stížnosti

Stávající elektrárny mají negativní vliv na zdraví a životní prostředí okolních obyvatel. Přesto se plány pro výstavbu nových elektráren – zejména těch, které silně znečišťují životní prostředí – týkají oblastí citlivých na znečištění, zejména na jižním pobřeží země a v okolí velkých řek. Tím ohrožují budoucnost bezpečnosti komunit a narážejí na silný odpor veřejnosti, ani nemluvě o obrovských environmentálních, sociálních a ekonomických nákladech, které jejich výstavba přinese.

Posledním takovým případem je protest „Sdružení drobných rybářů okresu Tha Sala“ z jižní provincie Nakhon Si Thammarat. Podle reportáže Woralaka Sriyaie z Thajského informačního centra pro občanská práva a investigativní žurnalistiku předložili představitelé sdružení 22. listopadu 2012 svou stížnost proti souhlasu, který panel odborníků Úřadu pro ochranu přírodních zdrojů, environmentální politiku a plánování (ONEP) vyslovil s finální podobou Vyhodnocení vlivů na zdraví a životní prostředí (EHIA) přístavu a skladiště chemikálií, které se chystá vybudovat společnost Chevron Thailand Exploration and Production. Představitelé sdružení ve své stížnosti upozornili, že schválené EHIA nezohlednilo lokální fakta a informace: Volba místa projektu proběhla bez účasti místních obyvatel, rozsah posouzení nezahrnoval celou oblast a všechny obyvatele, kteří budou projektem ovlivněni. Dále EHIA zcela opominulo negativní dopad projektu na mořský ekosystém u pobřeží Tha Sala, které patří

7 Rebeca Leonard, Jacques-chai Chomthongdi a Faikham Hamnarong, "Thajský plán rozvoje energetiky je v rozporu s realitou", <<http://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/313708/thai-power-development-plan-is-at-odds-with-reality>>, 24. září 2012.

8 Chuenchom Sangarasi Greacen a Chris Greacen, úvod do navrhovaného Plánu energetického rozvoje (PDP) 2012 a rámec pro zlepšení odpovědnosti a výkonnosti v energetickém plánování, 7. dubna 2012.

9 Op cit, Rebeca Leonard et al.

10 Národní rada pro energetickou politiku (NEPC), jednání 143. schůze NEPC 4. října 2012 <<http://www.eppo.go.th/nepc/kpc/kpc-143.htm#2>>.

11 První tři sektory (z osmi), které vytvářejí největší množství emise oxidu uhličitého, jsou elektrárny (29,5 %), průmysl (20,6 %) a doprava (19,2 %). <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Greenhouse_Gas_by_Sector.png>.

12 Národní úřad pro energetickou politiku Ministerstva energetiky, citováno dle zprávy Reuters na webové stránce Natural Gas Asia, <<http://www.naturalgasasia.com/ptt-gets-nod-to-build-second-phase-of-lng-terminal>>, 4. října 2010.

13 Podle zprávy zveřejněné v Bangkok Post 15. prosince 2011 připadá v Thajsku na nejbohatších 20 % obyvatel téměř 60 % příjmů, což v roce 2009 představovalo nejvyšší podíl ve srovnání s Indonézií, Laossem, Malajsií, Filipíny a Vietnamem. Kromě toho na nejhudších 20 % obyvatel připadala pouhá 4 % příjmů, což je opět nejnižší hodnota mezi srovnávanými zeměmi.

14 Op cit, Rebeca Leonard et al.

k významným oblastem thajského rybolovu a působí zde mnoho rybářských komunit.¹⁵

“Můžeme si vydělávat rybolovem nejméně 1000 bahtů denně, zejména v listopadu. Mohli bychom si vydělávat až 10 000 bahtů denně, když budeme lovit garnáty ve Zlaté zátocce,” řekl Mu Toh-Intae, jeden z rybářů žijících v okolí Zlaté zátoky nedaleko Tha Sala na pobřeží Thajského zálivu. Právě proto se Mu a jeho kolegové obávají, že plánovaná výstavba bude mít nevratný dopad na přírodní zdroje moře a zcela znemožní jejich dosavadní způsob obživy.¹⁶

Podle Somporna Pengkama, ředitele koordináční jednotky pro vyhodnocení vlivů na zdraví Národní zdravotní komise, se zpráva EHIA týká jen pětikilometrového okolí kolem plánovaného přístavu, ačkoli lze předpokládat, že jeho výstavba ovlivní minimálně 10 000 rybářů žijících vně této oblasti. Dále dodal, že panel odborníků ONEP tuto zprávu studoval již od roku 2010 a schválil ji 11. září 2012. Místní rybáři a vesničané však chtěli znát konkrétní kritéria, která panel používal. Jak obyvatelé dotčené oblasti, tak i představitelé Národní zdravotní komise jsou přesvědčeni, že provoz přístavu a výstavba skladiště chemikálií bude mít dopad na život v moři i na možnosti obživy místních rybářů.¹⁷ Piyanant Sophonthanaporn, ředitel Oddělení pro vyhodnocování vlivů na životní prostředí ONEP, prohlásil, že panel odborníků schválil tuto zprávu EHIA, protože Chevron podnikl dodatečná opatření ke zmírnění dopadů na životní prostředí poté, co panel zprávu sedmkrát odmítl. “Několikrát jsme ONEP žádali o poskytnutí finální

zprávy EHIA, abychom se mohli sami přesvědčit, jaká opatření budou podniknuta. To nám však bylo pokaždé odmítnuto,” řekl Somporn.¹⁸

Rozvoj obnovitelných zdrojů energie přispívá k udržitelnosti

Pokud se thajská společnost chce vyhnout energetické pasti, do které ji žene dvacetiletý plán PDP, je načase, aby začala brát vážně obnovitelné zdroje energie. Mnozí lidé již pochopili, že energie z obnovitelných zdrojů je nevyčerpatelná, levná a udržitelná, a začali ji používat. Problém spočívá v tom, jak lépe informovat lidi, kteří o výhodách energie z obnovitelných zdrojů nevědí, jak je poučit a jak vyvolat masový zájem o obnovitelné zdroje energie. Existují koncepty a zkušenosti z rozvoje obnovitelných zdrojů energie v zahraničí, které lze aplikovat na thajské podmínky – například úspěšný přechod k obnovitelným zdrojům energie v Německu. Dr. Hermann Scheer, environmentalista a ekonom, který do své smrti třicet let působil v německém parlamentu a byl časopisem Time označen za “Hrdinu zeleného století”, řekl v jednom rozhovoru: “Slunce nabízí naši planetě každých osm minut tolik energie, kolik činí naše spotřeba energie z fosilních paliv a jaderné energie za celý rok. To znamená, že pochyby, zda energie z obnovitelných zdrojů dostačuje na nahrazení jaderné a fosilní energie, jsou směšné. Máme jí víc než dost.”¹⁹

Kromě toho údaje z již schváleného AEDP, EEDP i z doporučení ve zprávě Greacenových shodně

naznačují, že země má možnost i příležitost rozvíjet obnovitelné zdroje energie a že tento postup vede k udržitelnému rozvoji a zlepšení sociálního i ekonomického postavení a ke zvýšení kvality života většiny obyvatel.

Pokud však můžeme soudit podle dosavadního výkonu stávající vlády, volání po přijetí holistického přístupu k energetickému plánování a po rozvoji obnovitelných zdrojů energie zůstává nevyšlyšeno. Proto je nutné mobilizovat širší thajskou společnost i jednotlivce, neboť, jak uvedl Dr. Scheer, “jakmile společnost, většina lidí, pochopí, že alternativou jsou obnovitelné zdroje energie, není nutné čekat na ostatní; je možné začít sami, ve svém vlastním prostoru, v komunitách, ve městech a nebo úplně individuálně. Až ostatní pochopí význam obnovitelných zdrojů, začnou je také podporovat.”²⁰ A tento okamžik by dříve nebo později měl nastat.

Kromě toho by se celá řada Rozvojových cílů tisíciletí včetně vymýcení chudoby a hladu, poskytnutí základního vzdělání všem dětem, zajištění rovnosti pohlaví, zamezení šíření AIDS, snížení počtu lidí bez udržitelného přístupu k nezávadné vodě a základní hygieně, zvýšení kvality života nejchudších obyvatel a navázání partnerství pro rozvoj s globální komunitou, o kterých Thajsko tvrdilo, že jich dosáhlo s velkým předstihem před rokem 2015, mohla znovu ocitnout na samotném začátku. Hledání environmentální udržitelnosti těchto cílů, které Thajsko nikdy nedosáhlo, bude během na dlouhou trať. ■

15 Woralak Sriyai, “Obyvatelé Tha Sala se setkali s generálním tajemníkem ONEP, aby protestovali proti plánované výstavbě přístavu společnosti Chevron, a slibili, že budou bránit svou Zlatou zátoku”, webová stránka TCJ News Centre <<http://www.tcjthai.com/tcijthai/view.php?ids=1569>>, 23. listopadu 2012.

16 Pongphon Samsamak, “Rybáři se obávají, že přístav společnosti Chevron je přípravou o životy”, The Nation <<http://www.nationmultimedia.com/national/Fishermen-fear-Chevron-port-project-will-ruin-live-30194123.html>>, 12. listopadu 2012.

17 Pongphon Samsamak, “Národní zdravotní komise požaduje finální zprávu o projektu Chevron”, The Nation <<http://www.nationmultimedia.com/national/NHC-demands-final-report-on-Chevron-project-30193813.html>>, 7. listopadu 2012.

18 Tamtéž, Pongphon Samsamak.

19 Webová stránka Democracy Now! <http://www.democracynow.org/2010/10/15/hermann_scheer_1944_2010_german_lawmaker>, 29. listopadu 2012.

20 Tamtéž.

© DODATEK

CO JE SOCIAL WATCH?

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejich příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka nežít v chudobě.

Síť Social Watch vznikla v roce 1995 s cílem nezávisle sledovat dodržování závazků, přijatých na konferenci Organizace spojených národů o sociálním rozvoji v Kodani v roce 1995 a na Konferenci o ženách v Pekingu v témže roce. Na těchto konferencích bylo poprvé definováno odstranění chudoby a rovnost pohlaví jako společný celosvětový cíl – jeden z hlavních vedle míru a lidských práv.

Social Watch vydává každoroční zprávy o pokroku a nedostacích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Výroční zprávy se staly první stálou monitorovací iniciativou v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví na národní úrovni a poprvé spojily tato dvě témata v nadnárodním měřítku.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

ČESKÁ KOALICE SOCIAL WATCH

Česká koalice Social Watch vznikla v roce 2008 a hlavními tématy, na která se zaměřuje, jsou:

- Chudoba a sociální práva
- Rozvojová spolupráce
- Genderová spravedlnost
- Životní prostředí
- Migranti a menšiny

Chudoba, sociální práva a rozvojová spolupráce

Chudoba a především její extrémní formy je základní překážkou důstojného života a rozvoje jednotlivce, rodin i komunit. Boj proti chudobě na mezinárodní úrovni odsoudily všechny rozvinuté státy již v roce 1971 v OSN, kdy se také bohaté země, včetně té naší, zavázaly navýšit prostředky na rozvojovou spolupráci na 0,7 % HDP. To se dosud podařilo jen pěti zemím. V roce 2000 na Summitu tisíciletí se opět všechny země rozhodly přijmout tzv. Miléniovou deklaraci a Rozvojové cíle tisíciletí, které měly nejhorší formy chudoby odstranit do roku 2015. Ani to se nepodařilo. Koalice Social Watch monitoruje naplňování mezinárodních závazků a požaduje po vládách, aby plnily své sliby. Chudoba Jihu sice dává lidem na Severu laciné zboží a suroviny. Není ovšem možné stavět rozvoj jedněch na úkor druhých. Není to morální a není to ani praktické. Bezpráví, které podporujeme na jednom konci světa, nakonec zasáhne i nás.

To můžeme vidět i na rostoucí strukturální chudobě v nejbohatších zemích, mezi něž také patříme. Odchod firem do zemí, v nichž nemusí brát ohled na práva zaměstnanců, vede k tomu, že mizí pracovní místa a roste nezaměstnanost. Vládami tolerované odlivy kapitálu do daňových rájů přes fiktivní sídla firem působí, že státy nemají dostatek prostředků na zajištění základních potřeb a tak redukuje sociální zajištění nezaměstnaných a postižených, náklady na školství a zdravotnictví přenášejí ve stále větší míře na rodiče a pacienty. Social Watch požaduje, aby práva bank, firem a nadnárodních korporací nestála nad demokratickými právy občanů. Jen tak je možné zahájit boj s chudobou a lidem zajistit jejich práva a důstojnost.

Genderová spravedlnost

Genderové struktury se v současných společnostech spolupodílejí na reprodukci a utváření nových sociálních nerovností jak na lokální, tak na globální rovině. Jedním z hlavních pilířů práce sítě Social Watch je sledování dodržování mezinárodních závazků genderové rovnosti především v souvislosti se sociální spravedlností a dodržováním sociálních práv žen všude na světě. Social Watch každoročně publikuje Index genderové spravedlnosti (Gender Equity Index), který klasifikuje a řadí země podle tří základních ukazatelů genderové nerovnosti: vzdělání, socioekonomického postavení a podílu na moci.

Životní prostředí

Dle výsledků výzkumů konaných pod záštitou generálního tajemníka OSN Millennium Ecosystem Assessment lidská společnost za posledních 50 letech ovlivnila ekosystémy na Zemi ve větším měřítku než v jakémkoli jiném období dějin lidské civilizace. Poškozeno je na 60 % hodnocených globálních služeb ekosystémů, což mj. vytváří překážku pro redukci chudoby, zlepšení potravinové bezpečnosti a zlepšení zdravotního stavu lidské populace. Využíváním ekosystémů zbohatla bohatší část světa, chudí obyvatelé planety ale v důsledku poškození ekosystémů (rozšiřování pouští, nedostatek potravy, ohrožení zdraví apod.) ještě více zchudli. Ničení ekosystémů stojí i za řadou bezpečnostních rizik a hrozeb konfliktů o zdroje.

Migranti a menšiny

V oblasti migrace je možné sledovat v České republice jistý posun, dochází k nárůstu cizinců a cizinek, kteří se zde chtějí dlouhodobě usadit, na což je Česká republika nucena reagovat. I přesto koalice Social Watch upozorňuje na nerovné postavení přichozích v české společnosti, například v přístupu cizinců/nek z třetích zemí ke zdravotnímu pojištění. Přetrvávající je i nerovné postavení v pracovní sféře. Každá další novelizace cizineckého a azylového zákona směřuje k větší restrikci a tuto nerovnou situaci ještě zhoršuje.

Členy české koalice Social Watch jsou: Ekumenická akademie Praha, Gender Studies, Fórum 50 %, Trast pro ekonomiku a společnost, NESEHNUTÍ, Masarykova demokratická akademie, Eurosolar.

Další informace a publikace ke stažení naleznete na www.socialwatch.cz, www.ekumakad.cz/cz/projekty/social-watch a www.socialwatch.org

Staňte se přáteli české koalice Social Watch na facebooku!

Miléniová deklaráce OSN

Valné shromáždění přijímá následující deklaráci:

55/2. Miléniová deklaráce OSN

I. Hodnoty a principy

1. My, hlavy států a vlád, jsme se ve dnech 6. až 8. září, na úsvitu nového milénia, sešli v sídle OSN v New Yorku, abychom stvrdili svou důvěru v OSN a její Chartu, jako nepostradatelným základům míru, prosperity a spravedlnosti ve světě.
2. Jsme si vědomi toho, že kromě vlastní individuální odpovědnosti ke svým vlastním společnostem máme i kolektivní odpovědnost bránit zásady lidské důstojnosti, rovnosti a spravedlnosti v globálním měřítku. Jako vedoucí představitelé máme tudíž závazky vůči všem obyvatelům světa, především vůči těm nejvíce zranitelným a zejména vůči dětem, jimž náleží budoucnost.
3. Potvrzujeme svůj závazek ctít cíle a zásady Charty Spojených národů, které se ukázaly být nadčasové a univerzální. Jejich význam a inspirativnost se zvyšují s tím, jak vrstvá propojení a vzájemná závislost mezi národy a lidmi.
4. Jsme odhodláni dosáhnout spravedlivého a trvalého míru na celém světě v souladu s cíli a zásadami Charty OSN. Stvrzujeme svou vůli podporovat veškeré úsilí o udržení srovnané rovnosti všech států; respektování jejich územní celistvosti a politické nezávislosti; řešení sporů mírovými prostředky a v souladu se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva; dodržování práva na sebeurčení obyvatel, kteří zůstávají pod koloniální nadvládou nebo cizí okupací; nevměšování do vnitřních záležitostí států; dodržování lidských práv a základních svobod; respektování rovnosti práv bez ohledu na rasu, pohlaví, jazyk či náboženství; a mezinárodní spolupráci při řešení mezinárodních problémů hospodářské, sociální, kulturní a humanitární povahy.
5. Jsme přesvědčeni, že hlavním úkolem současnosti je zajistit, aby se globalizace stala pro všechny obyvatele světa pozitivní silou. Globalizace nabízí neúšlechtlé možnosti, avšak v současné době je prospěch z jejího působení velice nerovnoměrně rozdělen a stejně tak nerovnoměrně jsou pocítvány i její negativní dopady. Jsme si vědomi toho, že rozvojové země a transformující se země čelí obzvláště velkým obtížím v souvislosti s nerovnoměrným dopadem globalizace. Jedině široce pojaté a dlouhodobé úsilí o vytvoření sdílené budoucnosti, založené na společné příslušnosti k lidství ve všelijaké rozmanitosti, může učinit globalizaci skutečně spravedlivou a univerzální. Tyto snahy musí doprovázet strategie a opatření na globální úrovni, jež budou reflektovat potřeby rozvojových a transformujících se zemí a budou tvořeny i uplatňovány s jejich účastí.
6. Některé základní hodnoty považujeme za nedílnou součást mezinárodních vztahů ve 21. století. Patří mezi ně:
  - **Svoboda.** Muži a ženy mají právo žít své životy a vychovávat své děti důstojně, osvobození od hladu a strachu z násilí, útisku a nespravedlnosti. Tato práva nejlépe zajišťuje demokratický a participativní model vládnutí vycházející z vůle obyvatele.
  - **Rovnost.** Žádnému jedinci ani národu nesmí být upírána možnost téžít z rozvoje. Musí být zajištěna rovná práva a příležitosti pro muže i ženy.
  - **Solidarita.** Globální problémy musí být zvládnuty tak, aby náklady a zátěž byly rozloženy spravedlivě v souladu se zásadami rovnosti a sociální spravedlnosti. Trpící a ti, kdo mají z rozvoje nejmenší prospěch, mají nárok na pomoc ze strany těch, kdo mají z rozvoje prospěch největší.
  - **Tolerance.** Lidé musí navzájem respektovat svá přesvědčení, kulturu a jazyky. Rozdíly mezi jednotlivými společnostmi ani mezi skupinami uvnitř společnosti by neměly být potlačovány, ale naopak chráněny jako vzácná přednost lidského společenství. Kultura míru a dialogu mezi civilizacemi by měla být aktivně podporována.

- **Ohleduplnost vůči přírodě.** Je nutno projevovat opatrnost při zacházení s životem přírodou a přírodními zdroji a jednat v souladu s pravidly udržitelného rozvoje. Jedině tak může být nevyčísitelné bohatství ukryté v přírodě zachováno a předáno našim potomkům. Současné trvale neudržitelné způsoby výroby a spotřeby se musí změnit v zájmu budoucího blahobytu nás a našich potomků.
- **Sdílená odpovědnost.** Odpovědnost za řízení celosvětového ekonomického a sociálního rozvoje a zvládnutí hrozeb mezinárodnímu míru a bezpečnosti musí být rozdělena mezi všechny státy světa a měla by být vykonávána multilaterálně. Organizace spojených národů jako nejrepresentativnější organizace světa v tomto úsilí musí hrát ústřední roli.
- 7. S cílem proměnit tyto sdílené hodnoty v činy jsme označili klíčové cíle, jimž přikládáme obzvláštní význam.

II. Mír, bezpečnost a odzbrojení

8. Vynaložíme maximální úsilí na to, abychom osvobodili naše národy od zhouby válek, mezi státy i uvnitř států, které si vyzýdaly v uplynulém desetiletí více než pět milionů životů. Také se vynasnažíme odstranit nebezpečí, které představují zbraně masového ničení.
9. Proto jsme odhodláni:
  - podporovat dodržování právního řádu v mezinárodních i vnitrostátních otázkách a zejména zajistit, že budou členské státy respektovat rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu v souladu s Chartou OSN ve všech případech, které se jich týkají;
  - zvýšit efektivitu Spojených národů při udržování míru a bezpečnosti poskytnutím prostředků a nástrojů potřebných pro prevenci konfliktů, mírové řešení sporů, udržování míru, obnovu míru a rekonstrukci po skončení konfliktů. V tomto kontextu bereme na vědomí zprávu vypracovanou nezávislým panelem o mírových operacích OSN a žádáme Valné shromáždění, aby co nejdříve posoudilo doporučení, která zpráva předkládá;
  - posílit spolupráci mezi Spojenými národy a regionálními organizacemi v souladu s ustanoveními kapitoly VIII Charty OSN;
  - zajistit, aby signatářské státy dodržovaly dohody v oblasti kontroly zbraní, odzbrojení, mezinárodního humanitárního práva, lidských práv a dále vyzvat všechny státy k podpisu a ratifikaci Římského statutu Mezinárodního trestního soudu;
  - podniknout společné kroky proti mezinárodnímu terorismu a co nejdříve se připojit ke všem mezinárodním úmlouvám o této problematice;
  - zdvojnásobit naše úsilí při plnění závazků v souvislosti s bojem proti celosvětovému problému drog;
  - posílit naše úsilí v boji proti nadnárodnímu zločinu ve všech jeho dimenzích, včetně překupnictví, pašování lidí a praní špinavých peněz;
  - minimalizovat nepříznivý dopad ekonomických sankcí OSN na nevinné obyvatelstvo; podrobovat sankční režimy pravidelným kontrolám; eliminovat nepříznivý dopad sankcí na třetí strany;
  - usilovat o odstranění zbraní hromadného ničení, zejména jaderných zbraní, a ponechat otevřené všechny možnosti, jak tohoto cíle dosáhnout, včetně možnosti svolat mezinárodní konferenci na téma nalezení metod, jak odstranit jaderné nebezpečí;
  - společnými kroky odstranit ilegální obchod s malými a lehkými zbraněmi, zejména zprůhledněním přepravy zbraní a podporou regionálních odzbrojovacích opatření s ohledem na všechna doporučení nadcházející Konference OSN o ilegálním obchodu s malými a lehkými zbraněmi;
  - vyzvat všechny státy, aby zvážily své připojení k Úmluvě o zá-

kazu používání, skladování, výroby a přepravy protipěchotních min a o jejich odstranění stejně jako k Dodatčnému protokolu o minách Úmluvy o konvenčních zbraních;

10. Vyzýváme členské státy, aby individuálně i kolektivně respektovaly olympijské příměří nyní i v budoucnosti, a aby podporovaly Mezinárodní olympijský výbor v jeho úsilí o prosazování míru a lidského porozumění prostřednictvím sportu a olympijských ideálů.

III. Odstraňování chudoby a rozvoj

11. Vynaložíme maximální úsilí na to, abychom osvobodili všechny muže, ženy i děti z drtivých a ponižujících podmínek extrémní chudoby, kterým je v současnosti vystavena více než miliarda lidí. Jsme odhodláni každému poskytnout právo na rozvoj a osvobodit celý lidský rod od nedostatku.
12. Proto přijímáme rozhodnutí vytvořit prostředí (jak na státní tak na globální úrovni), které je příznivé pro rozvoj a odstranění chudoby.
13. Úspěšnost těchto cílů mimo jiné závisí na efektivní a zákonné správě v jednotlivých zemích. Rovněž závisí na dodržování zákonnosti na mezinárodní úrovni a na transparentnosti finančních, peněžních a obchodních systémů. Budeme usilovat o vytvoření otevřeného, spravedlivého, pravidly opatřeného, předvídatelného a nediskriminujícího multilaterálního obchodního a finančního systému.
14. Uvědomujeme si, jakým obtížím musí rozvojové země čelit při mobilizování prostředků nutných k financování jejich udržitelného rozvoje. Proto vynaložíme veškeré úsilí, abychom zajistili úspěšnost Mezinárodního a mezivládního projektu na vysoké úrovni v oblasti financování a rozvoje, který proběhne v roce 2001.
15. Dále jsme odhodláni vyjít vstříc zvláštním potřebám nejméně rozvinutých zemí. Proto vítáme Třetí konferenci OSN o nejméně rozvinutých zemích, která se bude konat v květnu 2001, a následně se vynasnažíme zajistit její úspěšnost. Vyzýváme průmyslově vyspělé země:
  - aby nejlépe do zahájení konference přijaly bezcelní a neomezený přístup na své trhy pro veškerý export z nejméně rozvinutých zemí;
  - aby bez dalších odkladů začaly uplatňovat rozšířený program odpouštění dluhů těžce zadluženým chudým zemím a aby souhlasily se zrušením všech bilaterálních dluhů těchto zemí výměnou za prokazatelné snahy příslušných zemí o odstranění chudoby;
  - aby poskytly velkorysejší rozvojovou pomoc zejména zemím, které se skutečně snaží používat své prostředky na boj s chudobou;
16. Dále jsme odhodláni komplexně a efektivně řešit problém zadluženosti rozvojových zemí s nízkým a středním příjmem do státní pokladny prostřednictvím různých národních a mezinárodních opatření, která zajistí, že zadluženost těchto zemí bude z dlouhodobého hlediska udržitelná.
17. Rovněž jsme přijali rozhodnutí reagovat na speciální potřeby malých ostrovních rozvojových států tím, že budeme rychle a v plném rozsahu zavádět Barbadoský akční program společně se závěry 22. zvláštního zasedání Valného shromáždění. Naléhavě vyzýváme mezinárodní společenství k tomu, aby při vytváření Indexu zranitelnosti byly zohledněny zvláštní potřeby malých ostrovních rozvojových států.
18. Jsme si vědomi zvláštních potřeb a problémů rozvojových zemí, které jsou izolované v důsledku geografických bariér, a vyzýváme bilaterální i multilaterální dárcy, aby zvýšili finanční i technickou pomoc poskytovanou těmto zemím a aby jim pomohli překonat geografické překážky zlepšením dopravního systému.
19. Dále jsme odhodláni:

- dosáhnout toho, aby se do roku 2015 snížil o polovinu počet lidí přežívajících s příjmem nižším než jeden dolar na den a množství lidí trpících hladem; do stejného data také o polovinu snížit počet lidí, kteří nemají přístup k pitné vodě nebo na ni nemají dost prostředků;
  - do stejného data zajistit, aby všechny děti, chlapci i dívky, měly možnost absolvovat celé základní vzdělání; a aby pro dívky i chlapce byl zajištěn stejný přístup ke všem úrovním vzdělání;
  - do stejného data snížit o tři čtvrtiny úmrtnost matek a o dvě třetiny úmrtnost dětí do pěti let;
  - do stejného data zastavit šíření HIV/AIDS, malárie a dalších nejrozšířenějších chorob, které sužují lidstvo a dosáhnout jejich postupného ubývání;
  - poskytnout zvláštní pomoc dětem osiřelým v důsledku HIV/AIDS;
  - do roku 2020 výrazně zlepšit životní podmínky nejméně sta milionů obyvatel chudinských předměstí (slumů) podle navrhované iniciativy "Města bez slumů"
20. Dále jsme odhodláni:
- podporovat rovnoprávnost obou pohlaví a emancipaci žen jako efektivní způsob boje s chudobou, hladem a nemocemi, i jako stimulaci skutečně udržitelného rozvoje;
  - vytvářet a uplatňovat strategie, které zajistí mladým lidem na celém světě přístup ke kvalitní a produktivní práci;
  - podněcovat farmaceutický průmysl, aby zajistil fyzickou i finanční dostupnost základních léků pro obyvatele rozvojových zemí;
  - rozvíjet stabilní spolupráci se soukromým sektorem a s organizacemi občanské společnosti v rámci podpory rozvoje a odstraňování chudoby;
  - zajistit, aby výhody plynoucí z nových technologií, zejména informačních a komunikačních, byly dostupné všem v souladu s doporučeními Ministerské deklarace ECOSOC 2000.

IV. Ochrana našeho společného prostředí

21. Musíme vynaložit veškeré potřebné úsilí na to, abychom zbavili lidstvo, a zejména naše děti a vnoučata, všech ohrožení, jež by vedla k tomu, že budeme žít na planetě nenávratně zničené činností člověka a jejíž zdroje již nebudou stačit na zajištění potřeb obyvatele.
22. Stvrzujeme svou podporu principům udržitelného rozvoje, včetně principů vytyčených Agendou 21 přijatou na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji.
23. Pro všechny naše aktivity související se životním prostředím byl proto přijat nový etický přístup konzervace a správcovství. V první řadě bylo rozhodnuto:
- s vynaložením veškerého potřebného úsilí zajistit vstup Kjótského protokolu v platnost, nejlépe do desátého výročí Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v roce 2002, a zahájit požadované snižování emisí skleníkových plynů;
  - posílit naše kolektivní úsilí o správu, konzervaci a udržitelný rozvoj všech druhů lesů;
  - naléhavě požadovat plné uplatňování Úmluvy o biodiverzitě a Úmluvy o boji proti rozšiřování pouští v zemích (zejména afrických) postižených suchem a/nebo rozšiřováním pouští;
  - zastavit neudržitelný způsob využívání vodních zdrojů prostřednictvím strategií na správné zacházení s vodou na regionální, státní a lokální úrovni, přičemž tyto strategie musí zároveň podporovat rovnoměrnou dostupnost vody v adekvátním množství;
  - posílit spolupráci při omezování počtu přírodních i člověkem zaviněných katastrof a jejich následků;
  - zajistit svobodný přístup k informacím o sekvencích obsažených v lidském genomu.

V. Lidská práva, demokracie a právní řád

24. Vynaložíme veškeré úsilí na podporu demokracie a právního řádu a na podporu respektování všech mezinárodně uznávaných lidských práv a základních svobod, včetně práva na rozvoj.
25. Proto jsme odhodláni:
- plně respektovat a dodržovat Všeobecnou deklaraci lidských práv;
  - usilovat o plnou ochranu a podporu občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv pro všechny ve všech zemích světa;
  - rozvíjet kapacity všech zemí pro zavádění demokratických principů a praktik a respektu k lidským právům včetně práv menšin;
  - bojovat proti všem formám násilí vůči ženám a uplatňovat ustanovení Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen;
  - přijímat opatření k zajištění respektování a ochrany lidských práv přistěhovalců, migrujících dělníků a jejich rodin, a eliminovat stále častější projevy násilí a xenofobie v mnoha společnostech, a podporovat větší harmonii a toleranci ve všech společnostech;
  - kolektivně pracovat na vytvoření takových politických procedur, které by umožňovaly skutečnou účast všech občanů ve všech zemích;
  - zajistit, aby média mohla svobodně vykonávat svou zásadní úlohu a aby nebylo omezováno právo veřejnosti na přístup k informacím.

VI. Ochrana zranitelných

26. Maximální úsilí rovněž vynaložíme na to, abychom zajistili veškerou ochranu a pomoc dětem a civilním obyvatelům, kteří musí nést neúměrné následky přírodních katastrof, genocidy, ozbrojených konfliktů a jiných krizových situací tak, aby se mohli co nejdříve vrátit do normálního života. Proto jsme odhodláni:
- rozšířit a posílit ochranu civilního obyvatelstva v komplexních krizových situacích v souladu s mezinárodním humanitárním právem;
  - posílit mezinárodní spolupráci, včetně sdílení zátěže a koordinace humanitární pomoci zemím, které poskytují útočiště uprchlíkům; a pomáhat všem uprchlíkům a vysídleným, aby se mohli dobrovolně, v bezpečí a důstojně vrátit do svých domovů a aby se mohli hladce zapojit do života své společnosti;
  - podporovat ratifikaci a plné zavedení Úmluvy o právech dítěte a jejich opčních protokolů o dětech v ozbrojených konfliktech, o prodeji dětí, dětské prostituci a pornografii.

VII. Řešení zvláštních potřeb afrického kontinentu

27. Budeme podporovat upevnění demokracie v Africe a pomáhat Afričanům v boji za trvalý mír, odstranění chudoby a udržitelný rozvoj tak, aby se Afrika mohla zapojit do hlavního proudu světové ekonomiky.
28. Proto jsme odhodláni:
- poskytnout plnou podporu politickým a institucionálním strukturám ve vznikajících afrických demokraciích;
  - podporovat vznik a fungování regionálních a subregionálních mechanismů k prevenci konfliktů a podpoře politické stability a zajistit spolehlivý přísun prostředků pro mírové operace na kontinentu;
  - pomocí zvláštních opatření pomáhat odstraňovat chudobu a zajišťovat udržitelný rozvoj v Africe, přičemž tato opatření budou zahrnovat odpouštění dluhů, zpřístupnění trhů, rozšíření oficiální rozvojové pomoci (ODA), zvýšení přísunu přímých zahraničních investic (FDI) a technologické transfery;
  - pomoci Africe s budováním vlastních kapacit pro boj proti pandemii HIV/AIDS a proti dalším chorobám.

VIII. Posilování Spojených národů

29. S maximálním úsilím se vynasnažíme učinit z OSN efektivnější nástroj na prosazování všech priorit: boj za rozvoj pro všechny národy světa, boj proti chudobě, nedostatku vzdělání a chorobám; boj proti bezpráví; boj proti násilí, terorismu a kriminalitě; boj proti znehodnocování a ničení našeho společného domova.
30. Proto jsme odhodláni:
- opětovně potvrdit centrální úlohu Valného shromáždění jako vedoucího poradního, rozhodujícího a reprezentativního orgánu Spojených národů a umožnit mu efektivně tuto svou úlohu plnit;
  - posílit naši snahu o komplexní reformu Rady bezpečnosti ve všech jejích aspektech;
  - ještě více posílit Ekonomickou a sociální radu s ohledem na její nedávné úspěchy a pomáhat jí plnit roli, kterou jí ukládá Charta OSN;
  - posílit Mezinárodní trestní soud, aby mohl být zárukou spravedlnosti a zákonnosti v mezinárodních otázkách;
  - podporovat pravidelné konzultace a spolupráci mezi hlavními orgány OSN při plnění svých funkcí;
  - zajistit, že bude organizace včas a v předem známém objemu dostávat prostředky, které potřebuje k výkonu svých mandátů;
  - požadovat, aby Sekretariát OSN využíval své prostředky maximálně vhodně a efektivně, v souladu s jasnými pravidly a postupy schválenými Valným shromážděním, které jsou v zájmu všech členských států, a aby se s pomocí nejlepšího systému řízení a nejlepší dostupné technologie zaměřil na ty úkoly, které odrážejí schválené priority členských států;
  - podporovat dodržování Úmluvy o bezpečnosti pracovníků OSN a přidružených organizací;
  - zajistit větší soudržnost programů a zlepšit spolupráci mezi OSN, jejími orgány, bretteenwoodskými institucemi, Světovou obchodní organizací a dalšími multilaterálními organizacemi s cílem dosáhnout plně koordinovaného přístupu k otázkám míru a rozvoje;
  - ještě více posílit spolupráci mezi OSN a parlamenty států prostřednictvím Meziparlamentní unie v celé řadě oblastí, jako jsou mír a bezpečnost, ekonomický a sociální rozvoj, mezinárodní právo a lidská práva, demokracie a rovnoprávnost obou pohlaví;
  - poskytovat soukromému sektoru, nevládním organizacím a občanské společnosti obecně více příležitosti k tomu, aby se mohly zapojit do realizace programů a cílů OSN.
31. Požadujeme, aby Valné shromáždění pravidelně hodnotilo pokrok dosažený zaváděním ustanovení této deklarace a aby generální tajemník OSN pravidelně předkládal zprávy ke zvážení Valnému shromáždění, které budou sloužit jako podklad pro další kroky.
32. Při této historické příležitosti slavnostně stvrzujeme, že Organizace spojených národů je nepostradatelným společným domem celé lidské rodiny, skrze který budeme usilovat o naplnění naší univerzální touhy po míru, spolupráci a rozvoji. Vyjadřujeme proto náš závazek bezvýhradně podporovat tyto společné cíle a naše odhodláni jich dosáhnout.

8. plenární zasedání

8. září 2000

ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ

Na následujících osmi Rozvojových cílech tisíciletí (anglicky Millennium Development Goals – MDGs) a jejich naplnění do roku 2015 se shodlo 191 států světa.

1. CÍL: ODSTRANIT EXTRÉMNÍ CHUDOBU A HLAD

- Úkol 1.A Snižit mezi lety 1990 a 2015 na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než 1 USD na den.
- Úkol 1.B Dosáhnout úplného produktivního zaměstnání a slušné práce pro všechny - včetně žen a mladých lidí.
- Úkol 1.C Snižit mezi lety 1990 a 2015 na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem.

2. CÍL: DOSÁHNOUT ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁNÍ PRO VŠECHNY

- Úkol 2.A Do roku 2015 zajistit, aby mohly děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, dokončit základní školu.

3. CÍL: PROSAZOVAT ROVNOST POHLAVÍ A POSÍLIT ROLI ŽEN VE SPOLEČNOSTI

- Úkol 3.A Do roku 2005 pokud možno odstranit nepoměr pohlaví v základním a středním školství a nejspoději do 2015 pak na všech úrovních vzdělávacího systému.

4. CÍL: SNÍŽIT DĚTSKOU ÚMRTNOST

- Úkol 4.A Mezi lety 1990 a 2015 snížit úmrtnost dětí do věku pěti let o dvě třetiny.

5. CÍL: ZLEPŠIT ZDRAVÍ MATEK

- Úkol 5.A Mezi lety 1990 a 2015 snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti.
- Úkol 5.B Do roku 2015 dosáhnout jednotného přístupu k reprodukčnímu zdraví.

6. CÍL: BOJOVAT S HIV/AIDS, MALÁRIÍ A DALŠÍMI NEMOCEMI

- Úkol 6.A Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS.
- Úkol 6.B Do roku 2010 docílit jednotného přístupu k léčbě HIV/AIDS pro všechny, kteří ji potřebují.
- Úkol 6.C Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření malárie a dalších závažných onemocnění.

7. CÍL: ZAJISTIT UDRŽITELNÝ STAV ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

- Úkol 7.A Integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů.
- Úkol 7.B Do roku 2010 prokazatelně snížit rychlost ubývání druhů a tak snížit úbytek biologické rozmanitosti.
- Úkol 7.C Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně.
- Úkol 7.D Do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů).

8. CÍL: BUDOVAT SVĚTOVÉ PARTNERSTVÍ PRO ROZVOJ

- Úkol 8.A Dále rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na jasných pravidlech, předvídatelnosti a absenci diskriminace.
- Úkol 8.B Řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí.
- Úkol 8.C Řešit specifické potřeby vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států.
- Úkol 8.D Komplexně řešit problém zadlužení rozvojových zemí.
- Úkol 8.E Ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k dostupným základním lékům v rozvojových zemích.
- Úkol 8.F Ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti.

Zdroj: <www.un.org/millenniumgoals/>

Zpráva Social Watch 2013 vychází pod názvem Politici selhali – na řadě je veřejnost. Zpráva ukazuje, že situace se od nástupu krize nelepší, že zaběhaná řešení dosavadní politiky nefungují. Říkáme-li, že situace ve světě se nelepší, máme na mysli většinu populace – pracující, nezaměstnané, děti i seniory. Podíváme-li se ovšem na nejbohatší skupiny populace, vidíme úplně jiný obrázek. Majetek nejbohatších stále roste, příjmové rozdíly se zvětšují a dosahují starověkých rozměrů. Je na čase, aby se politika vrátila do rukou občanů. Aby z obyvatel, zaměstnanců, politiků, úředníků, podnikatelů byli spolupracující občané, kterým společně jde o zajištění důstojného, tvůrčího a svobodomyslného společenství pro všechny. Kromě nás tu není nikdo, kdo by to vyřešil. Současné mocenské síly situaci nezlepšují, nezbyvá, než aby ji řešili občané sami.

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací bojujících za snížení chudoby a proti příčinám chudoby, za zajištění spravedlivé distribuce bohatství a prosazení lidských práv. Zavazujeme se k sociální, ekonomické a genderové spravedlnosti a zdůrazňujeme právo každého člověka nežít v chudobě.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

Členy české koalice Social Watch jsou:
Ekumenická akademie Praha
Gender Studies
Fórum 50 %
Trást pro ekonomiku a společnost
NESEHNUTÍ
Masarykova demokratická akademie
Eurosolar